

HİKMET

ULUSLARARASI HAKEMLİ İLMİ
ARAŞTIRMA DERGİSİ

INTERNATIONAL REFEREED SCIENTIFIC
RESEARCH JOURNAL

ADEKSAM
Gostivar
Makedonya - Macedonia

Yayın yılı/Year of publication: 11, Sayı/No: 22, Yıl/Year 2013/2

HİKMET

Uluslararası Hakemli İlmî Araştırma Dergisi
International Refereed Scientific Research Journal

Owner of the journal in the name of

ADEKSAM adına

Sahibi: Tahsin İBRAHİM

Editör - Editor in Chief

Doç. Dr. Fadıl HOCA / Assoc. Prof. Dr. Fadil HOCA

Editör Yardımcısı - Assist. Editor

Doç. Dr. Mahmut ÇELİK / Assoc. Prof. Dr. Mahmut CELIK

Yayın Kurulu - Editorial Board

Doç. Dr. Hülya DAUT - SKUKA

Dr. Fatma HOCİN

Dr. Fahriye EMGİLİ

Dr. Taner GÜÇLÜTÜRK

Doç. Dr. Aktan AGO

Dr. Mensur NUREDİN

Mr.sci. Melahat ALİ

Mr.sci. Tülay ÇAKO

Bilim ve Hakem Kurulu - Science and Arbitral Board

Prof. Dr. Yusuf HAMZAOĞLU

Prof. Dr. Numan ARUÇ

Prof. Dr. Muhammed Nur DOĞAN

Prof. Dr. Necati DEMİR

Prof. Dr. Oktay AHMED

Prof. Dr. Nazım İBRAHİM

Prof. Dr. Recai COŞKUN

Doç./Assoc.Prof./ Dr. Melahat PARS

Prof. Dr. Mirjana TEODOSİJEVIC

Prof. Dr. Ksenija AYKUT

Prof. Dr. Gazmend SHPUZA

Doç. /Assoc.Prof./ Dr. Lindita XHANARI

Prof. Dr. Kerima FİLAN

Doç. /Assoc.Prof./ Dr. Adnan KADRİÇ

Doç. /Assoc.Prof./ Dr. Tudora ARNAUT

Doç. /Assoc.Prof./ Dr. İrina DRİGA

Prof. Dr. Vugar SULTANZADE

Doç. /Assoc.Prof./ Dr.Mehseti İSMAİL

(Makedonya / Macedonia)

(Makedonya / Macedonia)

(Türkiye / Turkey)

(Türkiye / Turkey)

(Makedonya / Macedonia)

(Makedonya / Macedonia)

(Türkiye / Turkey)

(Türkiye / Turkey)

(Sırbistan / Serbia)

(Sırbistan / Serbia)

(Arnavutluk / Albania)

(Arnavutluk / Albania)

(Bosna Hersek/BosniaHerzegovina)

(Bosna Hersek/BosniaHerzegovina)

(Ukrayna / Ukrainian)

(Ukrayna / Ukrainian)

(Azerbaycan / Azerbaijan)

(Azerbaycan / Azerbaijan)

Sekreter/Tasarım - Secretary/Design:

İlker ALİ

Tercüme - Translation:

Ayhan ŞABAN

İrtibat - Contact: iletisim@hikmetdergisi.org / hocafadil@hotmail.com

web: www.hikmetdergisi.org / www.hikmetjournal.org

İçindekiler

**MAKEDONYA’NIN BİLGE ADAMI VE TÜRKOLOĞU PROF. DR. YUSUF
HAMZAOĞLU’NUN ÖZGEÇMİŞİ VE ESERLERİ HAKKINDA**

Doç. Dr. Fadil HOCA

(10 - 33)

MAKEDONYA’LI EYÜP SABRİ BEY – AKGÖL

Prof. Dr. Arif AGO

(34 - 45)

**MAKBÛL-i ÂRİF: TÜRKÇE-BOŞNAKÇA SÖZLÜK
VE OSMANLI TÜRK SÖZLÜKÇÜLÜĞÜ**

Prof. Dr. Kerima FİLAN

(46 - 63)

**NOBEL ÖDÜLLÜ BALKAN ASILLI OLAN İVO ANDRİÇ’İN
ÇOCUK HİKAYELERİ**

Prof. Dr. Violeta DİMOVA

(64 - 73)

**“LOZAN GÖRÜŞMELERİNDE
SIRP - HIRVAT - SLOVEN KRALLIĞI (YUGOSLAVYA)”**

Prof. Dr. Sevin ALİL ARSLAN

(74 - 85)

MAKEDONYA – İŞTİP TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ TARİHÇESİ

Doç. Dr. Mahmut ÇELİK

(86 - 95)

**DİNÎ MÛSİKÎ FORMU OLARAK MEVLİD VE
MAKEDONYA’DA MEVLİD GELENEĞİ**

Yrd. Doç. Dr. Abas JAHJAI

(96 - 105)

**MAKEDONYA MÜSLÜMANLARINDA ÇOCUK SAHİBİ OLMAYI
TEMİNLE İLGİLİ İNANIŞLAR VE UYGULAMALAR**

Dr. Mensur NUREDİN

(106 - 121)

**ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI STANDARTLARININ MAKEDONYA
SİSTEMİNE UYUMU**

Dr. Abdülmecit NUREDİN

(122 - 133)

NECATİ ZEKERİYA’NIN LİRİK ŞİİRLERİNDE TASAVVUF ÇİZGİLERİ

Mr. Tülay ÇAKO

(134 - 147)

**ÖNCÜ (AVANGARD) EDEBİYAT AKIMI
VE GENÇ KALEMLER**

Mr. Turan ÇELEBİ

(148 - 157)

Contents

**ABOUT THE BIOGRAPHY AND THE WORKS OF THE WISE
TURKOLOGUE FROM MACEDONIA PROF. DR. YUSUF HAMZAOGLU**

Asst. Prof. Dr. Fadil HOCA
(10 - 33)

EYÜP SABRİ BEY – AKGÖL FROM MACEDONIA

Prof. Dr. Arif Ago
(34 - 45)

**MAKBÛL-i ÂRİF: TURKISH-BOSNIAN GLOSSARY
AND OTTOMAN TURKISH LEXICOGRAPHY**

Prof. Dr. Kerima FİLÂN
(46 - 63)

**COLLECTION OF SHORT STORIES FOR CHILDREN
BY THE BALKAN NOBEL LAUREATE IVO ANDRIC**

Prof. Dr. Violeta DİMOVA
(64 - 73)

**SERBIAN - CROATIAN - SLOVENE KINGDOM (YUGOSLAVIA)
IN LAUSANNE CONFERENCE**

Prof. Dr. Sevin ALİL ARSLAN
(74 - 85)

**THE HISTORY OF THE DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE
AND LITERATURE IN MACEDONIA-STIP**

Asst. Prof. Dr. Mahmut CELİK
(86 - 95)

**MEVLUD AS RELİGİONS MUSİC FORM AND TRADİTION
OF THE MEVLUD İN MACEDONİA**

Assoc. Prof. Dr. Abas JAHJAI
(96 - 105)

**BELIEFS AND RITUALS WITH HAVING CHILDREN
IN MACEDONIAN MUSLIMS**

Dr. Mensur NUREDİN
(106 - 121)

**INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS STANDARDS COMPLIANCE
SYSTEM OF MACEDONIA**

Dr. Abdülmecit NUREDİN
(122 - 133)

MYSTICAL ASPECTS IN THE LYRICAL POETRY OF NECATİ ZEKERİYA

Mr. Sci. Tülay ÇAKO
(134 - 147)

**AVANGARD LITERARY MOVEMENT AND THE YOUNG PENS
(GENÇ KALEMLER)**

Mr. Sci. Turan ÇELEBİ
(148 - 157)

BAŞ YAZI

Makedonya’da Türkçe başta olmak üzere İngilizce’de makaleler yayınlayan ve Rumeli’deki Türk – İslam kültürü yanısıra, tarih, edebiyat ile sosyal ve iktisadi hayatla ilgili konuları ihtiva eden yegane uluslararası ilmi – araştırma dergisi olması hasebiyle, hakemli bir dergi hüviyetine sahip olan HİKMET dergisinin 22. sayısı elinizde bulunmaktadır. Değişik mahiyette ve farklı makaleleri içeren önemli bir dergi olarak HİKMET’in bu 22. sayısı ile Türk bilim kamuoyu yanısıra, uluslararası bilim kamuoyu karşısına da çıktığımızı memnuniyetle bildirmektediriz. Bu sayıdan itibaren, HİKMET dergisinin Bilim ve Hakem Kurulu’na şimdiye kadar 5 değişik ülkeden bulunan üyelere iki değerli hocamız Azerbaycan’dan da katıldıklarını iftiharla bildirmektediriz. Keza, geçen sayıdan itibaren dergimizin kapak sayfasında değişiklik yaparak yeni bir tasarım uygulamamızı devam ettiriyoruz.

HİKMET dergisinin bu 22. sayısında başta yurtiçi (Makedonya) olmak üzere yurtdışından da (Türkiye, Bosna ve Hersek) gelen makaleleri yayınlamış bulunmaktayız. Yurtdışından HİKMET’e gönderilen makalelerin aslında yurtdışında HİKMET dergisine olan ilginin ve önemin bariz bir ispatı olsa gerek. Nitekim, HİKMET dergisinin Makedonya, Balkanlar, AB’nin değişik ülkelere ve ABD’nin birkaç kütüphanesine gönderilmesi konusu, dergimizin uluslararası bir hüviyete ve boyuta kavuştuğunun önemli göstergelerinden biri oluşunu düşünüyoruz. Yavaş ancak sağlam adımlarla ilerleyen dergimize bundan böyle yurtiçi ve yurtdışından gönderilecek ve derginin kıstasları ile felsefesine uygun olan makalelerin yayınlanacağını ve HİKMET’in uluslararası boyutunun daha da genişleneceği kanaatindeyiz. Bilim ve Hakem Kurulu’nun yapmış olduğu titiz ve özeverili çalışmalarından dolayı HİKMET dergisi adına şükranlarımızı bildiriyoruz.

HİKMET dergisinin bu sayısında: Doç. Dr. Fadil HOCA’nın: MAKEDONYA’NIN BİLGE TÜRKÖLOĞU PROF. DR. YUSUF HAMZAOĞLU’NUN ÖZGEÇMİŞİ VE ESERLERİ HAKKINDA, Prof. Dr. Arif AGO’nun; MAKEDONYA’LI EYÜP SABRİ BEY – AKGÖL

(Ohri d. 1876 – ö. 1950 İstanbul), Prof. Dr. Kerima FİLAN'ın; MAKBÛL-i ÂRIF: TÜRKÇE-BOŞNAKÇA SÖZLÜK VE OSMANLI TÜRK SÖZLÜKÇÜLÜĞÜ, Prof. Dr. Violeta DİMOVA'nın; COLLECTION OF SHORT STORIES FOR CHILDREN BY THE BALKAN NOBEL LAUREATE IVO ANDRIC, Prof. Dr. Sevin ALİL ARSLAN'ın: “LOZAN GÖRÜŞMELERİNDE SIRP - HIRVAT - SLOVEN KRALLIĞI (YUGOSLAVYA)”, Doç. Dr. Mahmut ÇELİK'in: MAKEDONYA – İŞTİP TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ TARİHÇESİ, Yrd. Doç. Dr. Abas YAHYA'nın; DİNÎ MÛSİKÎ FORMU OLARAK MEVLİD VE MAKEDONYA'DA MEVLİD GELENEĞİ, Dr. Mensur NUREDİN'in: MAKEDONYA MÜSLÜMANLARINDA ÇOCUK SAHİBİ OLMAYI TEMİNLE İLGİLİ İNANIŞLAR VE UYGULAMALAR, Dr. Abdülmecit NUREDİN'in: INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS STANDARDS COMPLIANCE SYSTEM OF MACEDONIA, Mr. Tülay ÇAKO'nun: NECATİ ZEKERİYA'NIN LİRİK ŞİİRLERİNDE TASAVVUF ÇİZGİLERİ, Mr. Turan ÇELEBİ 'nin: ÖNCÜ (AVANGARD) EDEBİYAT AKIMI VE GENÇ KALEMLER, adlı makaleler yer almaktadır.

Değerli okuyucular, HİKMET dergisinin bu 22. sayısına ilmi makalelerini gönderme zahmetinde bulunan yurtiçi ve yurtdışındaki değerli hocalarımıza ve bu makalelerin değerlendirmelerini yapma gayretinde bulunan HİKMET dergisinin Bilim ve Hakem Kurulu'nun değerli üyelerine, HİKMET dergisi ve ADEKSAM adına saygı ve şükranlarımızı bildirir, keza, HİKMET dergisinin teknik ve tasarım konuları konusunun hazırlanmasında hizmeti geçen herkese teşekkür eder ve HİKMET dergisinin 23. sayısı ile karşınıza çıkıncaya dek hepiniz Allah'a emanet olun.

Kasım, 2013 Gostivar

Makedonya

Editör:

Doç. Dr. Fadıl HOCA

EDITORIAL

Turkish in Macedonia and Rumelia mainly publishes articles in English, as well as the Turkish-Islamic culture, literature and issues related to social and economic life, such as that containing the sole journal, peer-reviewed journal of scientific research HIKMET 22th magazines with the there are number of hands. This 22th number, nature and the different articles in different magazines, including the Turkish science is an important addition to the public, in front of the international scientific community welcomed this report of the produced.

We wish to inform you that the international scientific journal HIKMET, already present members from 5 different countries in the Scientific Board, starting from this edition and added two eminent professors from Azerbaijan.

HIKMET journal, this 22th particularly in the number of domestic (Macedonia), including from abroad (Turkey, Bosna and Herzegovina) have published articles from. HIKMET articles submitted from abroad and the importance of attention to the fact abroad will have an interest in our journal.

Indeed, the journal HIKMET, Macedonia and the Balkans in different countries of the EU and the U.S. sent a few library identity and size of the journal has been brought into an international think it is one of the important indicators.

Hereinafter referred to as the slow but solid steps forward, our journal will be sent home and abroad, and the articles will be published in accordance with our criteria, and even more believe will expend that the international dimension of HIKMET.

In this issue of the journal HIKMET: Asst. Prof. Fadil HOCA; ABOUT THE BIOGRAPHY AND THE WORKS OF THE WISE TURKOLOGUE FROM MACEDONIA PROF. DR. YUSUF

HAMZAOGLU, Prof. Dr. Arif AGO; EYÜP SABRİ BEY – AKGÖL FROM MACEDONIA, Prof. Dr. Kerima FİLAN; , Prof. Dr. Violeta DİMOVA; COLLECTION OF SHORT STORIES FOR CHILDREN BY THE BALKAN NOBEL LAUREATE IVO ANDRIC, Prof. Dr. Sevin ALİL ARSLAN: SERBİAN - CROATIAN - SLOVENE KINGDOM (YUGOSLAVIA) IN LAUSANNE CONFERENCE, Asst. Prof. Mahmut CELİK: THE HISTORY OF THE DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE IN MACEDONIA-STIP, Assoc. Prof. Dr. Abas JAHJAI: MEVLUD AS RELİGİONS MUSIC FORM AND TRADİTION OF THE MEVLUD İN MACEDONİA, Dr. Mensur NUREDİN: BELIEFS AND RITUALS WITH HAVING CHILDRENİNMACEDONIANMUSLIMS, Dr. Abdülmecit NUREDİN: INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS STANDARDS COMPLIANCE SYSTEM OF MACEDONIA, Mr. Sci. Tülay ÇAKO: MYSTICAL ASPECTS IN THE LYRICAL POETRY OF NECATİ ZEKERİYA, Mr. Sci. Turan ÇELEBİ; AVANGARD LITERARY MOVEMENT AND THE YOUNG PENS (GENÇ KALEMLER) the articles are named.

Dear readers, this issue of HIKMET bothered to send the number of articles in scientific assessments of the value of making these articles to our teachers HIKMET journal in an effort to Science and valuable members of the arbitral committee from this number. Respect and gratitude on behalf of the HIKMET and ADEKSAM, as well as technical and design issues HIKMET journal would like to thank everyone who as service in the preparation, the journal 23th HIKMET until it comes out and blows a thick encounter with the number, God entrusted you all and make merry.

**November, 2013 Gostivar
Macedonia**

**Editor in Chief:
Assoc. Prof. Dr. Fadil HOCA**

MAKEDONYA’NIN BİLGE ADAMI VE TÜRKOLOĞU PROF. DR. YUSUF HAMZAOĞLU’NUN ÖZGEÇMİŞİ VE ESERLERİ HAKKINDA

929 Hamzaoglu, Y.
(1.02 owerwiev scientific article)

Doç. Dr. Fadil HOCA

Makedonya – Üsküp “Kiril ve Metodiy” Üniversitesi Türk Dil ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, e-posta: hocafadil@hotmail.com

ÖZET

Yusuf HAMZAOĞLU, 1945 yılında Makedonya’nın Raptiştah ilçesinde doğdu. İlköğretim okulunu doğduğu yerde, liseyi Üsküp’te bitirdikten sonra, Üsküp Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nü bitirdi. Üsküp “Kiril ve Metodiy” Üniversitesi Felsefe Fakültesi Tarih Bölümü’nde yüksek lisans, master ve “Osmanlı İmparatorluğu’nda II. Meşrutiyet’in İlânı” konusu üzerine doktora yaptı. 1990–1996 ve 2003–2006 yılları arasında Priştine Üniversitesi’nin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde doçent olarak Türk diyalektolojisi, Türk dili tarihi ve İslâmlığın kabulünden önceki dönemde Türk edebiyatı derslerini verdi. 1996 ve 2000 yıllarında Üsküp “Kiril ve Metodiy” Üniversitesi’nin Pedogoyi Fakültesi’nde Türk dili ve edebiyatı, 2003 yılında ise Türk tarihi profesörü oldu.

1980–1985 yılları arasında konuk öğretim üyesi olarak UKIM Pedagoji Fakültesi’nde Türkçe, Türk çocuk edebiyatı, Türk dili öğretimi derslerini verdi. 1985–2010 yılında emekliye ayrılincaya kadar adı geçen fakültede kadrolu olarak Türkçe, Türk çocuk edebiyatı, Türk dili öğretimi ve Türk tarihi derslerini verdi.

Yayınlanmış olduğu kitapların dışında Türkçe, Makedonca ve diğer dillerde çıkan dergilerde 250 makalesi de yayımlanmıştır. Şu anda “Osmanlı

Öncesi Avrupa Türklüğü”, “Osmanlı Öncesi, Osmanlı Dönemi ve Osmanlı Sonrası Bosna-Hersek ve Karadağ Türklüğü”, “Avrupa’da ve Dünya’da Türk Faktörü” ve “Büyük Türk Exodosu” konuları üzerine çalışmalarını sürdürmektedir.

Y.HAMZAOĞLU, 1994–1998 yılları arasında Türk öğretim üyelerini temsilen “Kiril ve Metodiy” Üniversitesi senato üyesi, 1996 ve 2000 yıllarında aynı üniversitenin prorektör ve 1998 yılında çalıştığı fakültede dekan adayı oldu. Y.HAMZAOĞLU, 1990 yılında kurulan Makedonya Türk Demokratik Partisi’nin ve 1992 yılında kurulan M.C. Aydınlar Cemiyeti’nin kurucularındandır.

Y.HAMZAOĞLU 2001 yılında Prizren “Doğru Yol” GSD tarafından “Türklüğe Hizmet Adına, Süleyman Brina” ödülüne layık görüldü. 2004 yılında ise Makedonya Türk Medyası Derneği tarafından “2004 Yılı’nın Makedonya Bilim Adamı” ödülleriyle ödüllendirildi. Y.HAMZAOĞLU, 2010 yılından itibaren, Makedonya’da yayınlanan ve uluslararası yegane ilmi araştırmalar dergisi hüviyetine sahip olan HİKMET dergisinin bilim ve hakem kurulu üyeliğini halen yürütmektedir.

Anahtar kelimeler: Yusuf Hamzaoglu, araştırmalar, yayınlanmış kitaplar, makaleler, ödüller.

ABOUT THE BIOGRAPHY AND THE WORKS OF THE WISE TURKOLOGUE FROM MACEDONIA PROF. DR. YUSUF HAMZAOGLU

Asst. Prof. Dr. Fadil HOCA

Macedonia – Skopje, University of “Cyril and Methodius” - Department of Turkish Language and Literature,

E-mail: hocafadil@hotmail.com

ABSTRACT

Yusuf Hamzaoglu is born in 1945 in Raptistah - Macedonia. He finished the Primary School in his birth place, the High school in Skopje and he graduated at the University “Cyril and Methodius” - Faculty of Philology - Department of Turkish Language and Literature in Skopje. At the University “Cyril and Methodius” Faculty of Philosophy - Department of History he finished his postgraduate and master studies, the theme of his doctoral thesis was “Ottoman Empire II. Constitutionalism”. In the period 1990-1996 and 2003-2006 he worked at the Prishtina University Department of Turkish Language and Literature as a docent for the subjects The Dialectology of the Turkish language, The History of Turkish Language and the Turkish Literature before the Islam. In 1996 and 2000 at the University “Cyril and Methodius” in Skopje and at the Faculty of Pedagogy worked as a Professor of Turkish Language, in 2003 became a Professor of History.

In the period 1980-1985 at the University of UKIM Faculty of Pedagogy worked as associate for the subjects Turkish Language and Turkish Child Literature. In the period 1985-2000 (when he retired) at the same university worked as associate for the subjects Turkish language, Turkish Child Literature and Turkish History.

Besides the books he published, there are about 250 articles published in different revues in Turkish, Macedonian and other languages. He is continuing to work on "Turkishness in Europe before the Islam", "Turkishness before, during the and after the Islam in Bosnia and Herzegovina and Montenegro", "Turkish Factor in in Europe and in the World" and "The Great Turkish Exodus".

In the period 1994-1998 Y. Hamzaoglu, representing the Turkish associates in the university, became a member of the Senate of the University "Cyril and Methodius", in 1996 and 2000 became a prorektor and in 1998 was a candidate for Dean of the university where he was working. Y. Hamzaoglu in 1990 is among the founders of the Turkish Democratic Party and in 1992 of the Society of Intellectuals of R. of Macedonia.

Y. Hamzaoglu in 2001 in Prizren has been awarded by the Society of Culture "Dogru Yol" with the award of merit for Turkishness "Süleyman Brina". In 2004 Y. Hamzaoglu by the Macedonian Turkish Medium has been awarded with the award "Scientist of the year 2004 in Macedonia". Y. Hamzaoglu, since 2010 is the member of the board of the unique International research revue "Hikmet".

Keywords: *Yusuf Hamzaoglu, researches, published books, articles, awards.*

MAKEDONYA’NIN BİLGE ADAMI VE TÜRKOLOĞU PROF. DR. YUSUF HAMZAOĞLU’NUN ÖZGEÇMİŞİ VE ESERLERİ HAKKINDA

Yusuf HAMZAOĞLU, 1945 yılında Makedonya’nın Raptiştah ilçesinde doğdu. İlköğretim okulunu doğduğu yerde, liseyi Üsküp’te bitirdikten sonra, Üsküp Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nü bitirdi. Üsküp “Kiril ve Metodiy” Üniversitesi Felsefe Fakültesi Tarih Bölümü’nde yüksek lisans, master ve “Osmanlı İmparatorluğu’nda II. Meşrutiyet’in İlânı” konusu üzerine doktora yaptı. 1990–1996 ve 2003-2006 yılları arasındaki dönemde Priştine Üniversitesi’nin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde doçent olarak Türk diyalektolojisi, Türk dili tarihi ve İslâmlığın kabulünden önceki dönemde Türk edebiyatı derslerini verdi. 1996 ve 2000 yıllarında Üsküp “Kiril ve Metodiy” Üniversitesi’nin Pedogoyi Fakültesi’nde Türk dili ve edebiyatı, 2003 yılında ise Türk tarihi profesörü de oldu.

Yusuf Hamzaoğlu 1968-1974 yılları arasında doğduğu yerin ilköğretim okulunda öğretmenlik, 1974-1985 yılları arasında Üsküp “Tefeyyüz” Türk İlköğretim Okulu’nda müdürlük yaptı. 1977-1980 yılları arasında Üsküp “Tsvetan Dimov” Lisesi’nde Türk Dili ve Edebiyatı derslerini verdi.

1980-1985 yılları arasında konuk öğretim üyesi olarak Ü.Ü. Pedagoji Fakültesi’nde Türkçe, Türk çocuk edebiyatı, Türk dili öğretimi derslerini verdi.

1985-2010 yılında emekliye ayrılıncaya kadar adı geçen fakültede kadrolu olarak Türkçe, Türk çocuk edebiyatı, Türk dili öğretimi ve Türk tarihi derslerini verdi.

Y.Hamzaoğlu, günümüze kadar Türkiye Cumhuriyeti’nde X., XI. ve XIII Türk Tarih, II. ve IV. Türk Dünyası Dostluk, Kardeşlik ve İşbirliği

kongrelerine, Uluslararası II. Atatürk, II. Türkologlar, II. Türk Yazı Dili, Rumeli’de Türk Kültürü, Atatürk ve Modern Türkiye, Tanzimat’ın 150. Yıldönümü, Sultan II. Abdülhamit Döneminin Yeniden Değerlendirilmesi, Ağustos 2012 Kastamonu Türk Dünyası Sempozyumu, Ocak 2013 İstanbul Türk Ocağı’nın düzenledi “Balkan Savaşları’nın 100. Yıldönümü” Sempozyumu ve diğer sempozyum ve panellerde Osmanlı öncesi, Osmanlı dönemi ve Osmanlı sonrası Balkan Türklüğü, Balkan Müslümanlığı, Mustafa Kemal Atatürk, Avrupa Türklüğü (Avrupa’da Kurulan Türk Kağanlıkları), 1975-1978 Büyük Doğu Bunalımı, I. ve II. Meşrutiyet, 1912/13 Balkan Savaşları ve diğer konula hakkında bildiriler sundu ve konferanslar verdi. Avrupa ve Balkan Türklüğü konusunda TRT Belgesel Programları, Priştine ve Üsküp Televizyonu Türkçe Yayınları “Cumartesi Sohbetleri” programına yıllarca katıldı. Şimdiye kadar yayımlanan en değerli ve kitap haline gelen çalışmaları arasında:

1- Младотурската Револуција во Османската Империја. Скопје, Лорос-А 1995

(Osmanlı İmparatorluğu’nda II. Meşrutiyetin İlânı. Üsküp, Logos-A 1995)

2- Balkan Türklüğü. Cilt:1. Ankara, T.C.Kültür Bakanlığı 2000 (661 sayfa).

3- Sırbistan Türklüğü. Üsküp, Logos-A 2004 (615 sayfa).

4- Atatürk ve Makedonya Türklüğü. Üsküp, Autoprint 2006 (333 sayfa).

5- Balkan Türklüğü. Cilt:I. Genişletilmiş İkinci Baskı. Üsküp, Logos-A, 2010 (650 sayfa).

6- Balkan Türklüğü. C.II. Üsküp, Logos-A 2010 (670 sayfa).

7- Balkan Türklüğü. C.III. Genişletilmiş İkinci Baskı. Üsküp, Logos-A 2010 (700 sayfa).

8- Atatürk ve Türk “Megali İdeası”. Üsküp, Logos-A 2013 (556)

kitapları bulunmaktadır. Söz konusu kitapların dışında Türkçe, Makedonca ve diğer dillerde çıkan dergilerde 250 makalesi de yayımlanmıştır. Şu anda “**Osmanlı Öncesi Avrupa Türklüğü**”, “**Osmanlı Öncesi, Osmanlı Dönemi ve Osmanlı Sonrası Bosna-Hersek ve Karadağ**

Türklüğü”, “Avrupa’da ve Dünya’da Türk Faktörü” ve “Büyük Türk Exodosu” konuları üzerine çalışmalarını sürdürmektedir.

Y.HAMZAOĞLU, 1994–1998 yılları arasında Türk öğretim üyelerini temsilen “Kiril ve Metodiy” Üniversitesi senato üyesi, 1996 ve 2000 yıllarında aynı üniversitenin prorektör ve 1998 yılında çalıştığı fakültede dekan adayı oldu.

Y.HAMZAOĞLU, 1990 yılında kurulan Makedonya Türk Demokratik Partisi’nin ve 1992 yılında kurulan M.C. Aydınlar Cemiyeti’nin kurucularındandır.

Y.HAMZAOĞLU 2001 yılında Prizren “Doğru Yol” GSD tarafından “Türklüğe Hizmet Adına, Süleyman Brina” ödülüne layık görüldü. 2004 yılında ise Makedonya Türk Medyası Derneği tarafından “2004 Yılıının Makedonya Bilim Adamı” ödülleriyle ödüllendirildi.

Y.HAMZAOĞLU, 2010 yılından itibaren, Makedonya’da yayınlanan ve uluslararası yegane ilmi araştırmalar dergisi hüviyetine sahip olan HİKMET dergisinin bilim ve hakem kurulu üyeliğini halen yürütmektedir.

YUSUF HAMZAOĞLU’NUN YAYIMLANMIŞ OLAN ÇALIŞMALARININ BİBLİYOGRAFYASI:

I. KİTAPLAR:

1. Младотурската револуција во Османската империја во 1908 година. Скопје, Логос-А 1975 (XII+641sayfa). Türkçesi: Osmanlı İmparatorluğu’nda II.Meşrutiyetin İlânı.Üsküp, Logos-A 1995).
2. Balkan Türklüğü.C.I.Ankara,T.C.Kültür Bakanlığı 2000, (XXVI+651sayfa)
3. Sırbistan Türklüğü. Üsküp, Logos-A 2004 (615 sayfa)
4. Atatürk ve Makedonya Türklüğü.Üsküp,Autoprint 2006 (333)
5. Balkan Türklüğü.C.I.Genişletilmiş İkinci Baskı.Üsküp,Logos-A 2010 (670 sayfa)
6. Balkan Türklüğü.C.II. Logos-A 2010 (670 sayfa)
7. Balkan Türklüğü.C.III.Genişletilmiş 2. Baskı.Üsküp Logos-A 2010 (694 sayfa)
8. Atatürk ve Türk “Megali İdeası”.Üsküp,Logos-A 2013 (556)

II. FARKLI DERGİ VE GAZETELERDE TÜRKÇE YAYIMLANMIŞ OLAN BAZI ÇALIŞMALARI

10. Hun Türkleri ve Dilleri. – Birlik (Üsküp), 24 Ekim 1995, 10
11. Osmanlı Öncesi Makedonya Türklüğü. – Türk Dünyası Tarih Dergisi (İstanbul). Yıl: 1997. Sayı: 129/17-18
12. Makedonya’da Türk Sorunu. –Türk Dünyası Tarih Dergisi.Yıl: 1997
13. Sırbistan’da Hun Türkleri’nden Kalan Kültür İzleri.–Türk Dünyası Tarih Dergisi (1997). Sayı: 130/27-28
14. Avar Türkleri ve Sırplar.-Türk Dünyası Tarih Dergisi.1996 /131,20-21
15. Sırbistan’da Avar Türkleri’nden Kalan Kültür İzleri.–Türk Dünyası Tarih Dergisi. Yıl: 1997. Sayı: 132, 24-26
16. Sırbistan’da Peçenek Türkleri’nden Kalan Kültür İzleri. – Türk Dünyası Tarih Dergisi. Yıl: 1998. Sayı: 133, 42-44
17. Sırbistan’da Kuman Türkleri’nden Kalan İzler.Türk Dünyası Tarih Dergisi. Yıl: 1998. Sayı: 134, 18-20
20. Osmanlı Dönemi’nden Makedonya’da Kalan Kültür İzleri. – Türk. Dünyası Tarih Dergisi.Yıl:1998.Sayı:142,57-57
21. Avrupa’ya Benzemezsek Asya’ya Çekilmeye Mecburuz. – Sesler. Yıl: XXV (1989). Sayı: 238/239, 41-52
22. Osmanlı Devleti’nde Azınlıklar.–Çevren (Priştine).Yıl.VI(1995). Sayı:15,15-16
23. Osmanlı İmparatorluğu’nda Fikir Akımları. Sesler. Yıl: XXXIV (1995).Sayı: 295, 15-23
24. 1875-1878 Büyük Doğu Bunalımı’nda Rumeli. – Türk Dünyası Tarih Dergisi. Yıl: 1990. Sayı: 47, 7-24
25. XI. Türk Tarih Kongresi’nden Söz Ederken.-Tan, 29 Eylül 1990, 10
26. İttihat ve Terakki Partisi ve II. Meşrutiyet’in İlânı.- Sesler.Yıl:XXXI (1995).Sayı:294,15-23
27. XIX. Asrın İkinci Yarısında Türk-Makedon İlişkileri. X. Türk Tarih Kongresi. Ayırbaşım. Ankara, T. T. K. B., 1995, 1205-1215
28. 1839-1876 Yılları Arasında Makedonların Ekonomik Hayatında Tanzimat’ın Uyandırdığı Yankılar. – Türk Dünyası

- Araştırmaları (İstanbul). Yıl: 1993. Sayı: 83, 21-28
29. 1839-1912 Yılları Arasında Makedonların Eğitim, Kültür, Ekonomik ve Siyasî Hayatında Tanzimat'ın Etkileri. T.C.Kültür Bakanlığı 1991, 287-298, 327-328
30. 1908-1912 Yılları Arasında Makedonya'da Kurulan Bölücü Örgütler.-Türk Dünyası Araştırmaları.Yıl:1991.Sayı:75, 47-65
31. Güzel Türkçemiz.-Sevinç (Üsküp). Yıl: 1990. Sayı: 4, 6
32. Halil Rifat Paşa'nın Tüzüğü. – Türk Dünyası Araştırmaları. Yıl:1991. Sayı: 57, 170-177
33. Osmanlı İmparatorluğu'nun Kaynayan Kazanı Makedonya.Birlik, 13.07.1991,5
34. Türkler'de Vatan Anlayışı. – Birlik, 16 Temmuz 1991, 5
35. Türk Milleti Dünyanın En Medeni Milletlerinden Biridir.–Birlik, 18.07.1991,5
36. Türkler'de Millî Bilincin Güçlenmesi.– Birlik,20 Temmuz 1991,5
37. Türklerin Kendilerine Osmanlı Demeleri. – Birlik, 23 Temmuz 1991,5
38. Osmanlı Devleti'nde Fikir Akımları. – Birlik, 25 Temmuz 1991, 5
39. Bulgar Meşrutiyet Kulüpleri'nin Kuruması. Birlik, 27 Temmuz 1991,5
40. Bulgar Meşrutiyet Kulüpleri'nin Makedonya'yı Bulgaristan'a İlhak Etme Çabaları. – Birlik, 30 Temmuz 1991, 5
41. Sırp Demokratik Birliği'nin Kurulması. – Birlik, 1 Ağustos 1991,5
42. Sırp Demokratik Birliği'nin Programı. – Birlik, 6 Ağustos 1991, 5
43. 1908 Parlamento Seçimleri ve Rumlar. – Birlik, 8 Ağustos 1991, 5
44. Bulgar Federatif Partisi'nin Kurulması. – Birlik, 10 Ağustos 1991,5
45. Osmanlı Devleti'nde Yaşayan Osmanlı Teba'ası. - Birlik, 13 Ağustos 1991, 5
46. İttihatçılar ve Sandanistler. – Birlik, 15 Ağustos 1991, 5
47. MEİÖ'nün Özerklik Talepleri. – Birlik, 17 Ağustos 1991, 5
48. Osmanlı,Balkan ve Doğu Federasyonu Kurma Fikirleri. – Birlik, 20 Ağustos 1991, 5
49. İttihat ve Terakki ile Bulgar Partisi.–Birlik,22 Ağustos 1991, 5
50. Tanzimat Hareketi'nin Yarattığı İmkânlar.–Birlik,13 Şubat1991,13
51. Balkan Savaşları ve Makedonya Türkleri. – Vardar (Üsküp). Yıl: II (1995). Sayı: 15 Sayfa: 18-24
52. Raptiştah Türkçesi'nin Fonetik Yapısı. – Çevren. Yıl: XI (1992). Sayı: 90-92. Sayfa:22

53. Osmanlı Devleti'nde 1908 Parlamento Seçimleri. – Birlik, 2 Temmuz 1992, 3
54. Parlamento Seçimlerine Katılan Milletler. - Birlik, 4 Temmuz 1992,3
55. Ermenilerin Anadolu'da Devlet Kurma Emelleri. - Birlik, 4 Temmuz 1992, 3
56. Azınlıkların Özerklik Talepleri. – Birlik, 7 Temmuz 1992, 3
57. İttihat ve Terakki'nin Seçim Başarısı. – Birlik, 9 Temmuz 1992, 3
58. 1908 Seçimlerinde Parlamentoya Giren Milletvekilleri.-Birlik, 11.07.1992, 3
59. Parlamentoda Öne Sürülen Fikirler.-Birlik,16 Temmuz 1992,3
60. Azınlıkların Türk Düşmanlığı. – Birlik, 16 Temmuz 1992, 3
61. Ermenilerin Büyük Ermenistan Kurma Planları. – Birlik, 18 Temmuz 1992, 3
- 62.“İttihat ve Terakki”nin Programı. - Birlik,21 Temmuz 1992,3
63. Azınlıklarda Türk Düşmanlığının Artması. – Birlik, 23 Temmuz 1992,3
64. 1875-1878 Büyük Doğu Bunalımı.- Çevren.Yıl: XVIII(1991). Sayı: 83/84,23-32
65. Çağdaş Eğitimde Denetim. – Birlik, 19 Şubat 1977, 7
66. Haykırmayan Millet Yoksul Çocuk Gibidir. – Birlik, 16 Nisan 1992,11
67. Öğrenim Sorunları Başta Gelen Ödev.–Birlik,11 Nisan 1992, 3
68. Liselerde Türkçe Sınıfların Açılması. – Birlik, 9 Nisan 1992, 2
69. Çalıkı'da Hıdrellez'in Kutlanması. – Birlik, 11 Mayıs 1991, 12-13
70. Makedonya Türklüğü. İzmir, Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları 1996, 100-113
71. Makedonya'da Türk Bilimi (Osmanlı'dan Önceki Dönem) – Birlik, 21.06.1997,20
72. Makedonya'da Türk Bilimi (Osmanlı Dönemi).–Birlik,24 Haziran 1997, 14
73. Makedonya'da Türk Eğitimi (Osmanlı'dan Önceki Dönem). – Hilâl (Üsküp). Yıl: X (1997). Sayı: 87, 7
74. Makedonya'da Türk Eğitimi (Osmanlı'dan Önceki Dönem).– Hilâl.X/88,7
75. Makedonya'da Türk Eğitimi (Osmanlı Dönemi (1).–Hilâl.Yıl: XI(1998). S. 89,

76. Makedonya’da Türk Eğitimi (Osmanlı Dönemi (2)).–Hilâl/XI-90,7
77. Yunanistan’ın Makedonya Politikası. – Birlik, 2 Nisan 1998, 20
78. Sırbistan’ın Makedonya Politikası. – Birlik, 4 Nisan 1998, 20
79. Bulgaristan’ın Makedonya Politikası.–Birlik,7 Nisan 1998,22
80. II.Abdülhamid’in Makedonya Politikası.–Birlik,9 Nisan 1998,20
81. İttihat ve Terakki’nin Makedonya Politikası. – Birlik, 11 Nisan 1998,20
82. FHP ve Makedonya Sorunu. – Birlik, 14 Nisan 1998, 14
83. II.Abdülhamid’in Kalkınma Politikası.–Birlik,16 Nisan 1998,20
84. Vardar Adının Kelime Anlamı (1).–Birlik,23 Haziran 1998,14
85. Vardar Adının Kelime Anlamı (2).–Birlik,25 Haziran 1998,13
86. Vardar Türkleri (1).–Birlik,3 Eylül 1998,12
87. Vardar Türkleri (2).–Birlik,5 Eylül 1998,12
88. Gostivar Adının Kelime Anlamı. – Vardar. Yıl: 5 (1999).59/12
89. Gostivar’a Yapılan Türk Akınları. – Vardar. 5/ 60, 12
90. Osmanlı Dönemi’nde Türklerin Sosyo-Ekonomik Konumu – Vardar (Üsküp). 5/61, 12
91. Gostivar Türkleri. – Vardar. 5/ 62, 12
92. Gostivar Türkleri. - Vardar. 5/ 63, 12
93. Gostivar Türkleri. - Vardar. 5/ 64, 14
94. Gostivar Türkleri. - Vardar. 5/ 65, 12
95. Gostivar Türkleri. - Vardar. 5/ 66, 12
96. Türkçe Eğitim ve Abdülhakim Hikmet Doğan. Prof. Dr. Hamdi Hasan’ın Kitabı. Promosyon (1). – Vardar. 5/ 69, 12
97. Türkçe Eğitim ve Abdülhakim Hikmet Doğan. Hamdi Hasan’ın Kitabı. Promosyon (2). – Vardar. 5/ 70, 12
98. Türkçe Eğitim ve Abdülhakim Hikmet Doğan. Hamdi Hasan’ın Kitabı. Promosyon (3). – Vardar. 5/ 71, 12
99. Türkçe Eğitim ve Abdülhakim Hikmet Doğan. Hamdi Hasan’ın Kitabı. Promosyon (4). – Vardar. 5/72, 12
100. Hırvatistan Türklüğü (1). – Vardar, 11 Eylül 1999, 12
101. Hırvatistan Türklüğü (2). - Vardar, 18 Eylül 1999, 12
102. Hırvatistan Türklüğü (3). – Vardar, 25 Eylül 1999, 12
103. Hırvatistan Türklüğü (4). - Vardar, 2 Ekim 1999, 12
104. Hırvatistan Türklüğü (5). - Vardar, 16 Ekim 1999, 12
105. Hırvatistan Türklüğü (6). - Vardar, 23 Ekim 1999, 12
106. Hırvatistan Türklüğü (7). – Vardar, 29 Ekim 1999, 12

107. Hırvatistan Türklüğü (8). - Vardar, 6 Kasım 1999, 12
108. Hırvatistan Türklüğü (9). - Vardar, 13 Kasım 1999, 12
109. Hırvatistan Türklüğü (10). - Vardar, 20 Kasım 1999, 12
110. Osmanlı Dönemi Hırvatistan Türklüğü. Dünyada Türkler. Cilt: 9. Ankara, Yeni Türkiye Yayınları 1999, 367-374
111. XIII. Türk Tarih Kongresi'nin Yüksek Başarısından Söz Ederken.- Vardar, 23 Ekim 1999, 5
112. Balkan Müslümanlığı (1). – Vardar, 12 Şubat 2000, 12
113. Balkan Müslümanlığı (2). - Vardar, 19 Şubat 2000, 12
114. Balkan Müslümanlığı (3). - Vardar, 26 Şubat 2000, 12
115. Balkan Müslümanlığı (4). - Vardar, 11 Mart 2000, 12
116. Balkan Müslümanlığı (5). - Vardar, 18 Mart 2000, 12
117. Balkan Müslümanlığı (6). - Vardar, 25 Mart 2000, 12
118. Balkan Müslümanlığı (7). - Vardar, 1 Nisan 2000, 12
119. Balkan Müslümanlığı (8). - Vardar, 8 Nisan 2000, 12
120. Balkan Müslümanlığı (9). - Vardar, 15 Nisan 2000, 12
121. Osmanlı Öncesi Bulgaristan Türklüğü (1).-Vardar, 21 Ekim 2000,12
122. Osmanlı Öncesi Bulgaristan Türklüğü (2).-Vardar, 29 Ekim 2000,12
123. Osmanlı Öncesi Bulgaristan Türklüğü (3).-Vardar, 8 Kasım 2000,12
124. Osmanlı Öncesi Bulgaristan Türklüğü (4).-Vardar,15 Kasım 2000,12
125. Osmanlı Öncesi Bulgaristan Türklüğü (5).-Vardar,29 Kasım 2000,12
126. Osmanlı Öncesi Bulgaristan Türklüğü(6).-Vardar,6Aralık 2000,12
127. Osmanlı Öncesi Bulgaristan Türklüğü(7). Vardar,13Aralık 2000,12
128. Avrupa ve Balkan Biliminde Türkler.Vardar,28 Aralık 2000, 12
129. Makedonya Türklüğü'nün Geleceği Türkiye'ye Endekslidir. Vardar, 28 Aralık 2000, 13-15
130. Osmanlı Öncesi Balkan Türklüğü. – Medeniyet (Prizren).Y.I (2002). S. 1/13-15
131. Osmanlı Öncesi Slovenya Türklüğü (1).-Vardar,30 Nisan2002, 12
132. Osmanlı Öncesi Slovenya Türklüğü (2).-Vardar,14 Mayıs 2002,12
133. Osmanlı Öncesi Slovenya Türklüğü (3).-Vardar,21 Mayıs 2002,12
134. Osmanlı Öncesi Slovenya Türklüğü (4).-Vardar,28 Mayıs 2002,12
135. Osmanlı Öncesi Slovenya Türklüğü (5)-Vardar,11 Haziran 2002,12
136. Osmanlı Öncesi Slovenya Türklüğü (6).-Vardar,18 Haziran2002,12
137. Osmanlı Öncesi Slovenya Türklüğü(7).-Vardar,25 Haziran 2002,12
138. Slovenya'da Avar Türk İzleri. Dünyada Türkler. Cilt: 2.Ankara

- Yeni Türkiye Yayınları 2002, 687-692
139. Osmanlı Döneminde Makedonya'nın Toprak Bütünlüğü Vardı.
– Birlik, 28 Kasım 1989, 15
140. Biz Türkler Eğitime ve Bilime Önem Veren Milletiz. – Birlik, 6 Eylül 1998, 13
141. Mustafa Kemal Atatürk (1881-1938).–Sesler.Yıl:XXVI (1991)
Sayı: 254/255, 13-17
142. Mustafa Kemal Atatürk ve Makedonya. – Vardar. Yıl: II (1995) Sayı: 17. Sayfa: 19-23
143. Atatürk ve Makedonya Türkleri. – Türk Dünyası Araştırmaları.
Yıl: 1993. Sayı. 82/83, 9-27
144. Doğumunun 110.Yıldönümünde Atatürk Makedonya'da Türklük Coşkusu ile Anıldı.-Belleten (Ankara).Cilt:LV(1991),214/857-859
145. Mustafa Kemal Atatürk'ün 115. Doğum Yıldönümünü Kutlarken. –
Sesler. Yıl: XXXI (1996). Sayı: 306/307, 15-20
146. Atatürk Kalbimizde Yaşayacak. Birlik,11 Kasım 1995, 13
147. Atatürk'ün 57. Ölüm Yıldönümünü Anarken. – Zaman (Üsküp), 15.11.1995, 3
148. Yugoslavya'da Atatürk Konferansları. – Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Bülteni. Cilt: VI. Yıl: 1991. Sayı:18/ 7-8
149. Büyük Önder Atatürk Törenle Anıldı. – Birlik, 2 Haziran 1992, 12
150. Yaşayan Atatürkçülük. – Birlik, 25 Nisan 1991, 12
151. Dünya Lideri Atatürk. – Tan, 29 Nisan 1991, 7
152. Atatürk ve Makedonya Türklüğü (1). – Birlik, 3 Kasım 1998, 7
153. Atatürk ve Makedonya Türklüğü (2). – Birlik, 5 Kasım 1998, 8
154. Atatürk ve Makedonya Türklüğü (3). – Birlik, 7 Kasım 1998, 8
155. Atatürk ve Makedonya Türklüğü (4). -Birlik,10 Kasım 1998, 7
156. Atatürk ve Makedonya Türklüğü (5). –Birlik,12 Kasım 1998,8
157. Atatürkçülüğün Evrenselliği. – Birlik, 24 Kasım 1998, 14
158. Atatürk ve Balkanlar (1). – Vardar, 20 Mayıs 2000, 12
159. Atatürk ve Balkanlar (2). - Vardar, 27 Mayıs 2000, 12
160. Atatürk ve Balkanlar (3). –Vardar, 3 Haziran 2000, 12
161. Atatürk ve Balkanlar (4). –Vardar, 10 Haziran 2000, 12
162. Atatürk ve Balkanlar (5). –Vardar, 17 Haziran 2000, 12
163. Atatürk ve Balkanlar (6). –Vardar, 24 Haziran 2000, 12
164. Atatürk ve Balkanlar (7). –Vardar, 1 Temmuz 2000, 12
165. Atatürk ve Balkanlar (8). –Vardar, 5 Ağustos 2000, 12

166. Atatürk ve Balkanlar (9). -Vardar, 12 Ağustos 2000, 12
167. Atatürk ve Balkanlar (10). -Vardar, 19 Ağustos 2000, 12
168. Atatürk ve Balkanlar (11). -Vardar, 26 Ağustos 2000, 12
169. Atatürk ve Balkanlar (12). -Vardar, 2 Eylül 2000, 12
170. Atatürk ve Balkanlar (13). -Vardar, 11 Eylül 2000, 12
171. Atatürk ve Balkanlar (14). - Vardar, 22 Eylül 2000, 12
172. Atatürk ve Balkanlar (15). - Vardar, 14 Ekim 2000, 12
173. Makedonya’da Atatürk Bibliyografyası (1).-Vardar,5 Mart 2001,12
174. Makedonya’da Atatürk Bibliyografyası (2). -Vardar, 6 Nisan 2001,12
175. Makedonya’da Atatürk Bibliyografyası (3).-Vardar,14 Nisan 2001,12
176. Makedonya’da Atatürk Bibliyografyası (4).-Vardar,21 Nisan 2001,12
177. Makedonya’da Atatürk Bibliyografyası (5). -Vardar,28 Nisan 2001,12
178. Makedonya’da Atatürk Bibliyografyası (6). -Vardar, 6 Mayıs 2001,12
179. Makedonya’da Atatürk Bibliyografyası (7).-Vardar,12 Mayıs 2001,12
180. Gemiciler ya da Selânik Süikastçıları Kimdir?-Zaman, 19-25 Şubat 2003, 1, 3
181. Sultan II. Abdülhamid Döneminin Yeniden Değerlendirilmesi. Panel. Bildiriler. İstanbul, Bilgi Yayınları 2000, 82-110
182. Atatürk ve Makedonya Türkleri. The Second International Symposium on Atatürk. Vol. II. Sptember 9 to 11, 1991. Ankara,Turkey.Atatürk Araştırma Merkezi 1996,1327-1344
183. Atatürk ve Modern Türkiye. International Conference. Ankara, 22-23 October 1998. Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını 1999,539-552
184. Tarih Boyunca Türk-Makedon Münasebetleri.X. Türk Tarih Kongresi. Kongreye Sunulan Bildiriler.IV.Cilt.Ankara,TTKY 1993,1205
185. Osmanlı Devleti’nde Türk Olmayan Milletlerin Sosyo Ekonomik, Kültürel ve Siyasî Durumu. Tanzimat’ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu. Ankara: 31 Ekim - 3 Kasım 1989. Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi 1994, 489-499

186. Atatürk'ün Bilinmeyen Yönlerini Yazdım. –Zaman (Üsküp) 25 Nisan-1 Mayıs 2007, 1, 6-7
187. Osmanlı Öncesi Balkan Türklüğü. - Birlik, 8 Haziran 1999, 11
188. Makedonya Türklüğü Yaşayacaktır.- Yeni Balkan,29 Ocak 2007,8-9
189. Sırp Kültüründe Görülen Türk Etkileri. – Birlik, 29 Ocak 2005, 7
190. Türkçe'nin Sırp Dili Üzerindeki Etkisi (1). – Birlik, Şubat 2005, 7
191. Türkçe'nin Sırp Dili Üzerindeki Etkisi (2). – Birlik, Şubat 2005, 7
192. Müstakil Türkçe Bölümlerin Açılması İstenmiyor. – Zaman, 27 Ekim-2 Kasım 2004, 1, 6
193. Osmanlı Öncesi Makedonya Türklüğü. -Türk Dünyası Tarih Dergisi (İstanbul). Yıl: 1997. Sayı: 129, 17-18
194. Osmanlı Öncesi Sırbistan Türklüğü (I). – Türk Dünyası Tarih Dergisi. Yıl: Ekim 1997. Sayı: 130, 27-28
195. Osmanlı Öncesi Sırbistan Türklüğü (II). – Türk Dünyası Tarih Dergisi. Yıl: Kasım 1997. Sayı:131, 20-21
196. Osmanlı Öncesi Sırbistan Türklüğü (III). –Türk Dünyası Tarih Dergisi.Yıl:Aralık 1997.Sayı:132, 24-26
197. Osmanlı Öncesi Sırbistan Türklüğü (IV).–Türk Dünyası Tarih Dergisi. Yıl: Ocak 1998. Sayı:133, 25-26
198. Osmanlı Öncesi Sırbistan Türklüğü (V). –Türk Dünyası Tarih Dergisi. Yıl:Şubat 1998.Sayı:131,18-20
199. Sırbistan'ın İslâmlaşması – Dere(Yukarı Banitsa-Gostivar).Y.3(2005).S.:4,12-15
200. Bogomilizm ve İslâmlaşma.–Köprü(Üsküp)Yıl:3(2005).Sayı:8,12
201. Bogomilizm ve İslâmlaşma. – Köprü. Yıl: 3. Sayı: 9, 12
202. Bogomilizm ve İslâmlaşma. - Köprü. Yıl: 3. Sayı: 10, 12
203. Bogomilizm ve İslâmlaşma. - Köprü. Yıl: 3. Sayı: 11, 12
204. Bogomilizm ve İslâmlaşma. - Köprü. Yıl: 3. Sayı: 12, 12
205. Balkan Müslümanlığı (1). Osmanlı'dan Önceki Dönem. – Köprü. Yıl: 4 (2006)/ Sayı: 15, 25-27
206. Balkan Müslümanlığı (2). – Köprü. Yıl: 4. Sayı 16, 25-28
207. Balkan Müslümanlığı (3). – Köprü. Yıl: 4. Sayı: 17, 24-27
208. Balkan Müslümanlığı (4). – Köprü. Yıl: 4. Sayı: 18, 24-26
209. Atatürk ve Osmanlı Azınlıkları (1).–Yeni Balkan, 10 Mart 2008, 9 28 Nisan 2008, 5 - 12 Mayıs 2008
210. Atatürk ve Osmanlı Azınlıkları (2).–Yeni Balkan,17 Mart 2008, 9
211. Atatürk ve Osmanlı Azınlıkları (3).–Yeni Balkan,25 Mart 2008, 9

212. Atatürk ve Osmanlı Azınlıkları (4).–Yeni Balkan,31 Mart 2008, 9
213. Atatürk ve Osmanlı Azınlıkları (5).–Yeni Balkan,7 Nisan 2008, 9
214. Atatürk ve Osmanlı Azınlıkları (6).–Yeni Balkan,14 Nisan 2008, 9
215. Atatürk ve Osmanlı Azınlıkları (7).–Yeni Balkan,21 Nisan 2008, 9
216. Atatürk ve Osmanlı Azınlıkları (8).–Yeni Balkan,28 Nisan 2008, 9
217. Atatürk ve Osmanlı Azınlıkları (9). –Yeni Balkan,5 Mayıs 2008, 9
218. Atatürk ve Osmanlı Azınlıkları(10).–Yeni Balkan,12 Mayıs 2008, 9
219. Proto Bulgar Türkleri. Hikmet (Gostivar).Yıl:7(2009).Sayı:14,14-25
220. Türkler ve Türk Ordusu Hakkında Söylenen Gerçekler. – Hikmet.
Yıl:8 (2010). Sayı: 15. Sayfa: 15-26
221. 1912/13 Balkan “Yenilgisi”. – Baltam (Prizren). Yayımlanma
aşamasında.

III. MAKEDONCA YAYIMLANMIŞ OLAN ÇALIŞMALARI

222. Великаните вечно живеат.–Современост (Скопје). Год. XV (1996).
Бр.5-6/176-190
223. Ататурк-живот-време-дел.–Современост.Год.XV.Бр.9-10,135-
146
224. Војникот што не ја сакаше војната. По повод одбележувањето
на 80 годишнината од формирањето на Република Турција.–
Форум (Скопје),24 октомври 2003,58-59
225. Генијален стратег и реформатор(1).–Вечер,26 мај 2001,22–23
226. Генијален стратег и реформатор (2).–Вечер,27 мај 2001,22-23
227. Одрозот на Младотурската револуција во македонската
литература.-Современост. Год. XIV (1995). Бр.7-8/173-177
228. Одрозот на Младотурската револуција во турската литература.-
Дело–74 (Штип).Год.XVII(1990).Бр.1-2/58-76
229. Формирањето и активностите на Друштвото “Нови Османлии”.
-ГИНИ (Скопје).Год.XXXI (1987).Бр.2/149-160
230. Односот на ТМОРО кон Турците во Македонија во периодот
1893-1903 год.–Историја(Скопје).Год.XXI(1985).Бр.2/119-130
231. Балканските војни и Турците во Македонија(1).–Млада
месечина (Скопје). Год. IX (1995). Бр. 73/7
232. Балканските војни и Турците во Македонија(2).–Млада

- месечина. Год. IX (1995). Бр. 74/7
233. Балканските војни и Турците во Македонија(3).–Млада месечина. Год. IX (1995). Бр. 75/6
234. Балканските војни и Турците во Македонија(4).–Млада месечина. Год. IX (1995). Бр. 76/7
235. Балканските војни и Турците во Македонија(5).–Млада месечина. Год. IX (1995). Бр. 77/7
236. Балканските војни и Турците во Македонија(6).–Млада месечина. Год. X (1996). Бр. 78/7
237. Балканските војни и Турците во македонија(7).–Млада месечина. Год. X (1996). Бр. 79/7
238. Идејни струења во Османската империја во XIX и XX век.-Млада месечина. Год. X (1996). Бр. 80/7
239. Идејно струење за конституирање на османска нација. – Млада месечина. Год. X (1996). Бр. 81/7
240. Идејно струење за европеизирање на Османската империја. - Млада месечина. Год. X (1996). Бр. 82/7
241. Идејно струење за создавање на исламско единство. – Млада месечина. Год. XI (1997). Бр. 83/7
242. Идејно струење за конституирање на турската нација. – Млада месечина. Год. XI (1997). Бр. 84/7
243. Идејно струење за создавање на турско единство. - Млада месечина. Год. XI (1997). Бр. 85/7
244. Туранизмот како идејна опција.–Млада месечина.Бр.86/7
245. Заострувањето на прашањето на Македонија во Османската Империја. – Современост. Год. XLVI (1997). Бр. 1-2/151-166
246. Комунистички меден месец. – Двонеделен политички магазин “21”. Скопје, Год. XLVII (11 мај 1990). Бр.1723/7, 18-19
247. Македонците во парламентарните избори на Османската империја во 1908 година. II. Меѓународен симпозиум. Турско-македонските културни врски во минатото и денес. Скопје, 23-25 октомври 1991. Скопје, Филолошки факултет 1998, 11-22
248. Перманентното образование како нужност и потреба за современото живеење и делување. Меѓународна конференција за придонесот на образованието за возрасни во решавањето на актуелните проблеми на пазарот одржана во Охрид од 23-26.09.1998

249. Мистерија е што турската армија го предаде Солун на Грците без испукан куршум.—Фокус(Скопје).Бр.674,29 мај 2008,36-37
250. Човекот што сакаше од цела Македонија да создаде независна држава. – Фокус, 24 октомври 2008, 38-40

Prof. Dr. Yusuf Hamzaoglu'nun yapmış olduğu ilmi araştırmalar ve yayınlamış olduğu kitapların hepsi adeta birer ansiklopedik değerde ve mahiyette olduğunu söylemiş olsak asla abartmamış oluruz. Çünkü, Türkiye'de ve Makedonya'da yayınlanmış olan bu değerli kitaplar son derece titiz ve olgun bir çalışmanın ve olağanüstü bir ilmi örgünün bir neticesi olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Muhterem hocamızın değişik dillerde farklı kaynakları kullanma konusunda son derece maharetli olduğu göze çarpmaktadır ve bu konuda araştırılan konu ile ilgili asla en küçük bir tavize mahal vermiyerek tüm imkan ve kaynakları kullanmak ve araştırmak gayreti içerisinde olduğuna defaatle müşahade ettik. Makedonya'nın, Balkanlar'ın ve hatta Türk dünyasının yetiştirmiş olduğu ender ve son derece değerli olduğu kadar da, ilim erbabına yakışır bir şekilde mütevazî kişiliğe de sahip olan muhterem hocamız hakkında sarfetmiş olduğumuz bu sözlerimizi doğrular mahiyette olan ve kendisinin araştırıp yayınlamış olduğu kitaplarından örnekler vererek ispatlamaya gayret edeceğiz.

Prof. Dr. Yusuf Hamzaoglu'nun, **Младотурската Револуција во Османската Империја (Osmanlı İmparatorluğunda II. Meşrutiyet'in İlanı)** adlı kitabı toplam 642 sayfadan oluşup, 496 sayfa araştırılan metinde, Türkçe, Makedonca, Sırpça, İngilizce, Bulgarca ve Rusça olmak üzere toplam 1385 dipnot kullanmıştır. Kaynakça olarak, yayınlanmamış arşiv belgeleri: 10; yayınlanmış arşiv belgeleri: 11; anılar: 28; kitap ve makaleler: 263; neşriyat olarak: gazeteler: 25; ansiklopediler: 5 ve farklı dergiler 25 olmak üzere toplam olarak kullandığı kaynak sayısını 367 olarak tespit ettik.

Prof. Dr. Yusuf Hamzaoğlu'nun, **Atatürk ve Makedonya Türklüğü** adlı kitabı toplam 334 sayfadan ibaret olup, araştırılan konu ile ilgili 165 sayfa metinde, Türkçe, Makedonca, Sırpça, İngilizce ve Rusça olmak üzere toplam 396 dipnot kullanmış olduğunu tespit ettik. Adı geçen kitabın yayınlanmasında ve konunun araştırılması konusunda başvurulacak kaynakçaya gelince: yayınlanmamış arşiv belgeleri: 4; yayınlanmış arşiv belgeleri: 7; kitap ve makaleler: 154; neşriyat olarak: gazeteler: 19; ansiklopediler: 3; yıllıklar: 2; bültenler: 2 ve farklı dergiler 26 olmak üzere toplam olarak kullandığı kaynak sayısını 217 olarak tespit ettik. Bunun dışında, kitaba ek olarak Makedonya'da Atatürk bibliografyası ile ilgili toplam 180 maddeyi araştırıp eklediği de göze çarpmaktadır.

Prof. Dr. Yusuf Hamzaoğlu'nun, **Balkan Türklüğü, I. Cilt (Makedonya, Hırvatistan Osmanlı Öncesi Balkan Müslümanlığı)** Genişletilmiş İkinci Baskı. Üsküp, Logos-A 2010 yılı, 670 sayfadan ibaret olup, 218 fasikülde toplanan yayınlanmamış onbinlerce arşiv belgesini Makedonya Arşivi, Makedonya Tarih Enstitüsü Belgeler ve Bibliografya Bölümü, Sırbistan Devlet Arşivi, Sırbistan Bilimler ve Sanatlar Akademisi, Yugoslavya Bilimler ve Sanatlar Akademisi ile Yugoslavya Dışişleri Bakanlığı Diploması Arşivinde bulmuş olduğu belgeler oluşturmaktadır. 25 kitap halinde çıkan arşiv belgelerinin çoğunu Türk, Makedon, Bizans, Sırp, Hırvat, Sloven, Rus, Bulgar, İngiliz, Fransız ve Alman belgeleri oluşturmaktadır. Toplam 650 sayfadan oluşan bu kitapta yekün olarak 434 bibliografik not bulunmaktadır. Notları, çeşitli dillerde çıkmış veya bu dillerden Türkçe, Makedonca, Bulgarca, Sırpça, Hırvatça, Boşnakça, Slovene, Rusça, Fransızca, İngilizce, Lehçe, Çekçe, Slovakça ve bildiğimiz diğer dillere tercüme edilmiş 355 kitap, sözkonusu dillerde yayınlanan 22 gazete, 38 farklı dergi, 13 değişik dilde ansiklopedi, 1 bülten ve 4 yıllıktan faydalandığını tespit ettik. Keza, bu kitapta toplam olarak 1372 dipnotun indirildiğini, çok sayıda ek ve fotoğrafın eklendiğini ve bunların yorumunun

yapıldıktan sonra, kitabın sonunda 22 sayfadan ibaret olan bir de genel dizin eklendiği göze çarpmaktadır.

Prof. Dr. Yusuf Hamzaoglu'nun, **Balkan Türklüğü, II. Cilt (Makedonya, Bulgaristan ve Slovenya)**. Logos-A 2010, 670 sayfadan ibaret olup, bu değerli araştırmada ele alınan konularla ilgili, Türk, Makedon, ABD, Bizans, Bulgar, Sırp, Hırvat, Sloven, Karadağ, Bosna-Hersek, Rus, İngiliz, Fransız, İtalyan, Avusturya, Çek, Slovak, Leh, Romen ve diğer arşiv belgelerinin, literatürün ve neşriyatın araştırılmasından ve incelenmesinden sonra, çağdaş bilim ve araştırma metodolojisi aracılığıyla yapılan yorumları ve müellif tarafından tespit edilen tezler ortaya konulmuştur. Bu çalışmanın hazırlanması esnasında, binlerce yayınlanmış ve yayınlanmamış arşiv belgesinin dışında, 735 kitap, 113 farklı dilde ve mahiyette dergi, 15 değişik dilde gazete ve 3 ansiklopedi veya toplam olarak 866 bibliografik notta faydalandığını tespit ettik. 650 sayfadan oluşan asıl metnin dışında, 94 sayfa ekler, 76 sayfa fotoğraflar, 23 sayfa haritalar ve 15 sayfa genel dizin yer almaktadır. Adı geçen eserde değişik dillerde olmak üzere toplam olarak 1843 dipnotun indirildiğini, yorum yapıldığını keza, müellifin araştırdığı konu ile ilgili tezleri ve görüşleri aktarılmıştır. Buna ilavetten, Balkan ve Avrupa araştırmacılarının Osmanlı devleti, Türk milleti, Türklük, Türk İstiklal Savaşı, Mustafa Kemal, Türkiye Cumhuriyeti, İslamiyet ve diğer konularla ilgili öne sürmüş oldukları asılsız ve ilmi dayanağı olmayan tezlere cevap verdiğine müşahade olduk.

Prof. Dr. Yusuf Hamzaoglu'nun, **Balkan Türklüğü. C.III. (Osmanlı Öncesi, Osmanlı Dönemi ve Osmanlı Sonrası Sırbistan Türklüğü)** Genişletilmiş İkinci Baskı. Üsküp, Logos-A2010 yılında yayınlanan bu kitap toplam 700 sayfadan ibaret olup, bu kitabın araştırılması ve oluşmasında faydalanan yayınlanmamış ve yayınlanmış arşiv belgeleri arasında en çok Sırp, Türk, Macar, Makedon, Bizans, Yunan, Alman, Avusturya, Fransız,

İngiliz, İtalyan, Rus, Bulgar ve diğer belgeler bulunmaktadır. Bu kitabın 10 bölümünde toplam olarak 424 bibliografik not yer almaktadır. Çalışmaya, Türkçe, Sırpça, Hırvatça, Boşnakça, İngilizce, Fransızca, Rusça, Yunanca, Bulgarca, Lehçe, Slovence, Çekçe, Romence, Macarca, Makedonca ve başka dillerde yayınlanan toplam 344 kitap, 76 değişik mecmua, 6 gazete, çok sayıda ansiklopedi, sözlük, bülten, yıllık ve takvimin kullanılmış olduğu göze çarpmaktadır. Bu muazzam eserin oluşmasında, toplam olarak 1718 dipnotun indirildiğini, kitap sonuna toplam olarak 126 sayfa ekler, fotoğraflar ve haritaların eklendiğini ve kitabın sonunda 18 sayfadan ibaret olan genel dizinin yer aldığı göze çarpmaktadır.

Balkan Türklüğü. I,II,III Ciltlerinde Osmanlı Öncesi, Osmanlı Dönemi ve Osmanlı Sonrası Türklüğü konusunun tüm hassasiyetini ve ehemmiyetini göz önünde bulundurarak, Prof. Dr. Yusuf Hamzaoglu'nun yapmış olduğu tüm araştırmalarda ve yayınlamış olduğu tüm eserlerinde en çok kullanmış olduğu çözümleme, karşılaştırma, tarih ve diğer metod ile yöntemler yardımıyla bilimsel kanıt ve neticelere ulaşmaya, bilimsel görüşler ve tezler öne sürmeye, tüm eserlerinde ana bölümler, değişik başlıklar, alt başlıklar, paragraflar ve cümleler arasında dil, bilim, mantık ve üslup kompozisyonu kullandığı göze çarpmaktadır. Kendi tezlerini ispatlamak gayesiyle ve değişik asılsız iddia ve tezleri çürütme amacıyla, mümkün mertebede çok farklı dillerde ve çok farklı iddiaları ile tezleri ihtiva eden kaynaklara başvurarak ve tüketerek, öne sürülen ve bilimsel dayanağı olmayan tezleri eleştirmeye ve çürütmeye asla çekinmemiştir. Araştırmaları esnasında farklı dillerde bulmuş olduğu özellikle şimdiye kadar yayınlanmamış arşiv belgelerini öne sürerek ve konuşturarak, kendi tezlerini savunması yanı sıra, ecnebi araştırmacıların birçok tezlerini hem de kendi kaynaklarıyla çürütmeye muvaffak olan ender araştırmacı ve bilim adamlarımızdan biri olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Prof. Dr. Yusuf Hamzaoğlu'nun şimdiye kadar, Makedonya, Balkanlar ve Türkiye'nin değişik dergilerinde farklı dillerde (Türkçe, Makedonca, Sırpça, İngilizce vb.) yayınlamış olduğu 250 makalesi, muhterem hocamızın ne kadar verimli, titiz ve çok yönlü bir araştırmacı ile değerlendirmeci olduğunun bir ispatı olsa gerek. Hocamızın şimdiye kadar Makedonya ve Türkiye'de yayınlamış olduğu ve bize-Türk ilim ve araştırma dünyasına hediye ve emanet ettiği 7 kitabı yanı sıra, özellikle baskıda olan ve 556 sayfadan ibaret olacak olan **“Atatürk ve Türk “Megali İdeası”** adı altındaki sekizinci kitabı da, Prof. Dr. Yusuf Hamzaoğlu'nun araştırma yapma konusunda asla dur durmak bilmediğini, sıhhatı ve ömrü yettiği müddetçe Türk-İslam medeniyeti üzerine çalışmalarına devam edeceğinin bariz bir göstergesi ve delili olduğu kanaatindeyiz. Cenabu Hak'kın kendilerine uzun ömürler ve sıhhatli bir yaşam nasib etmesini diler, şimdiye kadar Türk-İslam medeniyeti ve tarihi konusunda yapmış olduğu çok yönlü ve engin araştırmalarından dolayı, kendilerine hem şahsi hem de Makedonya Türkleri ve hatta Türk dünyası adına sonsuz saygı ve şükranlarımızı ifade eder, Allah kendilerinden razı olsun diyoruz. Muhterem hocam, sağ olun, var olun, Allah'a emanet olun.

KAYNAKÇA - BIBLIOGRAPHY

Хамза, Јусуф; Младотурската револуција во Османската империја во 1908 година. Скопје, Логос-А 1975 (XII+641 sayfa).
Türkçesi: Osmanlı İmparatorluğu'nda II.Meşrutiyetin İlânı.Üsküp, Logos-A 1995).

Hamzaoğlu, Yusuf; Balkan Türklüğü.C.I.Ankara,T.C.Kültür Bakanlığı 2000, (XXVI+651 sayfa)

Hamzaoğlu, Yusuf; Sırbistan Türklüğü. Üsküp, Logos-A 2004 (615 sayfa)

Hamzaoğlu, Yusuf; Atatürk ve Makedonya Türklüğü.Üsküp, Autoprint 2006 (333)

Hamzaoğlu, Yusuf; Balkan Türklüğü.C.I.Genişletilmiş İkinci Baskı. Üsküp, Logos-A 2010 (670 sayfa)

Hamzaoğlu, Yusuf; Balkan Türklüğü.C.II. Logos-A 2010 (670 sayfa)

Hamzaoğlu, Yusuf; Balkan Türklüğü.C.III.Genişletilmiş 2. Baskı. Üsküp Logos-A 2010 (694 sayfa)

Hamzaoğlu, Yusuf; Atatürk ve Türk “Megali İdeası”.Üsküp, Logos-A

**MAKEDONYA'LI - OHRİ'Lİ
EYÜP SABRİ BEY – AKGÖL
(Ohri d. 1876 – ö. 1950 İstanbul)**

37.014.543(560)"18"
(1.01 Original scientific article)

Prof. Dr. Arif AGO

*Makedonya – Üsküp “Kiril ve Metodiy” Üniversitesi, Filoloji Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyat Bölümü Emekli Öğretim Üyesi, arifago@yahoo.
com*

ÖZET

19.cu yüzyılın ikinci yarısından başlayarak Makedonya’da yaşayan birçok varlıklı Türk beyleri öz varlıklarından yararlanarak Türk ve gayrimüslim halkın çocuklarına kendi ana dilinde eğitim yapmaları için kalıcı olarak okul binaları, muhteşem sarayların inşaat yapılmasına başlanır. Bunlar arasında Erzurumlu Mehmed Hafız Paşa -Üsküp valisi-Hamidiye Sanai Mektebi, daha sonra öğretmen okulu olarak, Bardovçi’de konaklar, Haydar Paşa’nın Manstırda sarayı-daha sonra lise olarak, Şirok Sokak’ta (Hamidiye Sokağı’nda), Resne’de Niyazi Beyin sarayı ve Ohri’de Ohri’li Eyüp Sabri Bey’in Fransız mimarı usulü üzere inşaat ettiği muhteşem bina, bugün de Ohri kentinin en güzel okul binası olarak sayılır. Ohri’de Eyüp Sabri Bey, Ohri kentinin ünlü beylerinden biridir. Binbaşı (kolağası) askeri rütbesi ünvanını kazanan bu ünlü kişi, İttihat ve Terakki Cemiyetinin merkezinde üye olur. İnşaat ettiği okulunu Ohri müslim ve gayri müslim halkın çocuklarına hediye eder. 1920 yılından sonra anavatanı Türkiye’ye göç eder ve Ohri Türk halkı Ohri Gölünü Akgöl olarak adlandırdıkları için Akgöl soyadını alır. Altı defa TBMM’nde Eskişehir ve Çorum kentlerinden milletvekili olarak seçilir. 1950 yılında İstanbul’da ölür.

Anahtar kelimeler: Ohri, Akgöl, isim, araştırma, netice.

EYÜP SABRİ BEY – AKGÖL FROM MACEDONIA

Prof. Dr. Arif AGO

*Macedonia – Skopje "Ss. Cyril and Methodius University" Department of
Turkish Language and Literature – Retired Professor*

ABSTRACT

In the second half of the 19th century many wealthy and distinguished Turkish families started to use their personal asset to build schools and Sarays so the Muslim and non Muslim population can get education in their own language. Among them there are several important persons which made great contribution to this cause. For example, the governor of the city of Skopje, Erzurumlu Haydar Hafız Paşa, is responsible for building the Industrial School, which has latter become School for educating teachers, and the Hospice in Bardovci near Skopje. Haydar Paşa financed the building of the Saray of Bitola which is nowadays still using as a High School and Niyazi Bey has built the Saray in the city of Resen. The building of today's Gimnazum in the city of Ohrid, made in a french style, was financed by the Ohrili Eyüb Sabri Bey who was most famous Bey of that region. During that period, as a Colonel in the Turkish army, he joined the union called İttihat ve Terakki so he donated the building to the Ohrid population as a place where all children can be educated in their own language. Although in 1920 he returned to Turkey, he still kept his last name Akgöl, which is a Turkish word for the lake of Ohrid. He was elected as a representative of the cities of Eskişehir and Çorum in the Turkish Grand Parliament for six times. He died in 1950 in Istanbul.

Key words: Ohrid, Akgöl, name, research, outcome.

Ohrili Eyüp Sabri Akgöl

1. Hayırseverlik

Osmanlı Devleti'nin beş yüz yıldan fazla uzun süren hayatında Güney Avrupa ile Rumeli yani Balkan Yarımadası'nda özel mevkiisi vardı. Bu geniş coğrafi bölgesinde yerli vatandaşların din, dil, ırk, renk, kültür gibi ayrıntılara mesele etmeyen vurgulanması gerekir. Orta Doğu ve Balkanlarda asırlarca hüküm süren Osmanlı Devleti Balkan Savaşlarına kadar bu geniş bölgede kendine özgü dili kültürü yaşama tarzı ortaya çıkmasını dikkatle değerlendirmeye gerek var.

19.cu yüzyılın ikinci yarısından başlayarak Makedonya'da yaşayan varlıklı Türk beyleri özvarlıklarından yararlanarak Türk ve gayrimüslim halkın çocuklarına hayırseverlik yapmak isteklerini göstermeye çalıştılar. Bu gibi varlıklı beyler bölgede yaşayan çocuklar kendi ana dilinde eğitim yapmaları için kalıcı olarak okul binaları inşaat etmeye uygun bulurlar. Zamanla birçok muhteşem okul binaları inşaat edilmeye başlanır. Amma yer ve zaman darlığı yüzünden bildirimizin temel konusu Ohri kentinin ünlü beylerinden biri olan Ohrili Eyüp Sabri Bey kent halkına beslediği hayırseverliği hakkında kısaca bilgi vermeğe uygun bulduk. Viktor Stefanovski ile Pavle Mitrevski'nin "Çiftlikten mektep-lise" (Gimnazıya

od çiftlik” Monografisi’nde yer alan geniş makalede Ohrili Eyüp Sabri Bey, küçük kardeşi Mürteza ve kızkardeşinden izin alarak aileden miraz kalan önce Eloşan köyündeki çiftliği ve daha sonra kent etrafında bulunan tarla, bağ, hatta babasının evini de satarak Ohri kentin merkezinde beş bin metreden fazla arsa satınalarak Fransız mimarsî usulü üzere dört katlı bina ve her köşesinde dikkati çekecek birer kubbe ve orta kubbenin üzerinde bir saat da katmağa uygun bulur. Bugün de bu bina kentin en güzel binalarından biri olarak sayılır. 1905 yılında inşaata başlandığı sırada ustaların çalışmalarını kontrol etmek için bina arsasında çadır kurar ve vaktini burada geçirir. Bina tamamlandıktan sonra 1907 yılında eğitim kurumu olarak hizmete verilir. Eyüp Sabri Bey bir hayırseverci olarak Ohri kentinde yaşayan müslim ve gayrimüslim halkı arasında ayırım yapmayı bilmeyen Bir Türk beyi olarak bu okulu kent halkına hediye eder.

Ohrili Eyüp Sabri Bey’in inşaat ettiği mektep binası

2. Yaşamı ve Vatanseverlik

Eyüp Bey 1876 yılında Ohri’de dünyaya gelir. İlk okulunu ve çocukluk hayatını doğum kentinde geçirir. Ünlü bir Türk beyin çocuğu olarak vatanseverlik duygusu yaratılmıştır. İlkokulunu tamamladıktan sonra 1894 yılında çocukluktan dost ve arkadaş olan Niyazi Bey’le birlikte Manastır’da Harp Okulunu bütünler, önce askeri yüzbaşı daha sonraları

kolagası askeri rütbeye sahip olur ve orduya hizmet etmeye geçer. Türk askeri olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurucularından biri olarak II. Meşrutiyet'in ilanına yol açan ayaklanmanın önderlerinden biri sayılır.

19.cu yüzyılından itibaren Makedonya için geçerli olan sorunlar aynen Ohri kenti için de geçerliydi. Asayişinim (düzenlik – güvenlik) bozulup komite ve çete gibi gizli örgütlerin hüküm sürmeğe başladığı dönemde özellikle Makedon, Türk, müsliman nüfusa ve devlete zor anlar yaşatmaktaydı. Giderek karışan ortamda gizli örgüt geleneği bu kez Türklere de geçmiş ve istibdada karşı hürriyet mücadelelerine girişilmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin öncülüğünde başlayan bu mücadelede Ohri kenti en önemli merkezlerinden biri olarak sayılır. Ohri'nin bu kadar öne çıkmasının nedenleri arasında Arnavut kökenli İbrahim Temo ve Türk asıllı Eyüp Sabri Bey gibi önderleri yanısıra halkın cemiyet ile meşrutiyet uğuruna bütün varlığını ortaya koyması ve sonuna kadar direnmecileri olarak sayılır.

Eyüp Sabri Bey kolagası yükset askeri rütbeli bir Türk subayı olarak Dördüncü Ordu emrinde Balkanlarda çete savaşlarına sürekli olarak katıldı. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer alan Eyüp Sabri Bey de Sultan Abdülhamid ve saraya karşı özgürlük mücadelecileri arasında yer aldı. Komutan olduğu Ohri Redif Tabura, Resne Tabur komutanı Niyazi Bey ile birlikte binlerce vataseveri silahlandırdı ve 23 Temmuz 1908'de Müsir Tatar Osman Paşa'yı Manastır'daki karargahına basarak Ohri'ye götürdü. 13 Nisan 1909 - yılında 31 Mart olaylarını bastırmak için Selanik'ten İstanbul'a gelen Hareket Ordusu'nda yer alır. Eyüp Sabri Bey 10 Mayıs 1910 yılında ordudan ayrılmasına rağmen İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde üye kalır. İki yıl Ohri kentin belediye başkanlık görevini de yapar. 1914'te Teşkilat-i Mahsusa görevine atandığı sırada Rumeli'de Fransız askeri tarafından tutuklanıp Malta adasına esir olarak gönderilir.

3. Siyaset Hayatı

Eyüp Sabri Bey serbest bırakıldığı sırada önce Eskişehir’e yerleşir. Birinci Türk Büyük Millet Meclise Eskişehir milletvekili olarak seçilir. Yeşil Ordu Cemiyeti kurucuları arasında yer alan Eyüp Sabri Bey 1923’te Meclis dışında kaldı. 1926’da Atatürk’e karşı düzenlenen İzmir süikastiyle ilgili olarak bir bölüm eski İttihatçılarıyla birlikte İstiklal Mahkemesi’nde yargılanmasına rağmen suçsuz bulundu. Eyüp Sabri Bey Türkiye’de doğum kenti Ohri için nostaljilik hayatı yaşamaktaydı. Hayalinde doğum kenti ve Ohri Gölü’nün güzel manzarası ve temiz suyunu unutamazdı. Yaşamlarını Ohri’de sürdürüm kızkardeşinin çocukları, yani torunları Cabir, Mehmet al ve Fadil var olduğunu biliyor, fakat evlat ve torun sevgisi yaşamamış. Doğum kentini hayalinden çıkarmamak için Türk halkı arasında Ohri kenti Akgöl olarak adlandırıldığı için Türkiye’de soyadı olarak Akgöl olmasına uygun bulur .(1)

Eyüp Sabri Bey Akgöl 1935 -1950 yılları arasında V., VI. ve VII-ci dönemde Çorum ve VIII ile IX dönem Erzurum TBMM milletvekili olarak Mecliste yer aldı. Meslis toplantılarında yaptığı tartışmalar ve sunduğu öneriler hemfikirli dostlarlar kazandı ve siyaset de yetenekli kendini göstermiş oldu.

Tek başına hayat sürdürdüğü için anılar yazmakla uğraşırđı. “Bir Eserin Hatıraları” Gaziantep’te İngiliz tecavüzünün Başlangıcı ve Türk üserasına (esirler) zulüm ve işkenceler” adıyla yayınlanır. 74 yıl, uzun bir ömür geçiren Eyüp Sabri Akgöl 16 Ağustos 1950’de İstanbul’da yaşamını yitirir ve Şişli Abide-i Hürriyet’in arkasındaki Atıf Kamcının mezarının yanında defneldildi.

Ohrili Eyüp Sabri Akgöl Şişli Abide-i Hürriyet'teki mezarı

Özet yerine açıklama:

4. Ohri Tarihçesi

1. Ohri kentinin antik adı “Lihnid” (Lychnidos) idi. Bu kent, Selanik, Edesa ve Direhiniv gibi bütün antik boyunca varolmuş, antik çağın yok olmasını yaşamış aynı ya da yeni adlarla günümüze kadar ayakta durabilmiş, az sayıda Balkan kentlerinden biri olarak sayılır. Bu kentlerde tahrip ve yıkımlarla kültüre aynı toprak üzerinde değişimler yapılmıştır. Bizanslı Stefan Lychnid şehri (kenti) ve gölün adına ilişkin şu notu kaydetmiştir: eril (müzekker) olarak Lychnidos – İlirya’da bir şehir, dişil (müennes) olarak ise –göl şehrin, gölün adına göre adlandırıldığı veya tam tersine, gölün şehir adına göre adlandırılmış sorusuna gelince, değişik düşünceler ortaya koyulmuştur. S. Bokhard’ın “Lychnidos” kelimesinin etimolojisi “kamış, saz” anlamında olduğu düşünceyi ileri sürmüş, öte yandan ise H. Kieprt’in ortaya attığı daha gerçek olan etimolojiyi M. Flus

da destekleyerek Yunanca yer adı olan “Lychnidis” kelimesi her halde “GÖL” anlamındaki, Arnavut – İilir ”İsshjeni” kelimesinden meydana geldiğini kabul edilebilir. Yunanların Lychnid gölü yöreyi tanıdıklarından bu bölgede İilirlerin yaşadıklarına göre bu adı yerli halktan işittikleri ve kendilerine göre yorumlayarak helenleştirme ihtimali hayli yüksektir.

Ahalinin etnik yapısı hakkında ilk güvенеabilen bilgiler VI. yüzyılın sonlarına aittir. Ancak efsane ve rivayetlerin derin bir geçmişe gidilmeyi sağlamaktadır. Başlıca iki etnik elemandan söz edilmektedir. Tarihin eski çağlarından dahi çoğunlukla olan İilirler ve merkez dışında ortaklaşa bir çabaya grup halinde yaşayan Frigiylerdir.

Altıncı yüzyılın başlangıcında İislavlar Tuna Nehri’ni sık sık geçmeye başlarlar ve Balkanlar içerisindeki Bizans şehir, kale ve köyleri yağma ediyordu. İislavların hedefi Lychnid ve etrafındaki bölgeleri ele geçirmek ve hüküm sürmek idi. Makedonya’nın bu yöreleri, özellikle Justiya’nın (527-565) tahta geçmesiyle Ohri (Lychnid) pek çok zarar gördü. Etrafı zengin ve kale içerisinde mimari celbetici binalar bu şehir altıncı yüzyılın ikinci yarısının başlangıcında İislavlar yoğun saldırılar yapmağa başlar. Ayrıca Lychnidos şehri büyük İislav ordusunun Tuna Nehri’ni geçerek Draç’a kadar bütün İilir halkına zulümler yapmakla 548 yılında büyük zarar gördü. Draç yolunda bulunan Lychnid şehri de bu arada İislavlar tarafından ele geçirildi. Böylelikle Ohri Lychnidos yöresi altıncı yüzyılın sonlarına doğru kitlevi bir şekilde İislavların sümüresine tabi tutulduğu kesin olduğu kabul edilmesi gerek.

2. VI.cı yüzyıldan itibaren İislav kabileleri Balkanlara yerleşmeye başlar ve zamanla bu toprakları kendilerine meskûn etmeye başlar. Bizanslardan kalma birçok toponimin İislav dillerin fonetik düzenim ile telaffuzuna uygun olamadığı için söylenişte zorluk çektiklerinden dolayı çok sayıda Bizans toponimlerin adlarını ya değiştirmek ya da İislav dillerin fonetik sistemine uygulamışlar. Örneğin: Monastir (Bitola), Astibo (Ştip), Lychidos (Ohrid) , Skupi (Skopje) vb.

3. İslav kabileleri Lychnidos kasabasına ayak bastığı ve burasını kendilerine mekân olmasını uygun bulmuş oldukları sırada kısa bir süreden sonra Bizans'tan kalma Lychnidos adıyla adlandırılan kasabanın adını İslav diline çevirmeye uygun bulmuşlar. Zamanla İslav (Makedon) halkı arasında iki kelimeden oluşan bir bileşik ad, yani bunlardan biri yansına OH (sevinç, beğenme, rahatlık, hayranlık ve diğer duyguları belirten bir söz olarak – oh demek < rahat etmek, rahata kavuşmak ve bir de rahatlıkla soluk almak anlamını taşır; bileşik kelimenin ikinci elemanı ise RİD (tepe) sahilden yüz metre yükseklikte olduğu için celbetici bir manzara sağlar, bundan dolayı bu iki kelimenin birleşmesiyle bileşik ad olarak hem kasabayı hem de etrafında bulunan doğal göl aynı adla adlanılmağa uygun bulmuşlar. Ohri kasabası (Lychnidos) deniz seviyesinden yüksekliği 698 metre, 367 kilometre kare yüzeyi ve en derin noktası da 286 metre olduğu için berrak suyu ile temiz havasıyla soluk sağlamaktadır.

4. Ohru ve Ohru Gölü - Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nin 558 sayfasında Ohrid kasabasına toponimi adının verilme nedeni şöyle açıklanmıştır: Latin tarihi temsilcilerin yararlanmış oldukları kaynaklardan elde ettikleri bilgilere göre Lychnidos – Ohrid kasabasını kasaba olarak kuran peygamber Salamo'nun çocuğu Bizans Çarı Recim imiş. O sıralarda Çarın Ohru adında hikmetçisinin vermiş olduğu tavsiyelere göre kasaba kurulmuş ve düzen sağlanmış. Bundan dolayı Çar bu kasabaya hikmetçisinin özadını Ohru vermeğe uygun bulmuş. Zamanla bu kasabaya yerleşen ünlü kişileri Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Ohru + zade (Fars. zade) evlat, oğul adını ekleyerek Ohruzade bir bileşik ad olarak özel adlardan sonra getirilir. Örneğin: Ohruzadeli Sinan Çelebi vb. yani asılzade, beyzade, paşazade birleşik adlar olduğu gibi. (Evliya Çelebi –“Putopis, odlomci o jugoslovenskim zemljama” prevevo i uvod Hazim Şabanović –IRO, “Veselin Masleša”, Sarajevo, 1977, say. 558).

5. Halk arasında Ohri kenti adının teleffuzu ile ilgili kimi efsaneler ağızdan ağıza aktarılmıştır. Farklı halkların dillerinde kentin adı teleffuz

edildiği sırada kimi fonetik değişmelere uğrar. Makedonca Ohrid, Arnavutça Ohre, Türkçe ise Ohru, hepsi bileşik adlar olarak adlandırılmakta. (Bu efsaneyi uzun yıllar Ohri kasabasında müftülük görevini yapan aile üyesi Uzun İlyas Amcadan duymuş oldum)

6.Ohri kasabası 1384 yılından itibaren 1912 yılına kadar Osmanlıların idaresi altında kalır. Diğer Balkan bölgelerine olduğu gibi Ohri kasabasına da Anadolu'nun birçok yerlerinden Türk aileleri bu kentte yerleşmiş. Türk dilinin fonetik düzenine göre Ohri kasabasının adını Ohri olarak telaffuz edemediklerinden dolayı bu kelimedeki sesleri Türkçenin ses uyumuna bağlı olan kurallara uygulamak zorunda kalmışlar. Bildiğimiz gibi Türkçenin büyük ses uyumuna göre bir kelimedede kalın sestense sonra kalın sesler gelir, ince sesler ince seslerle gelir. Ohrid kelimesinin ilk sesi kalın ikincisi incedir. Türkçe teleffuze uygulamak için “i” sesi de kelimenin ilk sesi gibi kalın yuvarlak olarak teleffuz edilmekten mada “d” konsonantı da kaybolmuş olur. Böylelikle yüzyıllarca kasabanın adı Ohrid Türk halkı arasında Ohru olarak söylenmekteydi. Ancak 18. yüzyılın sonundan ve 19 yüzyılın başlangıcında kasabaya etraftan çok sayıda gayrimüslim – Makedon halkı yerleşmesiyle onların konuşması Türkçeye de etki yaparak Makedonca kökenli veya Türkçe kökenli kelimelerin sonunda bulunan kalın yuvarlak dar “u” vokali ince düz dar “i” vokali olarak teleffuzun başlangıcı olarak olarak sayılır. Böylelikle Ohru<Ohri, tapu<tapi, turşu<turşi, kuzu<kuzi, koyu<koyi vb.

7. AKGÖL:

Ak (Eski Türkçe ak) kar, süt renginde olan rengin beyazı. Bu kelimenin eşanlamı yani sinonimi beyaz renkte olan canlı ve cansız varlıklar. Ak kelimesinin karşıtı kara veya siyah kelimeleridir. Kullanımında ak kelimesi öz anlamından kayarak mecaz anlamını taşıdığı sırada, halk arasında temiz, dürüst, sıkıntısız rahat anlamını taşır. Çoğu kez ak kelimesi sıfat olarak isimden önce gelerek varlığın rengini göstermiş olur. Örneğin: ak duvar, ak basma. ak fayans, ak gömlek vb.

-Ak kelimesinin mecaz anlamı ise çoğu kez isimden önce gelir ve sıfat olarak kullanılarak ayrı yazılır. Örneğin: ak kan (anat. Lenf), ak yazı (baht, şans), ak yel (güneyden esen rüzgar – lodos), ak yüz (temiz yüz, temiz insan) vb.

- Ak kelimesinden sonra gelen diğer bir kelimeyle birlikte yeni anlam veren bileşik bir isim olarak da kullanılır. Örneğin: akciğer (anat. organı), akağaç (beyaz kabuklu kereste), akbaş (bir tür yabanı kuş), akdoğan (kartalgilerden bir tür doğan) akdut (beyaz renkte olan dut), akkuş (atmaca), akkuyruk (beyaz bir tür çay), aksu (katarak) vb.

Türk halkı arasında ak kelimesiyle kurulan bileşik adlar çoğu kez öz ya da soyad olarak da kullanılabilir. Örneğin: Aksoy Ak – soy, temiz, dürüst soy) Akbank (dürüst garantili bank) Aksu vb.

Ohri kentinde yaşayan Türk halkı arasında Ohri Gölü Akgöl (temiz –göl) olarak adlandırılmış, çünkü bu göl tektonik bir göl olarak sayılır, gölün suyu temiz, tatlı ve içilebilir. Osmanlı döneminde kentte tesisat olmadığından dolayı halk içmek için gölün suyundan da yararlanırdı. Bu yüzden de bildirimizin ana konusu Ohrili Eyüp Sabri Bey anavatan Türkiye'ye göç ettiği sırada doğum kenti Ohri ve bu kentin Ohri Gölü adı Türk halkı arasında Akgöl adlandırılmasından hayatı boyunca hissettiği nostaljilikten dolayı anavatinin Akgöl soyadını almaya uygun bulur. Mezar taşında da ikili soyadı yani Ohrili Eyüp Sabri Akgöl yazılmasına vasiyet bırakar.

KAYNAKÇA – BIBLIOGRAPHY

Arif Ago “Makedonya’da Sınıf ve Türkçe Ders Öğretmenlerin Yetiştirilmesi İçin Orta ile Yüksek Eğitim Kurumları”, Yeni Balkan, sayı 489, 450, 451 ve 452, 24 Şubat 2013

İren Beldicani, poçevši “Osman i Orhan - İstoriye osmanskog carstva” priredio Robert Mantran Beograd, str 15, “Osmanliske vogje nisu tezili Osmalijite pokorenih naroda kao ni silno poturčavanje ni asimilacije, da je to bila zaista bilo bi takov dokaz je očuvan jezik poput grčkog, srpskog i drugih kao i hrišćanske religije”

Pavle Mitrevski, ”Monografija za objektot Gimnazija vo Ohrid što go izgradi ohridskio beg Ejup Sabri”.

Pavle Mitrevski, “Ohridska gimnazija” riznica na intelektualci 1913-1944 Ohrid Noemvri 2012 g

Niyazi Bey Resneli (Ahmet) Büyük Larousse Sözlük ve ansiklopedi bilgileri yayınları.

Salih Eyüp – araştırmacı yazar, Tarihte Ohri ve Önemli Şahsiyetler kategori Dosyalar Editoru.

Viktor Stefanovski, “Gimnazija od çiftlik”, Globus, 2007 g.

Ohrid i ohridsko niz istorijata, Kniga I., 1978 g., Skopje

MAKBÛL-i ÂRIF: TÜRKÇE-BOŞNAKÇA SÖZLÜK VE OSMANLI TÜRK SÖZLÜKÇÜLÜĞÜ

811.163.4(497.6)'374=512.161"16"
(1.01 Original scientific article)

Prof. Dr. Kerima FİLAN

Bosna – Hersek, Saraybosna Devlet Üniversitesi, Felsefe Fakültesi, Öğretim

Üyesi, e-posta: kerimafilan@hotmail.com

ÖZET

Çalışmada 17. yüzyılda yazılmış bir manzum Türkçe-Boşnakça Sözlük ele alınmaktadır. Bu eserin, Bosna bölgesinde konuşulan dillerin bilinen en eski sözlüğü olduğu ileri sürülmektedir. Sözlük'ün yazarı Muhammed Hevâî Uskufî tanıtılmakta ve eserin kaleme alındığı koşullar üzerinde durulmaktadır. Elli beyitten oluşan önsözden hareketle Türkçe-Boşnakça Sözlük'ün yazılış nedenleri tespit edilmeye çalışılmaktadır. Bununla ilgili olarak da yazarın sözlük ve dil anlayışı incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: 17. yüzyıl, Türkçe-Boşnakça Sözlük, Osmanlı Türk kültürü, sözlük bilimi.

MAKBÛL-i ÂRIF: TURKISH-BOSNIAN GLOSSARY AND OTTOMAN TURKISH LEXICOGRAPHY

Prof. Dr. Kerima FİLAN

State University of Sarajevo (Bosnia and Herzegovina), Faculty of Philosophy,
e-mail: kerimafilan@hotmail.com

ABSTRACT

Study 17 century, written in Turkish-Bosnian dictionary is discussed. This work, of the languages spoken in Bosnia suggested that the dictionary is the oldest known. The author of the dictionary is introduced Muhammad Heva Uskufî. Couplets consisting of fifty Starting from the preface of Turkish-Bosnian dictionary is spelled tried to determine the causes. In that regard, the author of the dictionary and language understanding are examined.

Keywords: 17 century, the Turkish-Bosnian dictionary, Ottoman Turkish culture, science dictionary.

Giriş

17. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti'nin merkezi İstanbul'da bulunan Bosnalı bir şahıs tarafından Türkçe-Boşnakça bir Sözlük hazırlanmıştır. Eserin orijinali günümüze dek ulaşmadığı halde Bosna-Hersek'in çeşitli kütüphanelerinde birçok nüshası bulunuyor.

Nazım olarak yazılmış bu Türkçe-Boşnakça Sözlük, iki ana bölümden oluşuyor. Aruzun *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün* kalıbı ile 51 beyitten oluşan ilk bölüm okuyucuya yönelik önsözdür. İkinci bölüm 350 beyitte düzenlenmiş sözlüktür. Kelime sayısı ortalama olarak 700 kadardır. Sözlük'ün son 14 mısrası yazarın sonsözü niteliğini taşımaktadır.

Kaleme alışından bu yana farklı amaçlarla kullanılan Sözlük dört yüzyıldır kullanıcısıyla buluşuyor. Bu amaçların başında Sözlük, iki dilin – Türkçe'nin ve Boşnakça'nın aktif söz varlığını karşılıklı olarak açıklayarak dil öğrenimine yardımcı bir el kitabı niteliği taşımıştır. Bu niteliğini Sözlük, yazıldığından beri üç yüzyıl boyunca korumuştur. Kullanıcılarının diğer bir kısmı için ise, Sözlük artık, dil öğrenimi gibi aktif bir girişimde yardımcı el kitabı niteliğini kaybetmiştir. Onlar için Sözlük, Türkçe'nin ve Boşnakça'nın (çoğunlukla) pasif söz varlığını açıklayan, dolayısıyla tarihî dil incelemeleri için değer taşıyan bir kaynak olmuştur. Birinci gruba giren kullanıcılar, toplumun farklı kitlelerinden gelen farklı düzeyde eğitime sahip olabilmişlerdir. Öte yandan, ikinci grup kullanıcıları, Türkçe-Boşnakça Sözlük'ü bilimsel yaklaşımla değerlendirmeye çalışan uzmanlardır.

Sözlüğün, bilim amaçlı okunup incelenmesi yüzyıldan fazla sürdürülmektedir. Nitekim, 1868 yılında Almanya'nın Leipzig kentinde Otto Blau tarafından hazırlanmış *Bosnisch-türkische Sprachdenkmäler* başlıklı bir kitap yayımlanmıştır. Bu kitapta geçmiş yüzyıllara ait üç tane Türkçe-Boşnakça Sözlük'te geçen sözcükler bir dizin haline getirilerek, bunların Türkçe ve Boşnakça yanı sıra Almanca anlamları da verilmiştir. Böylece bu yazımızın konusu olan 17. yüzyılda kaleme alınmış manzum Türkçe-Boşnakça Sözlük de bağımsız bir eser olarak olmasa dahi, bilim dünyasına sunulmuştur.¹

¹ *Bosnisch-türkische Sprachdenkmäler* kitabının yazarı Otto Blau, 19. yüzyılda Almanya'nın Saraybosna konsolosu görevini yapmıştır. Aynı zamanda bir bilim adamı olan bu kişi, bulunduğu bölgedeki eski yazılara büyük ilgi göstermiştir. Ele geçirebildiği yazılar arasında yukarıda anılan üç tane Türkçe-Boşnakça Sözlük de bulunuyordu.

Daha sonra farklı zaman aralıklarında yapılan çalışmalarda Sözlük tarihî bir kaynak olarak ele alınmıştır. Genelde Sözlük'ün Boşnakça boyutu ele alınmış, farklı nüshalarına dayanarak edisyon kritiği yapılmış ve Güney Slav dillerinin tarihi açısından taşıdığı önem üzerinde durulmuştur.² Sözlükte yer alan Türkçe sözcüklerin incelenmesi ise bizim tarafımızdan yapılmıştır.³ Kısaca verdiğimiz bu bilgilerden anlaşılacağı gibi, şimdiye kadar yayımlanmış çalışmalarda Türkçe-Boşnakça Sözlük, iki dilin sözcüklerini karşılıklı olarak betimleyen bir eser olarak değerlendirilmiştir. Nitekim sözlük türü eserlerin temel özelliği de odur.

Ancak, sözlük bilimcileri tarafından daha önce de ileri sürüldüğü gibi, her sözlük aynı zamanda bir kültürün betimlemesidir. Bu anlamda, her sözlükte ilgili kültürü/kültürleri yansıtan bazı bilgileri de bulmak mümkündür.⁴ Bu görüş ışığında burada 17. yüzyılda kaleme alınmış Türkçe-Boşnakça Sözlük'ü bir «kültür metni» olarak okumaya çalışacağız. Bu sebeple Sözlük'ün nasıl bir ortamda ve hangi koşullarda yazıldığı sorusundan hareket etmeyi uygun görmekteyiz.

2 Bu çalışmaların çoğu makalemizin bundan sonraki satırlarında anılacaktır. Bunların dışında, Sözlük'ü farklı çalışmalarında değerlendirmiş olan Alija Nametak tarafından kaleme alınmış üç makaleyi daha şu sıra ile anmayı uygun görüyoruz: 1) «Tristagodišnjica prvog tursko-hrvatskog rječnika (1631-1931)» *Novi Behar V/1* (1931) Sarajevo. 2) *Rukopisni tursko-hrvatskosrpski rječnici* (1968) Zagreb. 3) «Tri rukopisa Makbuli-arifa (Potur Šahidije)», *Anali Gazi Husrevbegove biblioteke V-VI* (1978) Sarajevo.

3 Kerima Filan, «Turska leksika u rječniku Makbul-i Arif Muhammeda Hevajja Uskufija» *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, XXIII-XXIV (Sarajevo 2005): 205-217. Bu çalışmayı önce bir sempozyum bildirisi olarak hazırlayarak Sözlük'ün kaleme alınmasının 400. yıldönümü dolayısıyla 2001 yılında Bosna-Hersek'in Tuzla kentinde düzenlenmiş «Makbûl-i Arif Sözlüğü'nün 400 yılı ve Uskûfî'nin 450 yılı» başlıklı sempozyuma katılmıştık. Daha sonra makale haline getirerek yukarıda belirtilen dergide yayımladık.

4 J. Dubois, *Introduction a la lexicographie – le dictionnaire* (1971): 99. Bu referans Maja Bratanić, *Rječnik i kultura* (Zagreb 1991): 18'e göre verilmiştir.

Sözlüğün kaleme alındığı koşullara dair

Söz konusu koşulları, kısmen de olsa, eserinin önsözünde birkaç mısra ile yazar kendisi anlatmıştır. Adının, Uskûfî Bosnevî olduğu, önsözün 15. mısrasında açıkça yazmıştır.⁵ Bosna-Hersek kültür mirası üzerinde çalışmaları sürdüren uzmanlar, bazı diğer yazmalarda da bu ada rastlamışlardır. Bosna-Hersek'in çeşitli kütüphanelerinde korunan bu yazmaların incelenmesi sonucu yazarın hayatını aydınlatan bazı bilgilere ulaşılmıştır. Böylelikle Türkçe-Boşnakça Sözlük'te kendine Uskûfî Bosnevî diyen yazarın ilk adının Muhammed (ya da Mehmed), mahlasının da Hevâî olduğu tespit edilmiş, kendisinin Türkçe ve Boşnakça şiir yazdığı anlaşılmıştır. Arkasında Türkçe kaleme aldığı *Risâle-i tebsiretü'l-ârifîn* başlıklı kısa bir manzumenin yanı sıra Boşnakça yazdığı üç şiir bırakmıştır. Bilindiği gibi, bir halkın ve/veya bir bölgenin kültür mirasının tanınmasında tarihî yazılar, özellikle de yerel dilde yazılmış olanlar, son derece değerli kaynak oluşturmaktadır. Bundan dolayı olmalı ki Muhammed Hevâî Uskûfî'nin eser(ler) ini konu alan çalışmalarda daha çok onun Boşnakça şiirleri üzerinde durulmuştur. Nitekim, o şiirlerin sayesinde Muhammed Hevâî, Boşnakların *Alhamiyado* edebiyatının – Osmanlılar zamanında bölgenin dilinde ve Arap harfleriyle kaleme alınmış edebiyatın – en önemli ve bilinen eski yazarları arasında yer alıyor.⁶

*Risâle-i tebsiretü'l-ârifîn*⁷ adı altında bilinen eserinin bir yerinde Muhammed Hevâî, Hicrî 1010 yılında (Miladî 1601/1602) dünyaya geldiği,

5 Kendi adını yazar şu mısra veriyor: *gedâ kim Üskûfî-yi Bosnevîyim*. (2a/3).

Bu yazıda geçecek bütün mısra ve beyitleri şu yayından yararlanarak veriyoruz: Muhammed Hevai Uskufi, Maqbûl-i 'Arif (Potur Şahidiya) (2001) Tuzla. Bu yayında Saraybosna'nın Gazi Hüsrev Beg Kütüphanesinde korunan Sözlük'ün bir nüshasının tıpkıbasımı yayımlanmıştır. Parantez içinde verdiğimiz sayılardan birincisi yaprak numarasını, ikincisi yapraktaki satır numarasını gösteriyor.

6 Muhammed Hevâî Uskûfî'nin Boşnakça şiirleri, Şeyh Seyfuddin Kemura ile Dr. Vladimir Ćorović tarafından hazırlanmış *Serbokroatische Dichtungen bosnischer Moslems aus dem 17., 18. und 19. Jahrhundert* başlıklı kitapta bilim dünyasına tanıtılmıştır. Kitap Saraybosna'da 1912 yılında yayımlanmıştır.

Derviş M. Korkut'un «Makbûl-i âryf (Potur Şahidiya) Üskûfî Bosnevije» başlıklı yazısında (*Glasniku hrvatskih zemaljskih muzeja LIV-1942* (1943): 377) belirtildiği gibi, Uskûfî'nin Boşnak dilinde ve nesirle yazılmış kısaca bir yazısı vardır. Korkut'un, hangi kütüphanede bulunduğunu kaydetmediği o yazı bugüne dek bir çalışmanın konusu olmamıştır.

Bosna-Hersek'in Alhamiyado edebiyatı eserleri arasında Uskûfî'nin Türkçe-Boşnakça Sözlük'üne önemli bir yer tutar.

7 Muhammed Hevâî'nin Boşnakça yazdığı şiirler iyice incelenip bilim dünyasına tanıtıldığı halde, Türkçe kaleme aldığı şiirlerinin edisyon kritiği daha yapılmamıştır.

kendisi daha çocukken ana-babasının bu dünyadan göç ettiklerini kaydetmiştir.⁸ *Risâle'nin* başka bir yerinde yazar, memleketinin Bosna eyaletinde İzvornik Sancağı olduğunu,⁹ hemen ardından da kendisinin soylu bir aileden geldiğini bize bildirmiştir.¹⁰

Muhammed Hevâî Uskûfî herhalde soylu kökeni sayesinde genç yaşta devlet merkezine gitmek olanağına sahip olmuştur. Osmanlı Devleti'nin İstanbul, Bursa ya da Edirne gibi merkezlerinden birinde okumak ve orada uzunca bir süre bulunmak mesleğinde yükselmeyi uman bir kişi için oldukça yararlı olmuştur.¹¹ Muhammed Hevâî Uskûfî'nin o çocuk yaşında attığı o adım, hayatıyla ilgili elimizde bulunan bilgilerden anlayabiliyoruz.

Muhammed Hevâî, Türkçe-Boşnakça Sözlük'ü tamamladığı zaman 30 yaşındaydı. Bu bilgiyi, gerçi, şair kendisi vermiyor, ancak Sözlük'ün sonunda yer alan *oldı biñ kırk birde bu nüsha tamām* (bu eser 1041 yılında tamamlanmıştır) mısrasında bu eserini Milâdî 1631/1632 yılında bitirdiğini bize bildirmiştir. Sözlük'ün önsözünü kaleme aldığı günlerde ise Muhammed Hevâî Uskûfî o arada bulunduğu ortamda 20 yılı aşkın bir süreyi geçirmişti. Bunu da önsözün *hücecden hem füzûn oldı zi- 'işrûn / ki uftâdem der-in cennet zi-birûn* (2b/5-7) beyitinden okuyoruz. Buna göre Muhammed Hevâî daha on yaşında bir çocuk iken, belki de daha küçük yaşta *cennet* dediği ortamın içinde kendini bulmuştur. *Birûn*'u arkada bırakarak *cennet*'e girmesi ibaresiyle şairin, saray ortamına gelmesini mi yoksa bilim dünyasına adım atmasını mı kastettiğini, elimizdeki bilgilerden çıkarsamak zordur. Her halükârda Muhammed Hevâî'nin, sarayın âlimleri, şairleri, sanatçıları arasında bulunduğu, dolayısıyla kendisinin de onlardan biri olduğu anlaşılmaktadır. Türkçe-Boşnakça Sözlük'ün önsözünde, birkaç mısra ile kendisinin bulunduğu

8 *İrişmiş idi biñ on mâh u sâle / muhakkak Hicret-i fahrü 'r-risâle / tüfeyl iken atam anam bu dârı / koyup dutdı vatan dârü 'l-karârı*. (Derviş M. Korkut, «Makbûl-i âryf...», 377.)

9 Muhammed Hevâî Uskûfî'nin hayatını araştıran uzmanlar, doğum yerinin Donya Tuzla (Aşağı Tuzla) ya da Tuzla'ya yakın Dobrnja köyü olduğu görüşündelerdir. (Bu çalışmalardan bazılarını analım: Ahmet Kasumović, «O Uskufijinu životu i stvaralaštvu», *Muhammed Hevai Uskufi* (Tuzla 1991): 78. Derviş Korkut, «Makbûl-i âryf...», 380. Hazim Šabanović, *Književnost muslimana BiH na orijentalnim jezicima* (Sarajevo 1973): 656.

10 *Benüm sancag-ı Izvornik diyârüm / beg oğliyum velî sıdk ehli yârüm* (Derviş M. Korkut, «Makbûl-i âryf...», 377-378.)

11 16. ve 17. yüzyılı alimleri için Osmanlı kültür merkezlerinde bulunmanın ne denli önemli olduğuna dair bakınız: Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam* (2005): 72-73.

ortamı bize anlatan şair, *derûn'daki* (yani saraydaki) *gilmânların* bilgisinden övgülerle bahsederek, bunlardan bazılarının şair olup güzel *kasideler düzdüğünü*, bazıları *kâtip* (sanatçı) olup güzel yazı yazdığını, bazılarının ise *fâzıl* (bilgin) olup güzel sözlükler yazdığını söylüyor. Hatta bir mısra da *gilmânların* çoğunun bilgi açısından *bîrûndakilerden* (saray dışındakilerden) üstün olduğunu söylüyor.¹² Her birinin bir şeyler yazdığı bu bilgili kişileri¹³ örnek almış olan Muhammed Hevâî de, daha önce kimsenin düşünmediği bir *risale* yazmaya karar vermiştir. Kararını yazar bize şu beyitte açıklamıştır: *murâd êtdüm ki düzem bir risâle / hiç evvelden alınmaya*¹⁴ *hayâle* (3a/5-6). O *risala* Türkçe-Boşnakça Sözlük olacaktı.

Bir Boşnakça sözlüğün yazılış nedeni

Muhammed Hevâî Uskûfî, Sözlük'ünü devrin padişahı Sultan Murat için (1624-1640) yazmıştır.¹⁵ Yazar, kaleme aldığı *risalenin* kendisine padişahın himayesini kazandıracağını ümit etmiş olmalı ki: *sitârem gün gibi ger olsa berrâk / ki men deh sâle olmazdum oturak* (2b/3-4) beyitinden kendisinin durumundan memnun olmadığını açıkça okuyoruz. Bir başka beyitte ise Muhammed Hevâî, padişahın himayesinde bulunan, bu sebeple «atılan her oku» hedefe ulaştıranlardan şu beyitlerde özlemlerle bahsediyor: *kemâlin her biri 'arz êtdi şâha / bedür*¹⁶ *oldı kamu êrdükçe mâha / kişiniñ tâli'i olsa şerefde / 'ivec tîri olur dâ'im hedefde* (2a/9-2b/1-3). Eserini padişah için yazmak, yazarın başarılı bir iş yapmış olduğuna, ortaya koyduğu eserin değerli olduğuna inanması demekti. Uskûfî'nin böyle bir amaçla kaleme aldığı eserin bir sözlük olması, onun zamanında sözlük hazırlamanın padişahın bile takdir ettiği bir iş olduğu düşüncesini akla getiriyor.

Sözlük hazırlamanın gerçekten o dönemde önemli bir beceri sayıldığını, Uskûfî'nin yukarıda andığımız *kimi fâzıl yazar yahşî lügatler* (2a/7) mısrasında

12 Yazarın sözleriyle verelim: *nazır kıldüm bu gilmân-ı derûna / ma'ârifde çoğu gâlib bîrûna / kimi şâ'ir düzer a'lâ kasîde / kimi kâtib çeker ra'nâ keşîde / kimi fâzıl yazar yahşî lugatler / kemâlin her biri 'arz êtdi şâha* (2a/4-9).

13 *anı gördüm ki her kes bir 'alâmet / êdüp tahrîr anı düzer begâyet* (3a/2-3).

14 Bizim okuduğumuz nüshada bu sözcük *olınmaya* şeklinde geçiyor. Bunun müstensihin bir yanlışlığı olduğunu düşünerek, Derviş Korkut'un «Makbûl-i âryf...» (386) başlıklı yazısında gördüğü gibi burada *alınmaya* şekli olmalıydı.

15 Birkaç mısra da yazar Sultan Murad'ı övgü ile anıyor. Örnek olarak vermek gerekirse: *Bi-hamdi-llâh ki bir sultâna êrdük / Murad Han ibn Ahmed Hana êrdük / vücûdun saklasun Allah hatâdan / hiç unutmaz o kulların 'atâdan* (2b/7-9).

16 Yani *bedr*.

sözlük hazırlayanları «bilgin» anlamına gelen *fāzıl* sözcüğüyle adlandırmasından da anlamak mümkündür. Önsözdeki *lügatler çok yazılmışdır iken hūb / kamu cevher gibi mergūb u mahbūb* (3b/2-4) bir başka beyitte Muhammed Uskūfî bir kez daha sözlükleri övgü ile anmıştır. Bu sözlerle yazar bizi zamanının sözlük bilimi geleneğini iyi bildiğine inandırmıştır.

O dönemde hangi dillerin sözlüklerinin kaleme alındığını Uskūfî'nin beyitlerinden öğrenemeyiz. Buna karşın bir Boşnakça sözlüğünün o zamana dek yazılmamış olduğunu yazar bize şu beyitte bildirmiştir: *velī Bosna dilince yok yazılmış / ne nesrile ne nazmile düzülmüş* (3b/4-6). Bu durum, Muhammed Hevâî Uskūfî'yi, kökeni dolayısıyla bildiği dilin sözlüğünü düzenlemeye yönlendirecek yeterli bir neden olabildiği düşüncesini akla getirmektedir.

Böyle bir girişime karar veren Uskūfî, zamanının sözlük bilimi geleneğini izlemiştir. Kendisi, 16. yüzyılın şairi İbrâhîm bin Sâlih Şâhidî'yi taklid ederek onun *Tuhfe-i Şâhidî* başlığıyla bilinen, Osmanlı Devleti'nin geniş coğrafyasında yüzyıllar boyunca kullanılan ünlü Türkçe-Farsça Sözlük'ün benzeri olacak bir sözlük hazırlamaya çalışmıştır.¹⁷ Uskūfî, örnek aldığı İbrâhîm Şâhidî'nin adını şu beyitle anıyor: *mühassal Şâhidî tarzı düzüümüz / velī hāşā yokdur sözümüz* (4b/5-6).¹⁸

Sözlük düzenlemek niyetini Muhammed Hevâî Uskūfî gerçeğe dönüştürmüştür. Bir mısrası Boşnakça diğeri Türkçe olmak üzere¹⁹ beyitler düzerek Türkçe-Boşnakça bir sözlük ortaya koymuştur. Sözlük'ün, her biri aruz vezninin farklı kalıbıyla yazılmış 13 parçası var. Eserinden, önsözde bahseden şair, okuyucuya beyitlerinde gizli anlamlı sözcükler, mecazî anlamlar bulacağını (*kemāl ehli olan añlar rumūzın / o fehm eyler işārāt u gumūzın*, 3b/9 – 4a/1), bazı yerlerde ise okuyan herkesin hoşuna giden latifeler dile getirdiğini (*letāi 'ifden beyān êtdüm Bosanca / ki dēr gören be vallahi hasenca*, 4b/1-3), beyitlerini

17 *Tuhfe-i Şâhidî* Sözlük'ünün onlarca nüshası Saraybosna'nın Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde de bulunuyor. Bunlar Kütüphane Kataloğu'nun 7. cildinde kaydedilmiştir. (*Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa Gazi Husrev-begove biblioteke*, svezak VII, obradili Haso Popara i Zejnil Fajić, London-Sarajevo, 2000.)

18 Bu iki sözlüğün (bir yandan Uskūfî'nin, öte yandan Şâhidî'nin) karşılaştırmalı incelemesini «Originalnost izvan i/ili unutar leksikografske tradicije: Komparacija Uskufijina rječnika i rječnika Ibrahima Šahidije» başlıklı çalışmasında Adnan Kadrić yapmıştır (*Prilozi za orijentalnu filologiju* 52-53 (2004): 73-100).

19 Yazarın sözleriyle bunu aktaralım: *ki bir mısra' ola Bosna dilince / biri Türkî ola vezne gelince* (4b/ 7-8).

dinleyen herkesin içinin açıldığını (*selîs êtdüm yazup veznin müsarrah / êden isgâ' olur kalbi müfarrah*, 4a/9-4b/1) önceden bildirir.

Uskûfî'nin bu sözlerinden, manzum bir sözlük kaleme alan yazarın, şair ustası olması gerektiği anlaşılabiliyor. Böyle bir yazar şair olmalıydı. Bununla ilgili olarak da akla gelen bir soru şudur ki böyle bir yazarın aynı zamanda ne derecede sözlük bilgini olması gerekiyordu acaba?

Uskûfî'nin sözlük anlayışı

Kaleme aldığı önsözde Muhammed Hevâî Uskûfî eserinden *lûgat* diye bahsediyor. Örnek vermek gerekirse: *der ân dem hatıra düşdü tezekkür / êdem²⁰ Bosna dilince bir lugat cem* (3b/1). Başka bir mısradaki ise yazar şöyle diyor: *lûgat yazdum olur nef'i bilince* (3b/8-9). Uskûfî'nin aslında «lûgat» sözcüğü altında sözlük bilimi anlamında bir eser düşündüğü şu beyitlerden anlaşılıyor:

iki kimse bulur bunda ifâde / biri Bosna biri tabî'i kuşâde

ki Bosnaya olur Türki müfâde / ve gayrınıñ olur 'ilmi ziyâde (5a/1-4)

Bu sözlerle şair Türkçe-Boşnakça Sözlük'ü hangi amaçla yazdığını açıklamıştır. Onun deyişiyle, Sözlük'ün yazılış amacı, birinin bilmediği bir dili öğrenmesinde yardımcı olmak, diğer deyişle farklı dil konuşan insanları birbirine yaklaştırmak. Bilindiği gibi günümüzün sözlük bilimi, iki dilli sözlüklerin başlıca rolünü iki dil arasında, daha doğrusu farklı dil konuşan iki topluluk arasında arabulucu el kitabı olmasında görüyor. En eski zamanlardan beri günümüze dek sözlüğün temel özelliği, belli bir dilin (ya da dillerin) sözcüklerini betimlemek, onların anlamlarını açıklamaktır. Bu özellik, tarih boyunca kaleme alınmış tüm sözlükleri aynı bilim dalında birleştiren unsurdur. Bu anlamda yukarıda verdiğimiz Uskûfî'nin beyitleri hiç tereddüte yer bırakmayarak onun Türkçe-Boşnakça Sözlük'üne, sözlük bilimine ait yapıtlar arasında yer açıyor.

Yüzyıllar boyunca değişmeyen ortak amaçtan dolayı olmalı ki sözlükler, bilimcileri tarafından ileri sürüldüğü gibi, yüzyıllar boyunca hemen hemen aynı yapıyı korumuştur. Sözlüklerin ortak amacı ve büyük ölçüde ortak yapısı sözlük bilimini, kökleri geleneğin derinine inen bir bilim dalı yapmaktadır.²¹ Uskûfî'nin zamanında Osmanlı Türk geleneği çerçevesinde gelişen sözlük bilimi biri nazım öteki nesir olmak üzere iki edebî anlatım şeklinde ilerlemiştir. Nitekim Uskûfî

²⁰ Burada *êdeyim* olmalıydı.

²¹ Maja Bratanić, *Rječnik i kultura*. Zagreb (1991): 7.

de kendi Sözlük'ünün önsözünde yer verdiği *velî Bosna dilince yok yazılmış / ne nesrile ne nazmîle düzülmüş* (3b/4-6) beyitinde bu iki anlatım şeklini anmıştır. Uskûfî, nazımla kaleme alınmış sözlüklerin geleneğini izlemiştir. Örnek aldığı İbrâhîm Şâhidî'nin, *Tuhfe-i Şâhidî*²² adlı eserinde gerçekleştirdiği ve İbrâhîm Şâhidî'den önce onun taklit ettiği Husâmeddîn ibn Hasan Konyevî'nin²³ kendi sözlüğünde ortaya koyduğu yapıyı Uskûfî de Türkçe-Boşnakça Sözlük'ünde uygulamıştır. Hemen burada hatırlatmak gerekir ki manzum sözlük geleneği, *Tuhfe-i Şâhidî* manzumesine nazire ya da yorum (*şerh*) olarak yazılmış bir çok eserde sürdürülmüştür.²⁴

Osmanlı Türk kültüründe sözlük düzenlemenin bir bilim dalı sayılmış olması İbrâhîm Şâhidî'nin, *Tuhfe-i Şâhidî* lügatının önsözünde kullandığı *lûgat 'ilmi* şeklindeki ibareden görülmektedir.²⁵ Kendisi *lûgat ilmini* kavrayana kadar çok manzum sözlük okuduğunu,²⁶ bu türde üzerinde çalışmadığı çok az eser kaldığını dile getirmiştir.²⁷

22 Uskûfî'nin Türkçe-Boşnakça Sözlük'ü halk arasında *Potur Şâhidîya* adı altında yaygın olarak biliniyordu. Sözlük'ün günümüze kadar korunan bazı nüshalarında yazarın eserine verdiği *Makbûl-ı Arif* başlığının yanı sıra *Potur Şâhidîya* başlığı da yazılı bulunuyor. Görüldüğü gibi, halk arasında yayılmış bu başlıkta Uskûfî'nin örnek aldığı İbrâhîm Şâhidî'nin adı geçiyor. Bundan Uskûfî ile Şâhidî'nin sözlükleri arasındaki bağlantının halk arasında da bilindiğini anlamak mümkündür. *Potur Şâhidîya* başlığının anlamı konusunda uzmanlar tarafından farklı görüşler ortaya konmuştur. Bu farklı görüşler aslında *potur* sözcüğünün etimolojisi ve anlamının kesin olarak bilinmediğinden kaynaklanıyor. Konu ile ilgilenen kişilerin çoğu ise bu sözcüğün, «halk dili» ya da «ilgili yörenin dili» anlamına geldiği görüşünü savunuyor. *Şâhidîya* sözcüğünün ise eserin türünü, diğer deyişle Sözlük'ün bir Şâhidî manzumesi türünde olmasını belirttiği düşünülmektedir.

23 *Tuhfe-i Şâhidî*'nin önsözünde yazar İbrahim Şâhidî, kendisini *lûgat ilmine* verdikten sonra ilk okuduğu manzum sözlüğün, Husâmî tarafından kaleme alınmış olan eser olduğunu kaydetmiştir (okudum evvelâ *Tuhfe-i Hüsâmî*). Saraybosna'nın Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde R-5909 sayısı altında kaydedilmiş *Tuhfe-i Şâhidî* nüshasına göre (Bakınız: *Katalog arapskih, turskih...*, VII/426, sıra sayısı 4649) yukarıda verdiğimiz mısra önsözün 25-inci mısrasıdır. Bunun yanı sıra yukarıda özellikleri verilmiş nüshada önsözün 56-ıncı mısrasında (nazîre ola ol *Tuhfe-i Hüsâme*) Şâhidî, Hüsâmî'nin manzumesine nazire yazdığını doğrudan söylemiştir.

24 Bursalı Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 93.

25 *Lûgat 'ilmi* ibaresini İbrâhîm Şâhidî önsözde birkaç kez kullanmıştır. Daha önce özelliklerini verdiğimiz *Tuhfe-i Şâhidî* nüshasına göre (dipnot 23) *lûgat 'ilmi* şu mısralarda geçiyor:

şu resme oldum lûgat ilminde mâhir (önsözün 29. mısrası)

baña ki oldı lûgat ilmi musahhar (önsözün 33. mısrası).

26 *dahi manzûm okutdı çok lûgatı* (önsözün 27. mısrası).

27 *lûgat kim bilmesem olaydı nâdir* (önsözün 30. mısrası).

Sözlüğünü nazımla yazmayı tercih etmiş olan Uskûfî, bir yandan yapıtının kompozisyonu konusunda mevcut geleneğe sadık kalmak, öte yandan daha önce kimsenin girişmediği bir işi gerçekleştirmek uğruna yeni çözümlerin arayışında bulunmak zorundaydı. Manzum sözlük ortaya koymak isteyen bir yazarın ne derecede şiirde usta olması gerektiğini Uskûfî bir benzetme ile dile getirmiştir. Türkçe ile Boşnakça sözcükleri bir araya getirerek anlamlı beyitleri düzmeyi kendisi demir yayın çekilmesine benzetmiştir: *çu Bosnalı olur iri be-kāmet / iri bil hem lügatların be-gāyet / pes imdi bunları vezne getürmek / demir yaydur degil mümkün çekilmek* (4a/4-7). Bu sözlerle Uskûfî, tarihin farklı dönemlerinde ve dünyanın çeşitli yerlerinde sözlük düzenleyen, bu işin ciddiyetini dile getiren tüm sözlük bilimcilerine katılmış bulunuyor. Hatta bir beyitte, bir sözlüğün meydana getirilmesinde ne kadar çok çaba harcandığını ancak bu işi deneyenlerin anlayacağını belirten Uskûfî, o bilginleri şahit gösteriyor.²⁸ Sanki bu açıklamadan yazarın Sözlük'üne koyduğu ve «çok anlayışlı (arif) olanın hoş göreceği» anlamına gelen *Makbûl-ı Arif* başlığı kendinden ortaya çıkmıştır.²⁹

Türkçe-Boşnakça Sözlük'ün önsözünden görüldüğü gibi, Muhammed Uskûfî, zamanın sözlük bilimi geleneği izinde bir eser meydana getirmek ve o eser üzerine padişahın dikkatini çekmek gibi iki yüksek hedef belirlemiştir. Bu duruma göre kendisinin, bir dilin ilk sözlüğünü kaleme almayı amaçladığını düşünebiliyoruz. Aklımıza gelen başka bir düşünce ise, Uskûfî'nin, memleketinde konuşulan dilin sözlüğünü hazırlamak gibi ikinci bir amacı omasıdır. Acaba şairin, anadilinin sözlüğünü düzenlemeyi heveslediğini söyleyebilir miyiz?

Ne var ki daha önce de verdiğimiz *iki kimse bulur bunda ifāde / biri Bosna biri tabî'i kuşāde* beyitinde şair, kaleme aldığı sözlükten iki çeşit insanın yararlanabileceğini söylemiştir. Bunlardan biri Türkçe'yi öğrenmek isteyen Bosnalıdır. Diğeri de, Boşnakça'yı öğrenmesiyle bilgisini artıracak ufku geniş insandır. Bunu şairin sözleriyle verelim: *ki Bosnaya olur Türki müfāde / ve gayrınıñ olur 'ilmi ziyāde*. Muhammed Uskûfî, Bosnalının adını açıkça vererek Sözlük'ünü Bosnalı insanın Türkçe'yi öğrenebilmesi için kaleme aldığını açıkça dile getirmiştir. Diğer çeşit insanı doğrudan adlandırmadığı gibi Boşnakça'yı da açık bir şekilde bu mısra da vermemiştir. Sanki bu Sözlük'te Türkçe'yi öğretme

²⁸ *bilür ehli ki var bunda meşakkat / çekilmişdür emekler fi'l-hakikāt* (4b/8-9).

²⁹ Yazar, eserinin adını şu mısra da veriyor: *dêdüm makbûl-ı 'arf aña nāmı*

(5b/6).

ön plana alınmış gibi. Bu durumda Boşnakça'nın ikinci plana itilmiş olduğuna hükmetmek doğru mu olacak? Her halükârda merak uyandıran bir nokta, Boşnak dilinin sözlüğüyle padişahın dikkatini çekeceği ümidini şair hangi düşüncelere dayandırmıştı?

Uskûfî'nin dil anlayışı

Uskûfî'nin önsözü bu soru açısında okuduğumuz zaman, Osmanlı Türk kültüründe yetişmiş bir bilginin dil anlayışını görmemiz mümkündür. O devre uygun olarak onun dil anlayışı dine dayanmaktadır. Uskûfî'nin, önsözde dili ilk anmasına, *hamde* kısmında rastlanıyor: *hemîşe hamd ola Ol Zü'l-Celâle / ki insânî erişdürdi kemâle / türâb iken aña vèrdi hayatı / 'atâ kıldı kamu ism ü lügati* (1b/4-6). Şairin *hamde* kısmında sözcükler ve dilleri anması şüphesiz eserinin niteliğiyle ilgilidir.

Dil üzerine düşüncelerini Muhammed Hevâî Uskûfî öyle geliştirmiştir ki Tanrının insanoğluna bir rahmeti olan dil ile gene Tanrının insanoğluna indirdiği Kitap arasında ilişki kurmuştur. Bu ilişkiyi şair kendisi şu şekilde açıklamıştır: *mübâh oldu tekellüm dedi fâzıl / Kitābu'llāh³⁰ o dilce ki ola nâzıl* (5a/6-8). Onun görüşü, bilgin kişiler tarafından dile getirilen ve «Tanrının insanoğluna indirdiği Sözlerin bağışlanan dilde – yani bağışlanan her dilde – okunması için dince bir sakınca yoktur» düşüncesine dayanmaktadır.³¹ Acaba, bu düşüncenin aslında

30 Bu misrada geçen Kitabu'llah kavramının, «Tanrının insanoğluna indirdiği Sözler» anlamına geldiği düşüncesindeyiz.

31 Uskûfî'nin Sözlük'ünü konu alan bazı çalışmalarda bu beyitin bizimkinden farklı anlamı ortaya konmuştur. Nitekim, Uskûfî'nin önsözü Derviş M. Korkut tarafından yayımlanmış «Makbûl-i âryf...» çalışmasında ilk kez bilim dünyasına tanıtılmıştır. O çalışmada Korkut, önsözün Arap harfli yazımını, Latin harfli yazımını ve Hırvatça tercümesini vermiştir. Arap harfli metinden ve transliterasyondan görüldüğü gibi, Korkut'un okuduğu nüshada ilgili beyit şu şekilde geçiyor: *mübâh oldu tekellüm dedi fâzıl / Kitābu'llāh o dilce ki oldu nâzıl* (Korkut, «Makbûl-i âryf...», 388). Korkut'un tercümesi de beytin bu şekline dayanarak şöyledir: «Bilgin kişi söylediği gibi, Tanrı Kitabı'nın indirildiği dilde okunması için dince bir sakınca yoktur». Beytin bu anlamı, daha sonra yayımlanan bazı çalışmalara da alınmıştır. Örnek vermek gerekirse, Smailović'in çalışmasını (sayfa 117) analım. Korkut'un okuduğu nüshada *oldı* şeklinde geçen fiil, bizim okuduğumuz nüshada *ola* şeklinde geçmektedir. Anlaşılan odur ki bu fark müstensihlerden kaynaklanıyor. Acaba Sözlük'ün orijinal nüshasında bu iki şekilden hangisi yer alıyordu? İkincisi, yani *ola* şekliyse, ki biz o kanıdayız, Korkut'un çevirisi orijinal metne uymuyor. Bu düşüncelere dayanarak biz de *ola* şeklini gözönünde bulundurduk ve ilgili beyiti Korkut'tan farklı anladık.

şaire ait olduğunu, ama kendisi alçakgönüllük göstererek onu başkasına ya da başkalarına (*fazıl* / *fazıllara*) atfettiğini düşünebilir miyiz?³² Her halükârda dil anlayışını şair bize bu düşünceye dayanarak bildirmiştir.

Tanrı Kitaplarından şair, Hazreti İsa'ya indirilmiş İncil'i zikrediyor, bu Kitabıyla Tanrının insanoğluna rahmet ve yol gösterdiği inancını dile getiriyor şu beyitte: *çû İncil hazreti 'İsāya geldi / Hodādan kullara sāye geldi* (5a/8-9). Bunun hemen ardından Tanrının insanoğluna bağışladığı Latin dilinden bahsediyor: *nüzûl etdi lügatlerden Latince* (5b/1). Böylece şair bir yandan Latince, öbür yandan o dilde okunan İncil arasında bir bağlantı kurmuştur. Bu mısralarda her dilin önemine dikkat çeken şair sanki dil vasıtasıyla Tanrının adını zikreden her insanın önemli olduğuna dikkat çekmek ister. Bize Latin dilini hatırlattıktan sonra şair *Latin dili veli birdür Bosanca* (5b/2) mısrasında Latince ile Boşnakça arasında bir fark olmadığı görüşünü ortaya koyuyor. Her iki dil Tanrının insanoğluna birer bağışı olup kullandıkları amaç açısından bunların arasında bir fark yoktur. Dolayısıyla Tanrının Sözü, Latince okunduğu gibi, Boşnakça da okunabilir, herhangi bir diğer dilde de okunabilir. Bu açıklama ile şair, Boşnakça'nın öğrenilmesinde bir zarar yoktur, o dili bilen onu kullanmalı (*bilinmekde anuñ yokdur hatāsı / ki kim bilür ola lazum edāsı* (5b/3-4)) şeklinde bir sonuç ortaya koyuyor.

Muhammed Hevâî Uskûfî'nin bu beyitleri için tasavuffî anlayışı yansıttığını, Mevlânâ'nın insanlara karşı hoşgörüsünü, dünyanın bütün insanları beraberliğe, birliğe yönelik çağrısını hatırlattığını söyleyebiliriz. Aynı zamanda da Uskûfî'nin bu sözleri Senâî'nin şu ünlü dizelerinde dendiğini hatırlatmaktadır:

İman hakkında söylediğin sözler İbranice de olabilir Süryanice de,
Allah'ı bulma umuduyla aradığın Câbülka da olabilir Câbülşa da.³³

32 Bu mısradaki geçen *fazıl* sözcüğünün aslında şairi belirttiği düşüncesini ilk öne çıkarılan Oto Blau olmuştur (*Bosnische-türkische...*, 51). Daha sonra Dr Muhammed Huković-Dr Ahmet Kasumović-Dr Ismet Smailović tarafından hazırlanmış *Muhammed Hevai Uskufi* (Tuzla, 1990) adlı kitabın 113. sayfasında okuyabildiğimiz gibi, Ismet Smailović de bu düşünceye katılmıştır. Her iki araştırmacı (Blau ile Smailović) önsözün 83. ve 21. mısralarında geçen *fazıl* sözcüğünün şairi belirtebileceği görüşünü paylaşmaktadır. Bizim düşüncemize göre, bu görüş yukarıda verdiğimiz 83. mısra için kabul edilebilir. Bu mısradaki *fazıl* sözcüğü belirtili bir isim olduğu hâlde, 21. mısradaki ise belirtilsiz isim olarak geçmektedir. Bunun yanı sıra 83. mısradaki *fazıl* sözcüğü tekil ifade ederken 21. mısradaki çoğul anlamını taşımaktadır (*kimi fâzıl yazar yahşi lügatler*, 2a/7). Dolayısıyla bu 21. mısradaki lügat yazan bilginler arasında şairin kendisini de saydığı mümkün olduğu hâlde, yalnız sadece kendisini düşündüğü sonucunu çıkarmak zordur.

33 Bu referans Annemarie Schimmel, *İslamın Mistik Boyutları* (Çeviren: Ergun

Uskûfî'nin beyitlerinde hissedilen bu tasavvufî anlayış, kendisinin tanzir ettiği İbrâhîm Şahîdî'nin Sözlük'ünde de görülüyor.³⁴ Şahîdî, Sözlük'ünün önsözünde kendisinin bir mevlevî olduğunu açıkça dile getirmiştir. Muhammed Hevâî ise kendisinden söz ederken mevlevî ya da bir mutasavvıf olup olmaması konusunda açık bir ifadede bulunmamıştır. Acaba kişiliği hakkındaki bu hususun anlaşılmasını Muhammed Hevâî okuyucusuna mı bırakmıştı? Bütün insanlara karşı hoşgörülü olmasını Hevâî çok açık bir şekilde şu beyitle de göstermiştir: *zarâr mı var ki bir tahsîl kılayduñ / kamu nâsuñ lisânından bileydüñ* (5a/4-6). Beyit öyle düzenlenmiş ki bir yandan şairin görüşünü yansıtıyor, öte yandan okuyucuyu düşünmeye teşvik ediyor. Bu beyitle okuyucusuna: «insan her dilden bir şeyler öğrense, bu kendisine zarar mı getirecek?» sorusunu soran şair, aynı zamanda beklediği cevabı da ima ediyor. İnsanlar birbirini tanıyabilmek, birbirlerini anlamalıdır. Bu sebeple Muhammed Hevâî Uskûfî, insanları birbirinin dilini öğrenmeye teşvik ediyor. Şairin bu teşviki sadece sözlüğünü düzenlediği Türk ve Boşnak dilleriyle sınırlı kalmıyor, kendisi her dilin öğrenilmesini öneriyor. Aslında şair, insanların iletişim aracı olan dilin üzerine düşüncelerini yoğunlaştırarak, insanoğluna kendisinden farklı olanları tanımasını, onlarla daha yakın olmasını önermek istiyor gibi. Bu düşünceler ışığında Muhammed Hevâî Uskûfî, Sözlük'ünden bahsederek *ki ola ol dahi hâlince bir şem* ' (3b/2) mısrası ile önerdiği bu yolda Sözlük'ünün de bir ışık olmasını diliyor.

Uskûfî'nin Sözlük'ü Bosna'da

Uskûfî'nin *Makbûl-ı Arif* Sözlüğü gerçekten de kaleme alındığı amaca ulaşmıştır. Bu yargının hiç olmazsa Boşnaklara Türkçe'yi öğretmek açısından doğru olduğunu kesinlikle söyleyebiliriz. Evliya Çelebi, *Seyahatnamesin*'de düşürdüğü bir kayıta bakarsak, Uskûfî'nin *Makbûl-ı Arif* Sözlüğü'nün daha 17. yüzyılın ortalarında (tamalandığından birkaç yıl sonra) Saraybosna'da bilindiğini söyleyebiliyoruz.³⁵ Evliya Çelebi, Saraybosna şehrinin alimleri ve şairleri, Şahîdî'nin Sözlük'ünü taklid ederek Boşnakça bir manzum sözlük düzenlemiş

Kocabıyık) İstanbul 2004) : 163'e göre verilmiştir.

34 Muhammed Hevâî'nin beyitlerindeki Mevlânâ'nın etkisinden Adnan Kadrić söz etmiştir: «Originalnost izvan ili/i...», 79.

35 Evliya Çelebi 1660 yılında Saraybosna'da bulunuyordu. Daha önce gösterdiğimiz gibi, Sözlük M. 1631-1632 yılında tamamlanmıştır.

olduklarını kayda geçirmiştir.³⁶ Ünlü gezgin, o sözlüğü kaleme alan yazarın adını kayda geçirmediği halde, *Seyâhatnâme*'ye aktardığı 20 kadar beyitten, *Makbûl-ı Arıf*'ten söz ettiği gayet iyi anlaşılıyor.

Bu Sözlük, Evliya Çelebi zamanından başlayarak 20. yüzyılın ilk yıllarına kadar Bosna'da kullanılmıştır. Bosna-Hersek kütüphanelerinde 18. ila 20. yüzyıllar arasında o bölgede istinsahı yapılmış *Makbûl-ı Arıf*'in birçok nüshası bulunuyor.³⁷ Kütüphanelerde saklanan yazmalara baktığımızda, geçmiş yüzyıllarda Türkçe'yi ve Boşnakça'yı bir araya getiren diğer sözlüklerin de kaleme alınmış olduğunu görüyoruz. Mevcut nüshaların sayısı göz önünde bulundurulduğunda en çok, *Makbûl-ı Arıf*'in kullanıldığı kanısına varıyoruz. Buna göre *Makbûl-ı Arıf*'in üç yüzyıl boyunca Bosna'da Türkçe'yi öğretmede kullanılan el kitabı olduğunu söylememiz mümkün.³⁸ Hatta, 20. yüzyılın başında Bosna'nın Yanya kasabasındaki medresede 1900 ile 1936 yılları arasında müderrislik yapmış olan Alija Sadiković, Uskûfi'nin Sözlük'ünde yer alan Türkçe ve Boşnakça kelimelerin dizinini yapıp anlamlarına göre tasnif etmiştir ve böylece öğrencilerinin Türkçe'yi öğrenmesini kolaylaştırmaya çalışmıştır.³⁹

Makbûl-ı Arıf'in Boşnakçayı öğretmede kullanılıp kullanılmadığını ya da şairin sözleriyle söyleyelim, *tabî'i kuşâde* kişilerin bilgilerini artırmak için bu Sözlük'ü kullanıp kullanmadıklarını kesin olarak bilemiyoruz. Bu sorunun cevabını ancak *Makbûl-ı Arıf* Sözlüğü'nün daha geniş kültür dairesinde incelenmesiyle bulmamız mümkün olacak. Zira, bu sSzlük yöresel kültüre ait olduğu gibi merkezî kültürün de bir eseridir.

36 Bu bilgiyi ilk olarak Amir Ljubović-Sulejman Grozdanić, *Prozna književnost*, 130'da okudum. *Seyahatname*'nin Boşnakça tercümesine baktım ve yukarıda anılan kaydı 121. sayfada buldum. Evliya Çelebi'nin bu kaydını, Alija Nametak'ın yazısına dayanarak *Muhammed Hevai Uskufi* başlıklı kitabın 101 sayfasında Ismet Smailović de anmıştır.

37 Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesine ait kataloğun VII cildinde *Makbûl-ı Arıf*'in ortalama olarak on nüshasının kaydı bulunuyor (Bakınız: *Katalog arapskih, turskih...*, VII, 491-494). Bu Sözlük'ün nüshalarının halen de özel kütüphanelerde bulunduğunu tahmin etmemiz mümkün.

38 Kataloğun VII. cildinde çeşitli Türkçe-Boşnakça sözlüklerin on kadar nüshası kaydedilmiştir. Bakınız: *Katalog arapskih, turskih...*, VII, 479-483. Bu sözlüklerin çoğu 19. yüzyılda ya kaleme alınmış ya da istinsah edilmiştir. Bunlardan birinin incelenmesi tarafımızdan yapılmıştır. (Kerima Filan, «O jednom 'sporadičnom' rukopisu na turskom i bosanskom jeziku», *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, XXI-XXII, Sarajevo 2003: 9-40).

39 Bakınız: Ismet Smailović, *Muhammed Hevai Uskufi*, 111. Smailović'in bu yerde ileri sürdüğü gibi, bundan Uskûfi'nin kaleme aldığı sözlüğün Bosna'da Türkçe'yi öğretmede kullanıldığı görülüyor.

Makbûl-ı Arıf, yöresel kültürün, Türkçe'yi öğretme yoluyla merkezî kültürle ilişkisini sürdürdüğünü gösteriyor.⁴⁰ «Bu Sözlük'ten Türkçe'yi öğrenen ya da öğrenmeye çalışan insanlar kimlerdi?» gibi bir soruya bugün kesin cevap veremediğimiz halde, içinde günlük hayatta kullanılan kelimelere yer verilmiş olmasından, o Sözlük'ün geniş halk kitlelerine yönelik olarak kaleme alındığı sonucunu ortaya koymamız mümkün. *Makbûl-ı Arıf* i halka yakın kılan bir başka husus da Türkçe kelimelerin konuşma dilinden olmasının, Arapça ve Farsça kelimelere az yer verilmiş olmasıdır. Nitekim, şairin, Sözlük'te okuyucusuna verdiği Türkçe kelimeler ile önsözde kullandığı kelimeler arasında büyük fark göze çarpar. Bu bakımdan Sözlük'ün Türk dilinde, önsözün ise Osmanlı Türk dilinde yazıldığını söylememiz mümkün.⁴¹ Önsözde görülen Arapça ve Farsça kelimeler ile tamlamalar, yazarın usta bir şair olmasına tanıklık ediyor, onun Sözlük'üne saray kültüründe (*derun* kültüründe) yer açıyor. Öte yandan, Sözlük'te sunulan kelimeler bu eserin saray dışı dünyasıyla (*birunla*) bağlantısını sağlıyor. Bu özelliklerden dolayıdır ki *Makbûl-ı Arıf*, yöresel kültürü, merkezî kültürle bağlayan bir eser niteliğindedir.

Sözümüze son verirken

Makbûl-ı Arıf in bölgenin kültürü için büyük önemi, o bölgede konuşulan dilin/dillerin en eski sözlüğü olmasıdır. Bosna-Hersek halklarının konuştuğu dillerin bilinen en eski sözlüğü bu Türkçe-Boşnakça Sözlük'tür.⁴²

40 Yöresel kültür, devrin öteki kültür dilleri olan Arapça ve Farsçayı öğretme ile, hatta islamî eğitimin tümüyle merkezî kültürle olan ilişkisini sürdürmüştür.

41 Örnek olarak sadece birkaç kelime verlim: sözlükte *Tanrı* kelimesi verilmişken, önsözde Farsçanın *Hoda* kelimesi geçiyor; sözlükte Türkçe'nin *on* sayısı verilmişken, önsözde bu anlam Farsçanın *deh* kelimesiyle dile getirilmiştir. Öteki örnekler de şöyledi: *ad – isim, ay – mah, dil – lügat, dirlik – hayat, toz – türâb, yazmak – tahrir etmek, yirmi – işrûn*.

42 *Makbûl-ı Arıf* de görülen Boşnakça, en eski zamanlardan beri Bosna-Hersek bölgesinde kullanılmış, 19. yılda bölge halklarının standart dili olarak kabul edilmiş dildir. «Makbûl-i âryf...» çalışmasında Derviş Korkut bu eserin, Güney Slav halklarının en eski sözlüğü olduğunu vurgulamıştır (371-372). Daha sonra Ismet Smailović Korkut'un bu görüşünü düzeltmiş, «bizim dilimizin» (bu kavramla Smailović Sırpça-Hırvatçayı kast ediyor) en eski sözlüğü Faust Vrančić tarafından 1595 yılında ve *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmaticae et Ungaricae* başlığı altında Venedik'te basıldığını söylemiştir (Ismet Smailović, «Kratak pregled leksikografije srpskohrvatskog jezika», *Muhammed Hevai Uskufi*, 92). Vrančić tarafından düzenlenmiş Sözlük'te Hırvatçanın Dalmaçya bölgesinde konuşulan lehçeye yer verilmiştir. Bu lehçenin tarih boyunca Bosna'da kullanılmadığı (Konu ile ilgili bakınız meselâ: Senahid Halilović, «Bosanskohercegovački govori» *Jezik u Bosni i Hercegovini*,

Yörenin kültürü için bu eserin taşıdığı başka bir önem ise, dilinin tek manzum sözlüğü olmasında görülüyor. Bu hususla ilgili olarak söyleyelim ki 17. yüzyılda (*Makbûl-ı Arıf*'in kaleme alındığı yüzyılda) adı bilinmeyen ve Hersekli olduğu sanılan bir yazar tarafından başka bir Türkçe-Boşnakça Sözlük kaleme alınmıştır. Ne var ki o Sözlük nazımla yazılmış değil, Türkçe kelimelere sayfaların sağ taraflarına, Boşnakça karşılıklarına ise sol taraflarına yer verilerek düzenlenmiştir.⁴³

Makbûl-ı Arıf'in bölge kültürüne kazandırdığı ayrı bir değer de elimizdeki bilgilere göre bunun, Güney Slav dillerinin bir sarayda kaleme alınmış tek sözlüğü olmasıdır.⁴⁴

Muhammed Hevâî Uskûfî'nin, memleketinde kazandığı bilgiyi, yetiştirildiği ortamda edindiği bilgi ile bir araya getirme düşüncesi, Osmanlı Türk kültürüne bir sözlük daha kazandırmıştır. Bu Sözlük'ün, Bosna-Hersek kültürü için taşıdığı önem üzerinde durulurken, Türk kültürü çerçevesindeki yeri ancak o kültürde ve ilgili dönemde kaleme alınmış diğer sözlüklerle karşılaştırıldığı zaman anlamak mümkün olacaktır. Bu yazının amaçlarından biri de, ileride yapılacak çalışmalarda *Makbûl-ı Arıf* Sözlüğü'ne bu açıdan yaklaşmak gerektiğine dikkat çekmektir. O zaman sözlükteki bütün mecazî ve gizli anlamları kavramamız mümkün olacaktır. O zaman yazarın, Boşnakça'yı Latince ile karşılaştırmış olmasının nedeni de daha iyi anlaşılacaktır. Evliya Çelebi de *Seyahatname*'de Bosnalıların konuştuğu dilin Latin diline benzediğini yazmıştır.⁴⁵ Bu gezginin özel görüşü müydü? Yoksa Muhammed Hevâî'nin önsözünde okuyabildiği *Latin dili velî birdür Bosanca* mısrasını kendi eserine mi aktarmıştır? Yoksa bu, o devirde yaygın bir görüş müydü? Bundan sonraki çalışmalarda bilimin bu sorulara da cevap vereceğini umuyoruz.

(ed. Svein Mønnesland) (2005): 15-51 ve aynı kitapta yer alan öteki makalelere), bunun yanı sıra Muhammed Hevâî Uskûfî'nin Bosna, Boşnak, Bosnalı, Bosnaca gibi ibareleri kullandığı göz önünde bulundurulduğunda ve *Makbûl-ı Arıf* Sözlüğü'ne yazarın düşündüğü kültür dairesi açısından bakıldığında bu eserin bölge dilinin ilk sözlüğü olduğu görüşüne katılıyoruz.

43 Derviş Korkut, «Anonimni Tursko-srpskohrvatski rječnik iz XVII stoljeća», *Prilozi za orijentalnu filologiju XVI-XVII* (1970): 135-182.

44 Bu bilgi, Adnan Kadrić'in «Originalnost izvan ili/i unutar...» çalışmasının 75'inci sayfasından alınmıştır.

45 Evliya Çelebi, *Putopis*, 121. Evliya Çelebi'nin bu kaydı, *Seyahatname*'yi Boşnakça'ya çevirmiş olan Sayın Hazim Šabanović'in de dikkatini çekmiştir. Kendisi de bunu bir dipnotta belirtmiş, yalnız konu ile ilgili bir açıklama getiremeyeceğini yazmıştır.

KAYNAKÇA - BIBLIOGRAPHY

- Blau, Otto. *Bosnisch-türkische Sprachdenkmäler*. Leipzig 1863.
- Bratanić, Maja. *Rječnik i kultura*. Zagreb: Filozofski fakultet, Odsjek za opću lingvistiku i orijentalne studije. 1991.
- Evlija Čelebija. *Putopis (Odlomci o jugoslovenskim zemljama)*. Preveo Hazim Šabanović. Sarajevo: Veselin Masleša. 1979.
- Faroghi, Suraiya. *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam*. Istanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. 2005.
- Filan, Kerima. «Turska leksika u rječniku *Makbul-i Arif* Muhammeda Hevajja Uskufija» *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, 23-24 (2005).
- Huković, M. & A. Kasumović & I. Smailović. *Muhammed Hevai Uskufi*. Tuzla: Univerzal. 1990.
- Kadrić, Adnan. «Originalnost izvan i/ili unutar leksikografske tradicije: Komparacija Uskufijina rječnika i rječnika Ibrahima Šahidije». *Prilozi za orijentalnu filologiju* 52-53 (2004).
- Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa Gazi Husrev-begove biblioteke*. VII. Obradili Haso Popara i Zejnil Fajić. London-Sarajevo 2000.
- Korkut, Derviš. «Makbûl-i âryf (Potur Şahidija) Üsküfi Bosnevije». *Glasniku hrvatskih zemaljskih muzeja* 54 (1943).
- Korkut, Derviš. «Anonimni Tursko-srpskohrvatski rječnik iz XVII stoljeća». *Prilozi za orijentalnu filologiju* 16-17 (1970).
- Ljubović, Amir & Sulejman Grozdanić. *Prozna književnost na orijentalnim jezicima*. Sarajevo: Svjetlost. 1992.
- Muhammed Hevai Uskufi. *Maqbûl-i 'Arif (Potur Şahidiya)*. Tuzla 2001.

Nametak, Alija. «Tri rukopisa *Makbuli-arifa (Potur Şahidije)*», *Anali Gazi Husrevbegove biblioteke* 5-6 (1978).

Nametak, Alija. «Tristagodišnjica prvog tursko-hrvatskog rječnika (1631-1931)» *Novi Behar* V/1 (1931).

Nametak, Alija. *Rukopisni tursko-hrvatskosrpski rječnici*. Zagreb 1968.

Schimmel, Annemarie. *İslamın Mistik Boyutları*. Çeviren: Ergun Kocabıyık. İstanbul: Kabalcı. 2004.

Šabanović, Hazim. *Književnost muslimana BiH na orijentalnim jezicima*. Sarajevo: Svjetlost. 1973.

COLLECTION OF SHORT STORIES FOR CHILDREN BY THE BALKAN NOBEL LAUREATE IVO ANDRIC

159.922.7:82
(1.01 Original scientific article)

Prof. Dr. Violeta DİMOVA

*Macedonia – Stip, University of “Goce Delcev”, Faculty of Philology. Department of
Macedonian Language and Literature. E-mail: violeta.dimova@ugd.edu.mk*

ABSTRACT

The fact that children’s literature is communication between an adult speaker and a recipient - a child who, in a particular period, has only a partial mastery of the experience of reality and of linguistic, intellectual, emotional and other structures which are typical for adults, clarifies both the uniqueness of its structure and the methods of creative processes in terms of reading. What I want to particularly single out about context in children’s literature, in order to be able to talk about context in general, and in connection with this literature as a specific literary genre, is that the concept of texts for children (should) depend and “types of childhood”, which by the theory of reception are considered as being part of the recipient in the genesis of a text, as a horizon of expectation. Here I do not mean only the child-reader and its expectations and beliefs but I mean childhood itself as a context. This, of course, implicitly contains concepts of both positivist and psychoanalysts, but it mostly associated us with the ontological conception of the existence of childhood as something that exists by itself. Thus, a work of art for children is essential in itself and is in a natural connection with childhood.

Keywords: children’s literature, types of childhood, theory of reception, horizon of expectation.

NOBEL ÖDÜLLÜ BALKAN ASILLI OLAN İVO ANDRIÇ'İN ÇOCUK HİKAYELERİ

Prof. Dr. Violeta DİMOVA

Makedonya – İştîp, “Gotse Delçev” Üniversitesi, Pedagoji Fakültesi, Makedon Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, E-mail: violeta.dimova@ugd.edu.mk

ÖZET

Esas itibarıyla çocuk edebiyatı, yetişkin konuşmacı ve alıcı olarak çocuğun arasındaki iletişimidir. Bu iletişim, okumanın metodik ve kreatif eylemlerini farklı bir açıdan nitelendirmektedir. Bu dönem, çocuğa kısmen olarak yetişkin birinin tipik özelliklerini, entellektüel özelliklerini ve lingvistik alanda tecrübeye dayalı gerçekçiliğini aşlamaktadır. Çocuk Edebiyatı konusu bağlamında özenle belirtmek istediğim husus, bu konuyu bir bütüne yaymak istediğimizde bu edebiyatın özel bir edebiyat türü olduğunu ifade etmektir. Çocuk edebiyatı metinlerinin oluşması kavram olarak “çocukluk türlerine” bağlıdır. Burada çocuğun algılayıcı bir etken olarak bu beklenti sürecinde dahili gözlenmektedir. Bu durum dolaylı olarak psikolog uzmanların ve pozitivliğin bütün özelliklerini kendi içinde barındırarak, bizi çocukların varlığı konusunda antolojik kavram etrafında bağlamaktadır. Bu durumdan dolayı başlı başına çocuk edebiyatı sanatı onların canlılığını ve varlığını çocukluklarının doğasına bağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk edebiyatı, çocukluk türleri, algılama teorisi, ufuk (umut) beklentisi.

INTRODUCTION

Childhood which exists as experience, as the richest source of actors, of themes and ambiance, Slobodan Z. Markovic describes it in an even more complex manner as “a source of social life component” (S.Z. Markovic, 2003:67). So, regardless of history, zeitgeist, psychological characteristics of a personality as a pretext (archetype) and a context in which a children’s text is created, childhood as *experience* can be taken as an external benchmark of a text, as something that each of us has experienced or is experiencing as a stage of life, as *Chronos* = childhood period and *topos* - children’s world, or all this together as a chronotope, as a context in children’s literature. The presence of childhood in such works determines that intimate (internal) component of creating. “It is the fluid that is difficult to express in a series of facts, but you can feel in the work as a whole.” (ibid: 67).

Childhood, as a context in the text of children’s literature, can be considered as the ratio between motif and theme in literary work. The terms of the basic elements of the thematic content, which we serve and we express *theme* and *motif*. Also, instead of *theme*, Kaiser and later some other scholars use the term *resource*, and besides these two, they add the term *symbol*. By definition theme means “what is being spoken about” but this formulation may also refer to the *motif*. For example, the motif of first love (in the works of G. Petrevski) is also “what they are talking about.” Hence the theme as something “that is being spoken about” should be defined in a concrete work as a whole. If the word *theme* in its primary meaning (translated from Greek) means something stable, certain, then the word *motif* (which in translation means movement) means something that is moving. This strict, literal meaning of distinction between the words *theme* and *motif* would be

inappropriate, even unnecessary, because, as mentioned above, the motif of first love can be found in both prose and poetry for children and in all nations in the world, so in this sense the term *motif* would mean some moving topic. Furthermore, the theme can be seen as a concretized motif. Therefore we say that the terms *theme* and *motif* are dialectically related and that one expression has no meaning without the other.

Questions about topics and motifs in literature for children are similar to those in literature in general, but it can be said that it is much harder to work out a typology of themes and motifs in literature for children than in adult literature. Usually, those who are trying to make a typology in children's literature face the problem of genre division and stylistic formations that exist in literature in general. It is said that the determination of unrealistic literature is easier than to determine what belongs to "realistic" literature. The designation "realistic" that prose inadvertently connects with realism as a period in the development of literature, seems problematic, so in order not to be mistaken, the determination of realistic prose in children's literature should be concerned with the content and not be literary-historical. In realistic prose for children we classify those works in which textual reality moves within the frames of a world that can be experienced. This means that in this kind of prose the realistic manner of writing is less important – "the tendency to represent a real, objective world". For this kind of prose the choice of material and its reliance on social reality is more important. Here it is necessary to underline that fiction rarely relies on immediate reality, except when it takes prototypes for shaping characters in novels. In literature I see childhood as a context where the writers of fictional texts tend to leave the impression that they directly represent the referent. So, for example, in the book "Endless story" by Michael Ende, the world of the land *Fantasy* is represented as a child's world, and in "We the Little Sparrows" by the Bulgarian writer Yordan Radichkov, the world of sparrows is presented.

In his book *Notes on children's literature* (2003) Slobodan Z. Markovic makes a typology about *childhood* as a phenomenon in children's

literature which further convinces me of the view that childhood can be seen as a basic material in children's literature. He divides childhood into four types, namely: a) childhood as experience; b) childhood in the eyes of a child (or, we would add : a child's view of the world, a child aspect = focalization); c) the themes of childhood and children's world as an autonomous whole in one work, and d) infantilism in the works for children. The last type of this typology is negligible, for such children's books are, in fact, without any serious artistic value which are possessed by "real" literature for children. They just imply the world of children in a way that only means only infantilism of the writer's world who just thinks he/she writes for children.

The works in which writers are inspired by their own experiences and by their own childhood, which is present in their works as a source of the social life component, belong to the first type of childhood. It often represents an emotional attitude towards certain phenomena and characters, or towards some events, which instigated love in them, and more often than not – bitterness. In fact, the relationship between the writer and his/her family, the environment and the homeland comes to the fore in these works, which, as a specific extra-literary reality, strongly influences the individualization of motives, in terms of the individuality of the authors themselves. Many authors cannot break loose from the image of their native region, even when they do not speak about it.

In most stories in Andric's book "Children" bitterness is present because of a hard and harsh childhood, as, for example, in the short story with the same title where a cruel attitude towards a Jewish child causes not just fear and humiliation, but also hidden remorse as because of the act, which, from a time distance of an adult is told to "the children of the present" by their "comrade, the engineer with gray hair." (I. Andric: 47)

The second type of childhood is about a child as an individual who as an inexperienced being lives in a world full of colour and uncertainties,

as well as of phenomena that are difficult to explain. Regardless of this, a child does not create a border between illusion and reality and tries to get involved in the events. "This refraction of the image of the world in the eye of the child is most often expressed in the poetry that evokes childhood" (S. Z. Markovic: 2003, 68). The picture of the world in children's eyes, as an evocation of childhood (focalization) in all its complexity is mostly expressed in the Andric's work, who I am again taking as an example with which I will try to explain this particular type of childhood, through excerpts from the story "Panorama":

At the time of my childhood, which means a very long time ago, a permanent panorama came to our town. In one of the main streets, its "director", a thin Austrian, rented a vacant shop at a respectable place, and started working. Above the door there was a serviceable sign, with gold letters on black glass "Panorama of the world."

Everything that meant my real life until then was sinking into nonexistence. And everything I read in novels or wanted and designed in my fancies could be connected with these images. My sightline, and with it the entire world, was completely filled with countries and cities that glided before me and in which I was lost.

Never before had I complained so much about being poor, and about having no money to once again pay a ticket that could pay my luck. Thus, roughly awakened from this trance, disgraceful and confused, I would go out of the panorama, as if knocked out. I walked out into the dusk where everything was familiar and unpleasant; I would sink in the real streets of my town as if in a terrible dream, feeling that I was leaving far behind me the world of my only bright reality.

By using 'realistic' images of the scenery of the world, the outstanding author Ivo Andric achieved creating a powerful illusion that consisted of entering the children's world and being actual part of it, is possible. The images he built can take you to the floral squares of Rio de Janeiro, the infinite stairs of Cyclopean rocks leading to the Buddhist Temples in Ceylon, to enter magnificent white gardens comparable to the Hanging gardens of Babylon, to revive the chaos on the colonial harbor in Colombo, and a lot of other images though seeming remote, actually reside in children's hearts. And all this opposing the child's factual world of the "sensory mind", where the term reality is considered absolutely different from the actual one, where poverty (transparent or implicit) eventually shows its ugly side.

It is quite difficult to *extract* (italicized by V.D.) the childhood as a unique entity and to fit it within one of these types in this "roughly made" typology, as S. Z. Markovic says. This means that the kind of childhood which has the power to unite all three types of childhoods in one whole is the one that has the supremacy in the literary works. This can be proven in Andric's story 'Panorama', where we can find confirmation of the third type of childhood. S. Z. Markovic sees this type in childhood themes and the world of children as an autonomous whole in one work, regardless of the fact if it is shown through one person, or a group. Unlike the child who is nameless and appears as "I"- narrator, his friend Lazar has a complete different attitude towards the images of the 'Panorama'. Thus, the individual/subjective view opposes the different/other, although Lazar is a child of a similar social status and of the same age as the narrator. This means that this is not about the outer difference but also a request and bringing in the pictures of the child's world.

'Where? What beauty? Which world?' - asked Lazar, as if we weren't in the same Panorama and didn't see the same images. I couldn't provide an

answer to those questions. My friend came to the conclusion in a peaceful and depressed mood: those 'still life' painted scenes and objects are nothing. An image is an image, a world is a world.

The first person narrator's attitude towards the images of the childhood does not change even when his aspect changes – it becomes the aspect of an adult. Actually, in the second part of the story 'Panorama' the focalization of the childhood has changed.

The adult narrator becomes more transparent and he makes a leap in time by means of the following statement:

The time was passing: youth, maturity, and there come the early years of the old age'. But the "child within" remains, as well as the image of the family, the mother, the father and the amazing girl he had given a name to. Thus, based on the (inner) image, he builds a real story in a story about Margarita's family who is a beautiful girl, and her life as a grown and married woman, while he also grew up.

Throughout the whole story, especially in this part, we, the adults, can look for other, deeper themes, which a child would be less capable of understanding. However, the child is not required to explore those "metaphysical space" aspects of the text. It would be satisfactory for the child to experience the image of the childhood as a basic ingredient of the inner and outer images of his/her soul.

Summary

If we try to summarize the themes and motifs in the literature for children, we could come to a conclusion that the most common theme is childhood, but it is often mixed with *social and patriotic motifs, the motif of affection towards the parents, family, homeland, nature, first love, longing for remote or unknown countries* (real or unreal). All these motifs can be found in only one literary work, especially in prose. That is why it is extremely difficult to make a genre distinction within the literature for children and that the only thing we can do is this – to see children's literature as a totality / whole, with its own special features that gave it the right to be called a genre that equally belongs into general literature.

BIBLIOGRAPHY - KAYNAKÇA

- I. Andrić (И. Андрић), 2004: *Deca* (Деца), prev. V. Popov (В. Попов), Skorje, Feniks.
- Ž. Pijaže, B. Inhelder, 1990: Psihologija deteta, prev. T. Ilić, Novi Sad, Dobra vest (Biblioteka *Element*).
- P. Azar, 1970: Knjige, deca I odrasli, Zagreb, Stilos.
- R. O. Jakobson, 1966: Lingvistika I poetika, Beograd, Nolit.
- R. H. Jaus, 1978: Estetika recepcije, Beograd, Nolit.
- S. Ž. Marković (С. Ж. Марковић), 2003: Zapisi o književnosti za decu, Beograd, Beogradska knjiga.

“LOZAN GÖRÜŞMELERİNDE SIRP - HIRVAT - SLOVEN KRALLIĞI (YUGOSLAVYA)”

342.1(497.1)“1921/1931”

(1.01 Original scientific article)

Prof. Dr. Sevin ALİL ARSLAN

*Makedonya – Üsküp “Kiril ve Metodi” Üniversitesi, Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, e-mail: alilsevin@hotmail.com*

ÖZET

Birinci Dünya Savaşından sonra Sırbistan, Karadağ ve Avusturya-Macaristan'ın güney eyaletleri bir birlik oluşturarak 1921 yılında Sırp-Hırvat-Sloven Krallığını kurmuş ve başına da Sırbistan kralı Aleksander'i getirmişlerdi. Bu devlet 1931 yılından sonra Yugoslavya olarak anılmaya başlanmıştır.

Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı, Birinci Dünya Savaşı'nın taraf ülkelerinden birisi olduğu için, Lozan Antlaşması görüşmelerine TBMM hükümetinin karşısında yedinci taraf ülke olarak katılmıştır.

Bu makale kapsamında Sırp-Hırvat-Sloven Krallığının Osmanlı borçlarının Balkan ülkeleri arasında paylaşılmasından sonra kendisine düşen miktarı ödemeyi kabul etmemesi nedeniyle Lozan Antlaşmasını imzalamaması ve iki yıl sonra 28 Ekim 1925 tarihinde Ankara'da, Lozan'ı da kapsayacak biçimde iki ülke arasında bir dostluk antlaşması imzalanması görüşmeleri incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Ankara, Lozan Antlaşması, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı, TBMM Hükümeti, Yugoslavya

**SERBIAN - CROATIAN - SLOVENE KINGDOM
(YUGOSLAVIA)
IN LAUSANNE CONFERENCE**

Prof. Dr. Sevin ALİL ARSLAN

Macedonia - Skopje “Cyril and Methodius” University, Department of Turkish Language and Literature, e-mail: alilsevin@hotmail.com

ABSTRACT

After the World War I, Serbia, Montenegro and south provinces of Austria-Hungary formed a unity and in 1921 Serbian-Croatian-Slovene Kingdom established and Serbian King Alexander brought about her as well. This state has been begun to be called Yugoslavia after 1931.

Having been one of the warring factions against TGNA Government, Serbian-Croatian-Slovene Kingdom, participated in Lausanne Conference as 7th part of Allied Nations.

In the context of this article, it will be examined the fact that Serbian-Croatian-Slovene Kingdom didn't sign Lausanne Agreement in the cause of to pay being not accept her part after having been shared Ottoman depths and two years later, a Friendship Agreement which contained signed Lausanne Agreement between two countries in Ankara on October 28th, 1925.

Keywords: Ankara, Lausanne Conference, Serbian-Croatian-Slovene Kingdom, TGNA Government, Yugoslavia

1. LOZAN ANTLAŞMASINDA BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN TARAF ÜLKELERİN BİRİ SIRP-HIRVAT-SLOVEN KRALLIĞI

Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı sırada Sırp Hükümeti, Hristiyan Bulgar-Makedon çetelerinin çıkardığı ayaklanmaları bahane göstererek Kosova ve Manastır'da yaşayan Müslüman nüfusa büyük baskı ve zulümler yapmış, okullarını kapatarak mallarına el koymuştu. Artan Sırp zulmü karşısında birçok Müslüman bu bölgelerden göç etmek zorunda kalmıştı. Savaştan sonra Sırbistan, Karadağ ve Avusturya-Macaristan'ın güney eyaletleri bir birlik oluşturarak 1921 yılında Sırp-Hırvat-Sloven Krallığını kurmuş ve başına Sırbistan kralı Aleksander'i getirmişlerdi. Bu devlet 1931 yılından sonra Yugoslavya olarak anılmaya başlanmıştır.¹

Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı, uluslararası hukuk kuralları gereği, Birinci Dünya Savaşı'nın taraf ülkelerinden birisi olduğu için, Lozan Antlaşması görüşmelerine TBMM hükümetinin karşısında yer alan yedi düvelден biri olarak diğer bir deyişle yedinci taraf ülke olarak katılmıştır. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı, Lozan Antlaşması boyunca değişimli olarak Dışişleri Bakanı M. Nintchitch, Paris Elçisi Spalaikovitch, Sofya Elçisi Rakitch, M. Christitch, M. Antitch, İlitch, M. Djouritch, M. Georgevitch ve Bern Elçisi Doktor Vliloutine Yovanovitch tarafından temsil edilmişlerdir.

2

Lozan görüşmelerine başlanılmasından bir gün sonra, 21 Kasım 1922 tarihinde Başbakan Hüseyin Rauf (Orbay) Beyden, İsmet Paşa'ya Sırp-Hırvat-Sloven Krallığına bir telgraf gönderilmiştir. Gönderilen bu telgrafta; Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı Başbakanı Pasiç'in, Albay Tasiç'i

1 Atatürk'ün Milli Dış Politikası: Cumhuriyet Dönemine Ait 100 Belge, Kültür Bakanlığı Yay., C.I., Ankara, 1992 s.506

2 Seha L. Meray, *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar-Belgeler, I-VIII*, İstanbul, 2001.

gayri resmi olarak Ankara'ya gönderdiği, adı geçen Albayın iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin yeniden kurulması üzerinde durduğu, ancak iki ülke arasında diplomatik ilişki kurulmasına taraftar olsalar da anılan Albayın gayri resmi olarak Ankara'ya gelmesinden dolayı; Lozan'daki Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı Heyeti ile Türk heyetinin anlaşarak diplomatik ilişkilerin uygun olacağı İsmet Paşa'ya bildirilmiştir.³ Gerçekten de Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı Başbakanı Pasiç adına Ankara'ya gelen Albay Tasiç Başbakan Hüseyin Rauf Beyle görüşmesinden sonra, 17 Kasım 1922 tarihinde Mustafa Kemal Paşa ile görüşme isteğini dile getirmiştir.⁴

22 Kasım 1922 tarihinde Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı Dışişleri Bakanı M. Nintchitch, Lozan görüşmelerinde Doğu Trakya sınırıyla ilgili oturumda söz almıştır. M. Nintchitch'e göre; "gerçek barışı yeniden kurmak, iyi komşuluk ve dostluk ilişkileri için vazgeçilmez olan karşılıklı bir güven havasını Balkan Yarımadasında yerleştirmek gerekir. Kaldı ki, Türkiye'nin komşularındaki kuşkuvarlı mümkün olduğu kadar ortadan kaldırmak bakımından, bu sorunun çözümlenmesi, Türkiye için de aynı ölçüde önemlidir. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı Temsilci Heyeti, başından beri hükümetinin benimsediği değişmez uzlaştırmacı tutum uyarınca, taraf devletlerin, Meriç çizgisini, Doğu Trakya'nın sınırı olarak saptamayı öngören teklife katılmaktadır. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı Dışişleri Bakanı M. Nintchitch, gazetelerin haberlerine göre Lozan Konferansı başlarında Türkiye'ye karşı Balkan Devletleri'ni birleştirme, bir "Balkan Bloku" oluşturma çabalarına öncülük ediyordu. Nitekim Le Petit Parisien gazetesi, 24 Kasım 1922 günlü sayısında bu konuda açıklama yapmıştır. M. Nintchitch, 23 Kasım 1922'de Yunan, Bulgar ve Romen delegelerini otelinde toplamış ve bir görüşme yapmıştı. Gazetenin haberine göre, M.Nintchitch,

3 Bilal Şimşir, **Lozan Telgrafları (1922-1923) I**, Ankara, 1990, s. 11 5-116

4 **TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi**, Fon Kodu:030110.0.0 Yer No: 1301935/1, s.1 Aktaran M. Saim Dilek, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı (Yugoslavya)ile Diplomatik İlişkilerin Kurulması ve Kral Alexander Karadjordjevic Gözüyle Mustafa Kemal Atatürk ve Türkiye, Atatürk Üniversitesi AİİTE yayını, Erzurum, 2006, s.268

Bulgarlarla Yunanlıları yaklaştırp dört Balkan devleti arasında “tek cephe” oluşturmak amacını gütmekte olduğu şeklinde bir de yorum yapmıştır. Aslında Sırp-Hırvat-Sloven Krallığının Lozan delegelerinden Bern Elçisi Dr. Vliloutine Yovanovitch, 25 Mayıs 1923 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri Delegesi Joseph C. Grew’e, 26 Mayıs 1923 tarihinde ise Lozan görüşmelerindeki tüm delegelere, Karaağaç’ın Türklere verilmesine karşı çıktığı yolunda adı geçen gazeteye 27 Kasım 1922 tarihinde demeçler vermiştir.

Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı Dışışleri Bakanı M. Nintchitch, gazetelerde çıkan çelişkili haberler zerine 24 Kasım 1922 tarihinde İsmet Paşa’yı ziyaret ederek gazetelerde çıkan Türkiye aleyhinde bir Balkan ittifakı yapıldığı ile ilgili haberlerin gerçek dışı olduğu açıklamasını yapmak gereğini duymuştur. Ayrıca Türkiye ile aralarındaki ilişkiyi doğru temellendirmek amacıyla karşılıklı diplomatik temsilci atanması ve gecikmeksizin siyasi ilişkilere geçilmesi kararlaştırılmıştır.⁵ Nitekim İsmet Paşa, 5 Aralık 1922 tarihinde Başbakanlığa (Heyet-i Vekile Riyaseti)’ne gönderdiği telgrafında; Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı Dışışleri Bakanı M. Nintchitch ile en son 4 Aralık 1922 tarihinde görüştüğünü, M. Nintchitch’in kendisine Belgrad’a döndüğünde temsilcilikler işini halledeceğini fakat ilk önce Türk tarafının mümessilinin açıklanmasını beklediğini açıklamıştır.⁶ 6 Aralık 1922’de İsmail Canbolat Bey’in Belgrad mmessilliğine atandığı İsmet Paşa’ya bildirildiyse de Barış Antlaşması henüz imzalanmadığı ve Ankara-Belgrad diplomatik ilişkileri normale dönüşmediği için İsmail Canbolat Bey Belgrad’da göreve başlayamamıştır.⁷

Balkan lkeleri ile iyi ilişkiler kurmak isteyen Ankara, 17 Nisan 1923 tarihinde Cevat (Ezine) Bey’i Bükreş temsilcisi olarak atamıştır. Yine İkinci Lozan görüşmelerinin başlamasından bir gün sonra 24 Nisan 1923’de İsmet Paşa’ya, Cevat (Ezine) Beyin Bükreş’e atandığı ve Sırp-Hırvat-

⁵ şimşir, age., s.125-126.

⁶ Age., s.170

⁷ Age., s.171

Sloven Krallığına da bir mümessil göndermek için girişimlerin süreceği belirtilerek; atama olmadığı takdirde Cevat (Ezine) Beyin Belgrad-Ankara hattında da gizli bir şekilde çalışacağı bildirilmiştir. Nitekim Cevat Bey, Bükreş temsilcisi olmasına rağmen Belgrad ile sürekli diyalog halinde bulunup Ankara'yı bilgilendirmiştir. 7 Haziran 1923 tarihinde Belgrad'da bulunan Cevat Beyin bildirdiğine göre: Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı, Müttefik Devletlerin borç hisselerinin suret-i taksimine ait ihtilafından dolayı barış antlaşmasını imzalamamayı düşünmekte, ama iki ülke arasında normal diplomatik ilişki kurmak istemektedir.

20 ve 24 Temmuz 1923'de İsmet Paşa'dan, Başbakanlığa gönderilen telgraflarda; Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı, Türkiye ile ilgili olmayan nedenlerle Lozan Antlaşması ile eklerini öteki bağıtlı taraflarla birlikte imza etmeyeceği bildirilmiştir. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığının Bern Büyükelçisi ve Lozan delegesi Vlliloutine Yovanovitch, 18 Temmuz 1923'de Konferansa çağıran devletlerin temsilci heyetlerinin başkanlarına II. Bölümün 1. Kesimi (Mali hükümler ile ayrıcalıklara ilişkin) ve ekli protokolün II. kesimi dışında antlaşmayı imzalayabileceklerini bildirmiştir. ⁸Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı, antlaşmaya ekli XVII sayılı bir protokol gereğince, Barış Antlaşması yürürlüğe girmeden önce, Antlaşmayı, Boğazlar Sözleşmesini, Trakya'ya ilişkin sözleşmeyi, İkamet ve Yargı yetkisi sözleşmesini, Ticaret sözleşmesini, kimi ayrıcalıklara ilişkin protokolü ve Belçika ile Portekiz'in katılmasıyla ilgili protokolü daha sonra imza etmeyi yükümlenmiştir. ⁹

8 Seha L. Meray, age., s. 249-251

9 M. Saim Dilek, **Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı (Yugoslavya) ile Diplomatik İlişkilerin Kurulması ve Kral Alexander Karadjordjevic Gözüyle Mustafa Kemal Atatürk ve Türkiye**, s.271

2. SİRP-HİRVAT-SLOVEN KRALLIĞININ DAHA SONRA İMZALAMAYI TAAHHÜT ETTİĞİ LOZAN ANTLAŞMASI MADDELERİ

Madde 26 — Türkiye şimdiden Almanya'nın, Avusturya'nın, Bulgaristan'ın, Yunanistan'ın, Macaristan'ın, Polonya'nın, Romanya'nın, **Sırp - Hırvat - Sloven Devleti** ve Çek - Slovakya Devletinin sınırlarını, işbu sınırların 25. Maddede anılan Antlaşmalar ya da ek tüm Sözleşmelerle saptanmış ya da saptanacağı biçimde tanıdığını ve kabul ettiğini açıklar.

Madde 67 — Bir yandan Yunanistan, Romanya, **Sırp - Hırvat-Sloven Devleti**, öte yandan Türkiye, kendi Orduları ve yönetim makamlarınca Türkiye topraklarında ya da Yunanistan, Romanya ve **Sırp-Hırvat - Sloven Devleti** topraklarında bulunan her türlü taşınmaz malların ülkelerinde aranması ve geri verilmesi konusunda hem gerekli yönetsel önlemler alınması, hem de ilgili tüm belgelerin teslimi yolu ile kolaylık gösterilmesini, karşılıklı olarak, yükümlenirler.

Bu araştırma ve geri verme Alman, Avusturya, Macar ve Bulgar Orduları ve Yönetim makamlarınca Yunan, Romanya ya da **Sırp-Hırvat-Sloven Devleti toprakları üzerinde** (saisis on séquestrés) olup ta Türkiye'ye ya da onun uyruklarına geçirilmiş bulunan yukarıda söz konusu eşya ile Yunan, Romanya ya da **Sırp-Hırvat-Sloven Devleti Ordularınca** Türk topraklarından alınarak ya da haczedilerek Yunanistan'a, Romanya'ya ya da **Sırp - Hırvat -**

Sloven Devletine ya da onların uyruklarına geçirilmiş olan eşya için de yerine getirilecektir. Bu araştırma ve geri vermeğe ilişkin dilekçeler, Antlaşmanın yürürlüğe konulması gününden başlayarak, altı ay içinde sunulacaktır.

Madde 71 — Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Romanya ve **Sırp - Hırvat – Sloven Devleti ya da onların uyrukları**, kendi mal, hak ve çıkarları konusunda 29 Ekim 1914 gününden önce Osmanlı Hükümeti önünde istem ileri sürmüş ya da dava açmış bulunuyorsa, işbu bölümün hükümleri, söz konusu istemler ya da davaları hiçbir biçimde zedelemeyecektir. Britanya, Fransa, İtalya, Romanya ve **Sırp - Hırvat - Sloven Hükümetleri** önünde Osmanlı Hükümeti ya da uyruklarınca ileri sürülen istemler ya da açılan davalar konusunda da özdeş işlem yapılacaktır. Bu istemler ya da davalar Türkiye Hükümeti ve bu Maddede adları geçen öteki Hükümetler önünde, Kapitülasyonların kaldırılmış olması da göz önünde tutularak, özdeş koşullar içinde izlenecektir.

3. SİRP-HIRVAT-SLOVEN KRALLIĞININ, LOZAN ANTLAŞMASI'NI İMZALAMAMASI MESELESİ

Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı ile Türkiye arasındaki Lozan Konferansı esnasında temel problem Osmanlı borçlarının Balkan ülkeleri arasında paylaşılmasından sonra kendisine düşen miktarı ödemeyi kabul etmemesi olarak belirginleşmiş ve bu nedenle Lozan Antlaşmasını imzalamaktan kaçınmıştır.¹⁰ Buna rağmen, Türkiye, 1923 yılının Mayıs ayında Cevad Bey'i Türk temsilcisi olarak Belgrad'a göndermişti. Sırp-Hırvat-Sloven Hükümeti Türk temsilcisini resmi olarak tanımamış, ancak her türlü diplomatik ayrıcalıkları sağlamıştı. Belgelere göre, Türkiye'nin Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'na yönelik diplomatik atağa kalkması 1924 yılının ortalarına rastlamaktadır. Mayıs 1924' de Sofya'daki Türk temsilcisi olan Enver Bey, Sırp meslektaşı Rakiç ile görüşerek Türkiye'nin Batı Trakya konusundaki değişiklik isteklerinden bahsetmiş ve Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın tavrının ne olacağını öğrenmek istemişti. Ancak, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığının temsilcisi bu konuyla ilgili konuşmaktan kaçınmıştır.¹¹

10 Alban Young'tan, (Belgrad), Lord Curzon'a, 29 Haziran 1923; Alban Young'tan, (Belgrad), İngiliz Dışişlerine, 19 Haziran 1924, FO 371/10224.

11 Bay Erskin'den, (Sofya) Bay MacDonald'a, 21 Mayıs 1924, FO 371/10224.

4. SİRP-HIRVAT-SLOVEN KRALLIĞI LOZAN ANTLAŞMASINI DA KAPSAYACAK ŞEKİLDE BİR DOSTLUK ANTLAŞMASININ İMZALANMASI

Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı, Lozan Antlaşması'nı imza etmeyince, iki devlet arasında 1 Kasım 1914'de başlayan savaş durumuna son vermek ve ikili ilişkileri normalleştirmek amacı ile dostluk antlaşmasını imza etmek üzere Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Tevfik Kamil Bey'e 18 Ekim 1925 tarihinde yetki verilmiştir.¹² Nitekim 28 Ekim 1925 tarihinde Ankara'da, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Tevfik Kamil Bey ile Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı temsilcisi M. Trajan Jivkoviç tarafından iki ülke arasında bir dostluk antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmanın:

1. maddesinde, ilgili iki devlet ve ulus arasında barış ve dostluğun egemen olacağı,

2. maddesinde, iki tarafın da devletler hukuku kurallarına uygun biçimde diplomatik ilişkiler kuracağı,

3. Maddesinde ise "Oturma ve Ticaret Sözleşmeleri" yapılacağı bağıtlanmıştır. Antlaşma, bu maddelerden ayrı olarak Jivkoviç'in, Tevfik Kamil Bey'e verdiği bir mektubu da içermektedir. Jivkoviç özetle; anlaşma yürürlüğe girdikten sonra iki taraf arasındaki tüm sorunları gidermeye yönelik görüşmeler ve antlaşmalar yapmayı hükümetinin kabul ettiğini bildirmiştir.¹³

Bundan sonra sakin bir dönem geçiren Türk-Sırp ilişkilerinde sessizliği Belgrat Hükümeti bozmuştur. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı Dışişleri Bakanı Nincic'in Belgrat'daki İngiliz Elçisine verdiği bilgiye göre, İstanbul'daki Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın temsilcisi Adnan Bey'e

12 M. Saim Dilek, **Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı (Yugoslavya) ile Diplomatik İlişkilerin Kurulması ve Kral Alexander Karadjordjevic Gözüyle Mustafa Kemal Atatürk ve Türkiye**, s.271

13Age., s.271

başvurarak Türkiye'nin bu sessizliğinin nedenini sormuştu. Bunun üzerine Türk tarafı Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı temsilcisine hazırladığı bir Dostluk Paktı'nın metnini takdim etmiş ve bunun Ankara'da vakit geçirmeden imzalanmasını talep etmişti. Ancak, Nincic'in ifadesine göre Ankara'nın sunduğu taslak metin Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı Hükümeti'nin diğer devletlerle imzaladığı antlaşmalar nedeniyle Belgrad bu metni imzalamayı kabul etmemiştir.¹⁴

5. SONUÇ

Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı, uluslararası hukuk norm ve kuralları gereği, Birinci Dünya Savaşı'nın taraf ülkelerinden birisi olduğu cihetle, Lozan Antlaşması görüşmelerine TBMM hükümetinin karşısında taraf ülke olarak katılmış ve özellikle her iki ülke arasında ilişkiler kurulma konusunda özellikle Başbakan Pasiç'in olumlu kayda değer çabalar olarak değerlendirilmiştir. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı taraf ülkelerden yedinci taraf olmasına karşın antlaşmanın iki bölümüne şerh verdiği için Antlaşmanın imza töreninde bulunamamış, bu nedenle antlaşmanın ana metin altındaki imza blokunda da Sırp-Hırvat-Sloven Krallığının temsilcisinin ismi bulunmamaktadır. Ancak bu durum iki yıl üç ay gibi kısa bir zaman sonra telafi edilmiş ve 28 Ekim 1925 tarihinde Ankara'da, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Tevfik Kamil Bey ile Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı temsilcisi M. Trajan Jivkoviç tarafından Lozan'ı da kapsayacak biçimde iki ülke arasında bir dostluk antlaşması imzalanmıştır. Bu şekilde yeni Türk Devleti Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı Yugoslavya'ya dönüşmeden önce Tüm Balkan ülkeleri tarafından kabul edilmiştir.

¹⁴ Belgrad'tan James Ramsey MacDonald'a, 23 Haziran 1924, FO 371/10224.

KAYNAKÇA – BIBLIOGRAPHY

Atatürk'ün Milli Dış Politikası: Cumhuriyet Dönemine Ait 100 Belge, Kültür Bakanlığı Yay., C.I., Ankara, 1992

Dilek, M. Saim; Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı (Yugoslavya) ile Diplomatik İlişkilerin Kurulması ve Kral Alexander Karadjordjevic Gözüyle Mustafa Kemal Atatürk ve Türkiye Belgrat'tan James Ramsey MacDonald'a, 23 Haziran 1924, FO 371/10224.

Meray, Seha L.; Lozan Barış Konferansı Tutanaklar-Belgeler, I-VIII, İstanbul, 2001.

Şimşir, Bilal; Lozan Telgrafları (1922-1923) I, Ankara, 1990, TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu:030110.0.0 Yer No: 1301935/1, Aktaran M. Saim Dilek, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı (Yugoslavya) ile Diplomatik İlişkilerin Kurulması ve Kral Alexander Karadjordjevic Gözüyle Mustafa Kemal Atatürk ve Türkiye, Atatürk Üniversitesi AİİTE yayını, Erzurum, 2006

MAKEDONYA – İŞTİP TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ TARİHÇESİ

378.046-021.68(497.731)”2012/13”
(1.02 original scientific article)

Doç. Dr. Mahmut ÇELİK

*Makedonya - İştîp “Gotse Delçev” Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü Başkanı, mahmut.celik@ugd.edu.mk*

ÖZET

İştîp, Makedonya’nın doğu kesiminde, Doğu bölgesi sınırları içinde yer alır. Bu bölge içinde, İştîp belediyesi sınırları dâhilinde 34 yerleşim yeri vardır. Belediyenin toplam nüfusu 47.796; İştîp’in merkez nüfusu ise 42.625’dir. Nüfusun çoğunluğunu Makedonlar yüzde seksen oluştururken yüzde onunu Türkler oluşturmaktadır. İştîp’te 4 ilköğretim okulu, 2 bölgesel okul, 5 ortaöğretim okulu ve 1 “Gotse Delçev” Devlet üniversitesi bulunur. Üniversitenin 13 fakültesi, ve 4 kampüsü ve bir rektörlük binası vardır. Öğretim kadrosu 680 kişiden oluşuyor ve 18 bin öğrenci öğrenimlerini görmektedirler.

İştîp “Gotse Delçev” Üniversitesi genç bir üniversite olarak 27 Mart 2007 yılında Makedonya Cumhuriyeti Meclisi tarafından kuruldu, 2009-2010 yılında ise Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Filoloji Fakültesi bünyesinde kuruldu.

“Gotse Delçev” Üniversitesi öğrencilerine kazandırdığı diploma ile Avrupa Amerika, 2010 yılından itibaren Türkiye’de de YÖK tarafından denkliği kabul edilip, Türkiye vatandaşı olan öğrencilere de lisanslarını kayıt yapmalarını sağladı.

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü ile Tercümanlık Ana Bilim Dalında bugün iki ana eğitim ve öğretim programı yürütülmeye devam etmektedir. Her iki ana program birbiriyle uyumlu biçimde düzenlenmiştir. 2012-2013 öğretim yılında Bölümümüzde Yüksek lisansın açılmasıyla kadro yetiştirme programına bağlı olarak Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde toplam altı öğretim üyesiyle çalışmalarını yürütmektedir.

Türk Dili ve Edebiyat bölümünde Türklerin yanı sıra Makedon, Arnavut, Rom, Ulah ve diğer milletlerden kayıtlarını yapmış öğrencilerimiz vardır.

Anahtar kelimeler: Gotse Delçev Üniversitesi, Türkoloji, hedef, kadro, eğitim kalitesi.

THE HISTORY OF THE DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE IN MACEDONIA-STIP

Asst. Prof. Dr. Mahmut CELİK

*Macedonia – Stip University of “Goce Delchev” - Department of Turkish
Language and Literature, mahmut.celik@ugd.edu.mk*

ABSTRACT

Stip is a town in the east border of Macedonia. In these region, exactly in the region of the Stip Community there are 34 settlements. The population of Stip is 47.796; the population in the centre of Stip is 42,625. The majority of the population, about 80% there are Macedonians, 10 % are Turks. In the town of Stip there are 4 Primary Schools, 2 regional schools, 5 High Schools and the State University “Goce Delchev”. This university has 13 faculties, 4 campus and the Establishment of the Rectorate. The staff counts 680 people and 18 thousand students.

The University in Stip is a new university, founded on 27 March 2007 by the Parliament of Macedonia. In the academic year 2009-2010 the Department of Turkish Language and Literature joined to the Faculty of Philology.

The diplomas of the students which are graduating in this university, accredited in Europe and USA, since 2010 they are accredited in Turkey and the citizens from Turkey could study in this university.

There are two programs of studies continuing in the Department of Turkish Language and Literature and the Chair of Translations. They are functioning coherently. In the academic year 2012-2013 are opened the postgraduate studies, where in the Department of Turkish Language and Literature are working 6 associates.

In the Department of Turkish Language and Literature we have students from different nationalities - Turks, Albanians, Romans, Vlachs and others.

Keywords: University of “Goce Delchev”, Turcology, goal, staff, quality of education.

GİRİŞ

İştip, Makedonya'nın doğu kesiminde, Doğu bölgesi sınırları içinde yer alır. Bu bölge içinde, İştip belediyesi sınırları dâhilinde 34 yerleşim yeri vardır. Belediyenin toplam nüfusu 47.796; İştip'in merkez nüfusu ise 42.625'dir. Nüfusun çoğunluğunu Makedonlar yüzde seksen oluştururken yüzde onunu Türkler oluşturmaktadır¹. İştip'te 4 ilköğretim okulu, 2 bölgesel okul, 5 ortaöğretim okulu ve 1 “Gotse Delçev” Devlet üniversitesi bulunur. Üniversitenin 13 fakültesi, ve 4 kampüsü ve bir rektörlük binası vardır. Öğretim kadrosu 680 kişiden oluşuyor ve 18 bin öğrenci öğrenimlerini görmektedirler.²

Ülkemizde seçkin üniversiteleri arasında yer alan “Gotse Delcev” Üniversitesi bunun yanı sıra pek çok üniversite ile beraber öğrenci transferleri yapmakta ve ortaklık programları yürütmektedir.

Lisans

İştip “Gotse Delçev” Üniversitesi genç bir üniversite olarak 27 Mart 2007 yılında Makedonya Cumhuriyeti Meclisi tarafından kuruldu,³ 2009-2010 yılında ise Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Filoloji Fakültesi bünyesinde Prof. Dr. Sevin Alil, Prof. Dr. Dragi Gorgiev, Doç. Dr. Mariya Leontik ve Doç. Dr. Mahmut Çelik ile dönemin Filoloji Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Violeta Dimova'nın girişimiyle bölümümüz kuruldu⁴. Bölüm kurulurken sadece Türk Dili ve Edebiyatı lisans üzerinde dersler yapılırdı, 2012-2013 yılından itibaren Türk Edebiyatı ve Türk Dili üzerine yüksek lisans alanında da çalışmalarını sürdürmektedir.

1 M.C. Devlet İstatistik Kurumu 2002 sayımları arşivinden alınan resmi bilgiler, *Üsküp*

2 “Gotse Delçev” üniversitesi arşivinden alınan istatistik bilgiler, *İştip*

3 M.C. Resmi Gazetesi Eğitim ve Bilim Bakanlığı Say. 35/08, 05. 06. 2007, *Üsküp*

4 M.C. Resmi Gazetesi Yüksek Eğitim Kanununa Göre Say. 35/08, 103/8, 26/09, 83/9, 99/09, 115/10, 51/11 , 17/11, *Üsküp*

ECTS sistemi ile dünya üniversiteleri arasında ki yerini sağlamlaştıran “Gotse Delcev” Üniversitesi öğrencilerine kazandırdığı diploma ile Avrupa Amerika, 2010 yılından itibaren Türkiye’ de de YÖK tarafından denkliği kabul edilip, Türkiye vatandaşı olan öğrencilere de lisanslarını kayıt yapmalarını sağladı⁵. Bu nedenle iki yıldan beri Türkiye’den üniversitemize kayıt yapan öğrenci sayısı 385 bulmuştur.⁶

Lisans programımız temelde, tüm Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde olduğu gibi, Metodik (Türkçe öğretimi) dersleri, Osmanlıca dersleri, Halk Edebiyatı, Çocuk Edebiyatı, Eski Türk Edebiyatı, Yeni Türk Edebiyatı, ve diğer alanlarda verilen edebiyatla ilgili derslere dayanır.

Dille ilgili dersler arasında, klasik filolojiye özgü olanların yanı sıra, modern dilbilim yöntemleriyle oluşturulanlar da yer almaktadır. Türk Dili Tarihi, Türk Medeniyeti Tarihi, Türk Diyalektolojisi, Türkçenin Grameri (Fonetik, Morfoloji, Sentaks) Üniversitemizin diğer fakülte ve Bölümlerinde de seçmeli ders olarak iki yıl boyunca Çağdaş Türk Dilini görürler.

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü ile Tercümanlık Ana Bilim Dalında bugün iki ana eğitim ve öğretim programı yürütülmeye devam etmektedir. Her iki ana program birbiriyle uyumlu biçimde düzenlenmiştir. Ana programların sürekli yenilenmesine hem derslerin yeni ihtiyaçlara cevap verecek biçimde hazırlanması hem de ders müfredatlarının yeni gelişmelere uygun hale getirilmesi açısından dikkat edilmektedir.

Üniversitemiz yeni olduğu için kadro eksikliği vardır bu yüzden **YETKM** (Yunus Emre Türk Kültür Merkezi) işbirliği çerçevesinde her yıl birer eleman Bölümümüze gönderilir, böylece açıkta kalan dersleri onların sayesinde kapatmaya çalışıyoruz.

5 “YÖK” Denkliği B.30.0.DEN. 0.00.00.04.13451 okul tanınması hk. *Ankara*

6 “Gotse Delcev” üniversitesi arşivinden alınan istatistik bilgileri, *İştip*

Yüksek Lisans

2012-2013 öğretim yılında Bölümümüzde Yüksek lisansın açılmasıyla kadro yetiştirme programına bağlı olarak Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde toplam altı öğretim üyesiyle çalışmalarını yürütmektedir: Prof. Dr. Dragi Gorgiev, Osmanlıca Grameri ve Paleografyası Prof. Dr. Oktay Ahmed, Eski Türk Dili ve Türk Diyalektoloji Dersleri, Doç. Dr. Mahmut Çelik Türk Edebiyatı Tarihi, Türk Edebiyatında Düz Yazı ve Şiir, Türk Mitolojisi ve Folkloru Doç. Dr. Mariya Leontik Dilbilgisi Dersleri, Doc. Dr. Ramadan Doğan Türk Edebiyatı Teori ve Yöntemleri, Türk Edebiyatı Akımları derslerine giriyorlar.

2013-2014 öğretim yılında yüksek lisansa kayıt yaptıran öğrencilerin sayısı 10 oldu. Bu okuma yılında yüksek lisans derslerine, Doç. Dr. Mahmut Çelik Türk Edebiyatı Tarihi, Türk Edebiyatında Düz Yazı ve Şiir, Türk Mitolojisi ve Folkloru, Doç. Dr. Mariya Leontik Dilbilgisi Dersleri, Dr. Oktay Ahmed, Eski Türk Dili ve Türk Diyalektoloji Dersleri, Doç. Dr. Fadıl Hoca, Türk Edebiyatında Edebi Türler, Türk Edebiyatı Akımları, Türk Tasavvuf Edebiyatı Metinleri derslerine giriyorlar.

Yüksek lisansta verdiğimiz eğitimde ise, gerek dilde ve gerekse edebiyat alanlarında sadece Makedonya`da değil, dünya genelinde başarılı olacak mezunlar vermeye ve mesleğimizi bizden öteye, bizden daha yükseğe çıkaracak meslektaşlarımızı yetiştirmeye çalışıyoruz. Bununla bağlantılı olarak, bölümümüzdeki eğitimde disiplinler arası ya da bazen çok disiplinli çalışmaları teşvik ediyor, başka disiplinlerle iletişim ve işbirliğini geliştirmeye çabalıyoruz. Tabii bu çabayı bütünleyecek bir diğer adım olarak, Makedonya`da ve uluslararası düzeyde Türkoloji bölümleri ve çalışanlarıyla iletişimi geliştirmeye ve bağlantılı olarak nitelikli yayın artışını sağlamaya gayret ediyoruz.

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yüksek Lisans eğitimi araştırma ilgileri açısından Türk Dili alanına ve edebiyatına yoğunlaşmaktadır. Bununla birlikte, üniversitenin diğer bölümlerindeki öğrencilere Osmanlı Türkçesi ve grameri, Osmanlı paleografyası gibi alanlarda öğretim verdiğimizizi vurgulamalıyız.

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünün Eleman Sayısı

2009-2010 öğretim yılında Bölümümüzün açılışında derslerin daha az olması nedeniyle, elemana ihtiyaç yokken ikinci yılda ihtiyacımızı yerli kadrodan oluşan Doç. Dr. Mariya Leontik ile Doç. Dr. Mahmut Çelik ile Üsküp Türkoloji Bölümünden misafir hoca Say. Prof. Dr. Sevin Alil dışında Türkiye den gelen Okutman Doç. Dr. Sevim Hilmioğlu sayesinde gidermiş olduk. 2011-2012 öğretim yılında yine Üsküp Türkoloji Fakultesinden gelen Prof. Dr. Oktay Ahmed ve Türkiye’den gelen Okutman Yrd. Doç. Dr. Cemal Aksu ile gidermiş olduk. Bölümümüzde 2012-2013 öğretim yılında uygulamalı derslere

Mr. Elvin Hasan, Üsküp Türkoloji Bölümünden Doç. Dr. Fadıl Hoca ile Türkiye’den Doç. Dr. Ramadan Doğan öğretim üyeleri sayesinde derslerin çoğunu kapatmış olduk. 2013-2014 öğretim yılında yerli kadrodan mada, Üsküp Türkoloji Bölümünden Doç. Dr. Fadıl Hoca ile Türkiye’den Yrd. Doç. Dr. Haluk Aydın ve Dr. Fikret Yıkılmaz öğretim üyeleri sayesinde bölümümüzde ki dersleri kapatıyoruz.

Bölümümüzde 2010-2012 yılları Doç. Dr. Mariya Leontik başkanlık etmiştir, 2012 yılından itibaren Doç. Dr. Mahmut Çelik Bölüm başkanlığını yürütmektedir.

Bölümümüzde Okuyan Öğrenci Sayısı

Bölümümüzde 2009-2010 öğretim yılında 12 devamlı ve 4 devamsız öğrenci kayıt yaptırmışlardır. 2010-2011 öğretim yılında toplam öğrenci

sayısı 30 buldu. 2011-2012 öğretim yılında 11 devamlı ve 3 devamsız öğrenci kayıdı yaptırmıştır. 2012-2013 öğretim yılında 28 öğrenci devamlı ve 4 devamsız öğrenci kayıt yaptırmıştır. 2012-2013 öğretim yılında 27 öğrenci devamlı ve 2 devamsız öğrenci kayıt yaptırmıştır.

Türk Dili ve Edebiyat bölümünde Türklerin yanısıra Makedon, Arnavut, Rom, Ulah ve diğer milletlerden kayıtlarını yapmış öğrencilerimiz vardır.

2012-2013 yılından itibaren Yüksek Lisansta edebiyat dalında sadece bir öğrenci (Ümit Süleyman) kaydını yaptırmıştır.⁷ 2013-2014 öğretim yılında ise Edebiyatı 6 Dilde ise 4 öğrenci olmak üzere 10 öğrenci kaydını yapmıştır.

Türk Dili ve Edebiyat Bölümünün Mezunlarının İş Alanları

Bölüm programımızın amacı, Türk dili ve edebiyatı metinlerini başlangıçtan günümüze kadar edebi ve filolojik bağlamda değerlendirip öğrenciye kazandırmak, onlara bu ürünlerin Türk kültürünün oluşum ve gelişimindeki vazgeçilmezliklerini akademik düzeyde öğretmek; Türk dili ve edebiyatı alanında özellikle doğu Makedonya'daki ihtiyaç duyduğu bilim adamlarını, uzmanları ve öğretmenleri yetiştirmektir. Programlar, teorik ve uygulamalı derslerin yanı sıra, bölüm içi etkinlikler, konferanslar, düzenli yapılan araştırma ve uygulama gezileri ve çevre tanıtımları ile desteklenmektedir. Bölümümüzde ayrıca çeşitli video ve slayt gösterileriyle birlikte Türkiye'mizi ve Türk Dünyasını Üsküp'te bulunan "Yunus Emre Türk Kültür Merkezi" YTKM ile ortaklaşa yapılan çalışmalarımızda öğrencilerimiz için Türk kültürünü tanıtıcı faaliyetler de yapılmaktadır.

7 "Gotse Delçev" üniversitesi arşivinden alınan istatistik bilgileri, *İştîp*

Bu yıldan itibaren bölümümüz ilk mezunlarını verip, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı ortaöğretim ve liselerde, özel okullarda ve dershanelerde öğretmenlik yapabilecekler. Aynı zamanda öğretim üyesi olarak akademik yaşamlarına devam edebilmekte veya üniversitelerde Türk dili okutmanı olarak çalışabilecekler. Ayrıca Makedonya Kültür Bakanlığı'nda, MTV'de, basın-yayın organlarında, yayınevlerinde, çeşitli bakanlıklarda, yurt dışı eğitim ve kültür kurumlarında, arşivlerde, milli kütüphanelerde Makedonca-Türkçe veya Türkçe-Makedonca tercümanlık görevleri alabilecekler. Ayrıca lisans öğrencilerimizden arzu edenleri, yüksek lisans programlarına hazırlamak ya da bu konuda eğilimi olanları teşvik etmek de bölümümüzdeki lisans eğitimi sırasında dikkat ettiğimiz bir konudur.

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünün Misyonu, Vizyonu ve Hedefleri

Misyon:

Türk kültürünün temel unsurları olan Türk dili ve edebiyatı alanında geçmişten günümüze ortaya konulan yazılı ve sözlü ürünleri araştırıp incelemek; elde edilen bilgileri toplumla paylaşmak; Makedonya'nın çok yönlü kültür yapısına sahip çıkmak, diğer kültürlerle olan ilişkilerde belirleyici ve etkin rol oynamak; alanında yetkin bilim adamları ve eğitimciler yetiştirmek, Makedonya Türkleri ve diğer milletler arasında bilim ufkunu genişleterek, bilim, sanat ve kültürün Makedonya toplumunda en kalıcı şekilde yerleşmesine yardımcı olmak, Evrensel boyutta bilgi üreterek, insanlığın hizmetinde düşünce, bilim ve teknoloji üretimine katkıda bulunmaktır.

Vizyon:

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünün akademik açıdan güçlü ve yetkin konumunu korumak; önümüzdeki süreçte Makedonya'daki İştîp Türkoloji'sini en önemli merkezi hâline getirmek. Makedonya'daki Türk dilinin korunması ve Makedonya'daki yaşayan diğer milletlere Türk dilini tanıtmak ve doğru bir şekilde gelecek kuşaklara aktarılmasını amaçlayan bir bölüm olmaktır. Türk dilinin korunması ve doğru bir şekilde gelecek nesillere aktarılmasını amaçlayan bir bölüm olmaktır.

Hedefler:

1. Türkiye`den her yıl en az bir okutman sağlamak
2. Bölümümüzde Türkçe bir dergi çıkarmak
3. Kütüphanemizi Türk Dili ve Edebiyat kültürüyle ilgili kitaplarla donatmak
4. Tercümanlık bölümü için öğrencilerimize bir laboratuvar sağlamak

KAYNAKÇA – BIBLIOGRAPHY

- ❖ Leontik, Mariya, “*Sessiz Gemi*” 2011 Aralık sayı 2, *Üsküp*
- ❖ “Gotse Delçev” *Üniversitesi* arşivinden alınan istatistik bilgileri, *İştîp*
- ❖ Kosturanov, Risto, “*Gotse Delçev*” *Üniversitesi*, Genel Sekreteri, *İştîp*
- ❖ M.C. devlet istatistik kurumu 2002 sayımları arşivinden alınan resmi bilgiler, *Üsküp*
- ❖ M.C. Resmi Gazetesi *Eğitim ve Bilim Bakanlığı* Say. 35/08, 05. 06. 2007, *Üsküp*
- ❖ M.C. Resmi Gazetesi *Yüksek Eğitim Kanununa Göre* Say. 35/08, 103/8, 26/09, 83/9, 99/09, 115/10, 51/11 , 17/11, *Üsküp*
- ❖ YÖK. Denkliği, B.30.0.DEN. 0.00.00.04.13451 okul tanınması hk. *Ankara*

DİNÎ MÛSİKÎ FORMU OLARAK MEVLİD VE MAKEDONYA'DA MEVLİD GELENEĞİ

316.74:2

(1.02 owerwiev scientific article)

Yrd. Doç. Dr. Abas JAHJAI

Türkiye – Edirne, Trakya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Türk Din Mûsikîsi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, abasjahja@hotmail.com

ÖZET

Türklerin müzik dünyasına katkıları pek çok yerli ve yabancı tarihçi tarafından dile getirilmiştir. Bu bağlamda geniş bir coğrafyaya hâkim olan Türkler fethettikleri yerlerde özellikle kültürel açıdan baskın unsur haline gelmiştir. Bu etkileşimin en fazla görüldüğü yerlerden birisi Balkanlardır. Makedonya ise bu etkileşimin daha yoğun görüldüğü bir bölgedir. Bu makalede dini musikinin en önemli formlarından biri olan mevlid ve bilhassa Makedonya'daki mevlid geleneği incelenmektedir.

Anahtar terimler: Mevlid, Türk Din Musikisi, Balkanlar, Makedonya

MEVLUD AS RELIGIONS MUSIC FORM AND TRADITION OF THE MEVLUD IN MACEDONIA

Assoc. Prof. Dr. Abas JAHJAI

Turkey - Edirne, Trakya University, Faculty of Theology,
Department of Turkish Religious Music, abasjahja@hotmail.com

ABSTRACT

Contribution of Turks into the field of religious education has been mentioned by many local and international historians. Turkish culture has become the most dominated element in shaping the local cultures where were ruled over by Turks for centuries. One of the places this influence might be best seen is the Balkans. Among the other Balkan countries Macedonia constitutes best example in this sense. In this article mevlid which is the one of the most important religious form, and especially the tradition of mevlid in Macedonia will be examined.

Key words: Mevlid, Turkish religious music, Balkans, Macedonia

GİRİŞ

Arapça bir kelime olan “mevlid”, sözlük anlamı ile “doğum” ve “doğum zamanı”nı, İslâmî terminolojide ise özel olarak Hazreti Peygamber’in doğum zamanını ifade etmektedir.¹ Peygamberi en güzel sözlerle övme geleneği Peygamber devrinin şairi Hassan bin Sâbit’e kadar ulaşmaktadır. İmam Bûsîrî’nin (ö. 1296) *Kasîde-i Bür’e* ya da *Kasîde-i Bürde*’si, Türkçe’ye birçok kez tercüme edilen Ka’b bin Züheyr’in (ö. 645) *Kasîde-i Bürde*’si bunların en meşhurlarındandır.² Hazreti Peygamber’in hayatta iken kendisi için yazılan şiirlerden beğendiklerini mükâfatlandırması, İslâm’daki şefaât inancı nedeni ile Hazreti Peygamber vefat ettikten sonra da şâirlerin O’nu övme konusunda âdeta birbirleri ile yarışa girmelerine sebep olmuştur. Peygamber’e övgü edebiyatının çokça benimsenmiş türlerinden biri de mevlid yazımıdır. Peygamberin doğumu olayını eksen alarak onu çeşitli yönleriyle anlatmaya çalışan bazı şâirler, bu anlatımlarını manzum bir dille anlatmanın yanında eserlerinin kalıcı ve yaygın olması için mûsikîyi de kullanmışlardır.³

Endülüs’lü muhaddis İbni Dihye’nin (ö. 1236) *Kitâbu’t-tenvîr fî mevlidi’s-Sirâci’l-Münîr* adlı eseri İslâm dünyasında ilk mevlid manzûmesi olarak kabul edilmiştir. Hazreti Peygamber’in dünyaya gelişlerini pek çok kişi şiirleriyle anlatmış, ancak bunların arasında en meşhuru Süleyman Çelebi’nin (ö. 1422) *Vesîletü’n-Necât* isimli manzûmesi öne geçmiştir.

- 1 Mütercim Âsım, *el-Okyanûsü’l-Basît Fî Tercemeti’l-Kamûsi’l-Muhît*, İstanbul, 1305, c. I, s. 712-713.
- 2 Abdülhakim Koçin, “Vesîletü’n-Necât’taki Duâların Münâcat Türü Açısından Değerlendirilmesi” *Süleyman Çelebi ve Mevlid Yazılışı, Yayılışı ve Etkileri*, Bursa Osmangazi Belediyesi Yayınları, Bursa, 2007, s. 115.
- 3 Bedri Mermutlu “Besteli Mevlid Meselesi”, *Süleyman Çelebi ve Mevlid Yazılışı, Yayılışı ve Etkileri*, Bursa Osmangazi Belediyesi Yayınları, Bursa 2007, s. 414; Ubeydullah Sezikli, “Besteli Mevlid Üzerine İki Yazma Eser”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Adana, 2008, 8-1, s.180.

Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât*'ı Balkanlar'daki Türk, Boşnak, Arnavut, Pomak ve benzeri halklar arasında çok beğenilmiştir. Süleyman Çelebi'nin yazdığı Türkçe ile sevilerek okunmuştur. Söz konusu eser asıl isminden çok Mevlid, Mevlid-i Nebi, Mevlid-i Şerif ve Mevlüd olarak tanınmıştır.⁴

Aslında Türk din mûsikîsinde de mevlid, Osmanlı coğrafyasında yoğun bir ilgi gören *Vesîletü'n-necât* adlı mesnevinin besteli veya kendine has bir şekilde irticâlen okunmasını ve bu maksatla yapılan törenleri ifâde eder. Bu gelenek, zamanla bâzı kâideler çerçevesinde şekillenmiştir:

Mevlid manzûmesinin her bölümü (bahir) mevlidhan denilen bir kişi tarafından okunur. Bahirler arasında genellikle şöyle bir seyir tâkib edilir. “Allah âdın zikredelim evvelâ” mısraıyla başlayan “Tevhid” veya “Münâcât” bahrine sabâ makâmıyla girilir. Burada sabâ makâmına yakın makamlara geçkiler de yapılarak, okunan Fâtiha’dan sonra bahir tamamlanır. “Nûr” bahrine hicâz makâmıyla girilir. Arada değişik makâm geçkileri yapıldıktan sonra yine hicâz makâmı ile bitirilir. Mevlidin üçüncü bahri, “Âmine Hâtun Muhammed ânesi” mısraıyla başlayan “Vilâdet” bahridir.

Rast makâmıyla başlayan bu bahirde de çeşitli makamsal geçkiler yapılarak yine rastta karar kılınır. “Yaradılmış cümle oldu şâdumân” mısraıyla başlayan “Merhabâ” bahrine hüseyinî ile girilir. Yine yakın makamlara geçkiler yapılarak segâh veya hüzzâmda karar kılınır. Mevlidin “Söyleşirken Cebrail ile kelâm” mısraıyla başlayan “Mi’rac” bahrine hüzzâm makamında girilir. Yakın makamlara yapılan geçkilerin ardından segâh karar verilir. Vefât bahri ise dört makamda okunabilir bunlar: Hicâz, nevâ, uşşâk ve beyâtî dir. Mevlidin son bölümü olan “Yâ ilâhî ol Muhammed hakkıyçün” mısraıyla başlayan “Duâ” bahrine ise uşşâk

4 Boşnaklar ve Pomaklar arasında yeni doğan çocukların bir kısmına Mevlüddin, Arnavutlar’da ise Mevlüt isimleri verildiği de görülmektedir. (Bkz. Muhammed Aruçi, “Balkanlar’da Mevlid Geleneği”, *Köprü*, Üsküp, 2006, yıl 4, sy. 19, s.29.)

makamıyla girilir yapılan geçkilerin ardından hüseyinî makamında mevlid bitirilir. Ardından okunan Kur'ân-ı Kerîm ve yapılan duâ ile mevlid kırâati ve töreni tamamlanır.⁵

Rumeli topraklarında insanlar gönlündeki peygamber sevgisini ifâde etmek için Peygamber Efendimiz'in dünyaya teşrif ettiği ay olan Rebîülevvel'de, Osmanlı kültür hayatında epeyce yaygınlaşmış mevlid geleneğini ferd ve toplum hayatının bir parçası haline getirmişlerdir. "Hazreti Muhammed'in doğumu bayramı", ve "Hazreti Muhammed'in doğumu menkıbesi" anlamlarına gelen mevlid, Osmanlı Devleti'nin bir parçası olan Rumeli'de de oldukça yaygınlaşmıştır. Arnavutlar'da ve Boşnaklar'da XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar Türkçe olarak okunan Süleyman Çelebi Mevlidi, o yıllarda Nikşiç'li Salih Gaşeviç tarafından Boşnakça'ya ve Hafız Ali Rıza Ulqinaku tarafından da Arnavutça'ya tercüme edilmiştir. Hafız Ali Rıza Ulqinaku'nun Mevlidi İstanbul'da 1878 yılında *Tercime-i Mevlûd alâ lisân-i Arnavud* ismiyle yayımlanmıştır.⁶

Süleyman Çelebi'nin Mevlidi ikinci defa Vuçiterneli Tahir Popova tarafından *Manzûmetu'l-Mevlûd fî efdali'l-Mevcûd bi lisâni'l-Arnavud* ismi altında Arnavutça'ya tercüme edilmiştir. Ayrıca Hâfız Ali Korça⁷, Abdullah Simlaku ve Hâfız İbrahim Dalliu gibi ünlü Arnavut âlimleri Hazreti Peygamber'in hayatını anlatan mevlitler yazmışlardır.

Rumeli'de mevlit törenleri âdet ve gelenek hâline gelip kutsal gün ve gecelerde, sünnet, doğum gibi vesîlelerle yapılagelmiştir. Mevlidin bazen tamamına yakını veya günün niteliğine göre belirli bölümleri değişik makamlarla aralarında âyetler, ilâhiler ve kasîdeler okunmak sûretiyle icrâ edilmektedir. Balkanlar'da bugün bile mevlit geleneğinin çok yaygın olması toplumun Hazreti Peygamber'e verdiği yüksek değerle ve ona karşı beslenen büyük sevgiyle îzah edilebilir.

5 Nuri Özcan, "Mevlid-Mûsiki", *TDVİA*, c. 29, s.484.

6 Bu Mevlid günümüzde de Karadağ ve Kuzey Arnavutluk'ta okunmaktadır.

7 İsmail Ahmedi, Hafız Ali Korça, *Jeta dhe Vepra*, Shkup, 1989, s.127.

Balkanlar'da Arnavutça kaleme alınan bazı mevlidler ise şunlardır:

1. Hasan Zyko Kamberi'nin (d. 1738) Mevlidi: 227 beyitten oluşmaktadır. Bu mevlidde Peygamber Efendimiz'in hayatı, öğretileri, hedefleri, ahlâkı ve en önemlisi estetik ve sanatsal yönü anlatılmaktadır. Yapı itibariyle Kamberi, Süleyman Çelebi'nin mevlidi tâkip etmiştir. Halk şiiri üslûbuyla yazılan bu mevlid, kâfiye yönünden 'a, b, a, b' ya da 'aa, bb' şeklinde yazılmıştır. Mevlidde kullanılan dil, Güney Arnavut lehçesine yakın bir dil olup, Osmanlıca'nın da izleri görülmektedir. Mevlid'in giriş bölümü 22 beyt; Peygamber Efendimiz'in doğumundan yetişkinliğine kadar ele alınan ikinci bölüm 98 beyit; mîracı konu alan üçüncü bölüm 107 beyit olmak üzere toplam 227 beyittir.⁸

2. İsmail Floqi'nin Mevlidi: Doğum ve ölüm tarihleri bilinmeyen Floqi'nin bu eseri, Osmanlı alfabesiyle yazılan en eski Arnavutça mevlidlerden biridir. Bu eser, bütün Arnavut dünyasında meşhurdur. Bu mevlid de halk sâde üslûbundan dolayı, halk arasında yayılma imkânı bulmuştur. Floqi bu mevlidinde tamamiyle Süleyman Çelebi'nin mevlidindeki konuları sırasıyla takip etmektedir.⁹

3. Hâfız Ali Ulkinjaku'nun (d. 1853) Mevlidi: Süleyman Çelebi'nin mevlidinin tercümesidir. *Tercüme-i mevlûd alâ lisân-i Arnavud* adındaki bu mevlid, 1933 yılında Latin alfabesine çevrilmiştir. Ulkinjaku'nun bu mevlidi kısa zamanda halk arasında beğeni kazanmış ve cami mekteplerinde okutulmuştur. Ulkinjaku, Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri'nin "Hüdâ Rabbim" ile başlayan îtikâd manzumesinin tamamını Arnavutça'ya çevirmiş ve bu mevlid'in başına birinci bölüm olarak koymuştur. Ulkinjaku, üçüncü bölümde ve son bölümde de, bazı itikâdi bilgilere yer vermiştir.¹⁰

8 Faik Luli-İslam Dizdari, *Mevludet Ne Gjuhen Shqipe*, Camaj-Pipa Yayınları, Shkodra, 2002, s. 29-34.

9 Faik Luli-İslam Dizdari, *a.g.e.*, s. 43-54.

10 Faik Luli-İslam Dizdari, *a.g.e.*, s. 71-83.

4. Hâfız Ali Korça'nın (1874-1956) Mevlidi: Bu mevlid 9 bölümden oluşmaktadır: 50 beyitten oluşan birinci bölüm münâcaât; 38 beyitten oluşan ikinci bölüm nûr-i Muhammedî; 52 beyitten oluşam üçüncü bölüm velâdet; 50 beyitten oluşan dördüncü bölüm Peygamber Efendimiz'in doğumunda gerçekleşen olaylar; 54 beyitten oluşan beşinci bölüm doğduğu gece ve çocukluğu; 108 beyitten oluşan altıncı bölüm Efendimiz'n peygamberliği; 88 beyitten oluşan yedinci bölüm mîrac; 30 beyitten oluşan sekizinci bölüm Peygamber Efendimiz'in büyüklüğü ve 126 beyitten oluşan son bölümde de Efendimiz'in vefâtı konu edilmektedir.¹¹

5. Şeyh Ahmed Şkodra'nın (d. 1875) Mevlidi: Rifâiyye tarîkatı şeyhi olan Şeyh Ahmed'in bu mevlidinin ilk baskısı 1922 yılında Osmanlı alfabesiyle, ikinci baskısı ise 1926 yılında Latin alfabesiyle yapılmıştır. Bu mevlid, Peygamber Efendimiz'in doğumu ve mucizeleri olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır.

6. Hâfız Abdullah Semblaku'nun (d. 1892) Mevlidi: Öğrenimini Dârü'l-fünûn'da (İstanbul) tamamlayan Semblaku, 1921 yılında Korça'da müderrislik görevine tâyin edilmiştir. Semblaku'nun mevlidini diğer mevlidlerden ayırt eden en önemli özellik, bu mevlidde edebî ve felsefî temaların kullanılmış olmasıdır. Peygamber Efendimiz'in hayatını üç bölüm olarak değerlendiren yazar, mevlidini de üç bölüm olarak kaleme almıştır: Bunlar doğum, mîrac ve ölüm bahirleridir.¹²

7. Tahir Efendi Popova'nın Mevlidi: Tahir Efendi Popova öğrenimini İstanbul'da (Sultâniyye) tamamlamış ve sonra Sancak'da (Yeni Pazar) müderrislik yapmıştır. *Menzûmetu'l mevlûd fî efdali'l mevcûd bi lisâni'l-Arnavud* adındaki bu mevlidi; daha çok Tetova, Gostivar ve Üsküp'te okunmuş ve hâlen okunmaktadır. Bu mevlid de, diğer mevlidler gibi Süleyman Çelebi'nin mevlidinin yazılış tarzını ve sırasını tâkip etmekle birlikte, Ulkinjaku'nun mevlidi gibi Süleyman Çelebi'nin mevlidinin birerbir tercümesi değildir. 1873 yılında İstanbul'da basılan bu mevlid, Ali

¹¹ Faik Luli-İslam Dizdari, *a.g.e.*, s. 340-343.

¹² Faik Luli-İslam Dizdari, *a.g.e.*, 411.

Ulkinajaku'nun mevlidine göre daha sâdedir.¹³ Tahir Efendi bu mevlidinde, her ne kadar Arnavut dili buna pek müsâit olmasa da, Süleyman Çelebi'nin mevlidini yazarken kullandığı 'fâilâtün-fâilâtün-fâilün' veznine bağlı kalmaya özen göstermiştir.

8. Hâfız İsmail Çam'ın Mevlidi: En eski mevlidlerden biri olan bu mevlid, anonimdir ve ezber yoluyla nesilden nesile aktarılmıştır.

9. Hâfız İslam Çelebi (1882-1929) Mevlidi: Osmanlıca alfabesiyle yazılan bu mevlidin başında, Efendimiz'in kırk hadîsi yer almaktadır.

10. Şevki Hocay Mevlidi: 1900 yılında Struga'da doğan Şevki Hocay, 1920 yılında Süleyman Çelebi'nin mevlidini tercüme etmiştir. 632 beyitten oluşan bu mevlid beş bölüme ayrılmaktadır: Birinci bölüm 68 beyit olup, bu bölümde mevlidi dinlemeye dâvet vardır ve Peygamber Efendimiz'in vasıfları ile Allah'ı anmanın önemi anlatılmıştır. İkinci bölüm, 164 beyit olup, bu bölümde Efendimiz'in doğumu ele alınmıştır. Mîraç konusunu ele alan üçüncü bölüm ise 198 beyittir. 202 beyitten oluşan dördüncü bölümde Peygamber Efendimiz'in vefâtı anlatılmakta ve son olarak da dua bölümü yer almaktadır.¹⁴

11. Yunus Metani'nin (1908-1942) Mevlidi: Rifâiyye şeyhi olan Metani'nin bu mevlidi, diğer mevlidlere göre en kısa mevlid olup, 1932 yılında yazılmıştır. Eser Şeyh Seyyid Ahmed er-Rifâî'ye ithâf etmiştir.

12. İdriz Lamaj'ın (d. 1948) Mevlidi: 504 beyitten oluşan bu mevlidin en önemli özelliği, Peygamber Efendimiz'in doğumundan önceki Arap dünyasının sosyal ve dini yönünü ele alması ve diğer mevlidlere göre çok kapsamlı olmasıdır.

13. İlmi Veliun'un (d. 1952) Mevlidi: 346 beyitten oluşan bu mevlid, daha önceki mevlid yazarlarının temalarını kullanmış olmasına rağmen, özgün Arnavutça bir mevliddir.

14. Zeynula Jashari'nin Mevlidi: *Mevlûd-i şerîf ne gjuhen shqipe* adıyla 1973 yılında Ankara'da basılmıştır.

¹³ Jashar Recepagiç, *Razvoj i skolstva Albanske Narodnosti na teritoriji danasnje Jugoslavije do 1918 godine*, Priştina 1974, s. 43.

¹⁴ Faik Luli-İslam Dizdari, *a.g.e.*, 311-319.

15. Ferid Vokopolo'nun Mevlidi: 218 beyitten oluşan ve 1940 yılında yayınlanan bu mevlid, Hz. Ali için yazılmıştır.

16. Cemali Şehu'nun Mevlidi: Bu mevlid de Vokopolo'nun mevlidi gibi Hazreti Ali için yazılmıştır.

17. Fahredin Osmani'nin Mevlidi: 1984 yılında Makedonya İslam Birliği “İlmiye Vakfı” tarafından bastırılan bu mevlid, son zamanlarda Arnavut dünyasında rağbet görmüştür.¹⁵

Ayrıca bu mevlidlerin dışında Prizren’de okunan besteli bir mevlid vardır. Bestekâr ve kanûnî Hacı Başkim Çabrat (Günümüz Prizren Kültür ve Sanat Vakfı Başkanı) idâresindeki bir heyet tarafından icrâ edilmiş ve bu icrânın 2006 yılında Prizren’de ses kaydı yapılmıştır. Eser, Mart 2007 de bestekâr neyzen Hakan Alvan tarafından da notaya alınmıştır. Mevlidin tüm bölümleri, icrâ eden heyetin okuyuşu esas olmak kaydıyla, müzik kâideleri dikkate alınarak yazılmıştır. Bu mevlid, Balkan müziğinin renklerini taşımakla beraber bâzı bölümlerde kuvvetli bir şekilde, Türk müziği izlerine de rastlanmaktadır. Mevlidin hemen başında yer alan “Mefhar-i mevcûdât, hazreti fahr-i âlem Muhammed Mustafâ-râ salâvât” girişi ile “Merhaba Bahri”nin ses kaydı elimizde olmadığından yazılmamıştır.

Bu besteli mevlidin icrâsı, solo ve koro bölümler halinde yapılmaktadır. Solo bölümleri irticâlen ve serbest olarak; koro yâni cumhur bölümleri ise bilinen usûl kalıpları dışında fakat kendine has okunuş darplarıyla icrâ edilmektedir. Solo bölümleri, okuyucunun mûsikî bilgisi ve zevkine göre makâma bağlı kalmak kaydıyla değişiklikler gösterebilmekte; ancak cumhur kısımları temelde notada verildiği şekildedir. Bu bölümlerin notası yazılırken hece paylaşımı esas alınmıştır. Cumhur bölümlere verilen ölçü değerleri Türk mûsikîsindeki gibi herhangi bir usûl kalıbını ifâde etmez. Bu bölümlerde verilen değerlerden amaç o bölümlerin kendine has icrâsı içindeki birim zamanı ve birim zaman adedini vermektir. Bunlar bilinen Türk mûsikîsi usûl kalıbına uymamaktadır; bu nedenle elimizdeki ses kaydı itibârıyla bu kalıpları isimlendiremiyoruz.

¹⁵ Faik Luli-İslam Dizdari, *a.g.e.*, s. 513-515.

Bu eserde cumhûren okunan Nûr Bahri, Velâdet Bahrinin uşşâk makâmındaki ilk kısmı ile hüseyni ve beyâtî makamındaki Mi'râc Bahri dışındaki diğer bölümleri solo ve cumhûr okunur. Eser notaya alınırken beyitler heyetin seslendirdiği şekilde yazılmış ancak mevlidde yer aldığı sıra ile notaya giydirilmiştir.¹⁶ Bu mevlid bestesi özellikle Makedonya ve Kosova'da icrâ edilmektedir.

Prizren'de okunan bu besteli mevlid geleneğimizde sabâ ile başlayan tevhid bahri rast olarak, Nur bahri ısfahan iken uşşak, velâdet bahri rast iken uşşak-hicaz, miraç bahri hicaz iken bayâtî, münacât kısmı hüzzam iken hicaz olarak bestelenmiştir. Aşağıda bu besteli mevlidin notası verilmektedir.

¹⁶ Enes Ergür, "Balkanlar'da Okunan Bir Mevlid Bestesi", *Keşkül*, İstanbul, 2007, sy. 12, s.72-82.

MAKEDONYA MÜSLÜMANLARINDA ÇOCUK SAHİBİ OLMAYI TEMİNLE İLGİLİ İNANIŞLAR VE UYGULAMALAR

316.74:28-053.2(497.7)
(1.01 Original scientific article)

Dr. Mensur NUREDİN

Makedonya – Üsküp İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi,
e-posta: mensurn@yahoo.com mensurnuredini@fshi.edu.mk

ÖZET

Makedonya Müslümanlarında doğum ve doğum ile ilgili inanış ve uygulamaları anlayabilmek için, öncelikle çocuğa verilen önemi anlamak daha doğru olacaktır. Her toplumda olduğu gibi Makedonya Müslümanlarında da anne-baba olma, soyunu devam ettirecek salih evlat veya evlatlara sahip olma arzusu önemli bir yeri haizdir. Evlat sahibi olanlar büyük bir sevinç ve mutluluk yaşarlarken, evlat sahibi olamayanlar ise derin bir üzüntüye kapılırlar. Makedonya Müslümanlarında çocuk sahibi olma arzusunun ne kadar önemli olduğunu anlamak için, anne-babanın çocuk sahibi olma uğruna başvurdukları muhtelif yollar ve çektikleri sıkıntılara, dini yasaklara aldırış etmeden gerçekleştirdikleri uygulamalara bakmak yeterli olacaktır.

Anahtar kelimeler: Makedonya Müslümanları, doğum, inançlar, efsaneler ve uygulamalar.

BELIEFS AND RITUALS WITH HAVING CHILDREN IN MACEDONIAN MUSLIMS

Dr. Mensur NUREDİN

Macedonia - Skopje Faculty of Islamic Theology

e-mail: mensurn@yahoo.com mensurnuredini@fshi.edu.mk

SUMMARY

Macedonian Muslims beliefs and practices related to childbirth and to understand, to understand the importance of first child would be more accurate. In each community, as well as Macedonian Muslims have your parents, descendants of the righteous son or son will continue to have an important place has the desire. Having a child with a great joy and happiness, when living, who are not having a child while they grieve deeply. Macedonian Muslims to have children desire what is so important to understand, parents have children for the sake of which they applied different ways and are suffering hardship, religious prohibitions ignoring realized applications is enough to look.

Key words: Muslims of Macedonia, birth, beliefs, legends and rituals.

Giriş

Her toplumda olduğu gibi Makedonya’da da aile kurmanın önemi büyüktür. Aile kurmanın en önemli hedefi çocuk veya çocuklar sahibi olmak, onları büyütmek ve böylece, kendi soyunu devam ettirmektir. İşte bu taktirde, gerek kadın gerekse erkeğin toplumda layık oldukları yere ulaşacağı kabul edilir. Yani toplumdan dışlanmayacakları düşünülür. Çocuk sahibi olamayanlar ise toplumunda farklı tepkilerle karşılaşırlar. Meselâ bir kadınlar meclisinde çocuğu olmayan bir kadın var ise, annelik veya çocuklar hakkında konuşulmamaya dikkat edilir. Bazı yerlerde ise bu tür kimseler tam bir mutluluğa ermemiş, bir yönleri eksik kalmış olarak değerlendirirler. Çocuk sahibi olamayan kadınlara hemen hasta olduğu ihsas ettirilir veya “sen kısırsın” ifadeleriyle eksikliği yüzüne vurulur. Bu nedenle hiçbir kadın çocuksuz olmak istemez. Bu hem çocuğa karşı duyulan iştihak ve sevgiden, hem de toplumsal bir statü elde etmek ve tenkitlerden kurtulmak bakımından arzulana bir durumdur.

Çocuğa bu kadar önem verilince, bir kadın ve erkeğin çocuk sahibi olamaması hayal kırıklığı yaratmakta, çocuğu olmayan aileler kendilerini en mutsuz ve en çaresiz insan olarak görmektedir. Bu kadar önemli bir husus olması hasebiyle Makedonya Müslümanlarının çocuk sahibi olmak için benimsedikleri pek çok inanış ve uygulamanın varlığı dikkat çekmektedir.

Çocuk Sahibi Olmayı Teminle İlgili İnanışlar ve Uygulamalar

a. Teminle İlgili İnanışlar

Makedonya genelinde, çocukları olmayan çiftlerde sorunun ekseriyetle kadından kaynaklandığı yaygın bir kanaattir. Eksiklik sadece kadında kabul edilir. Bu yüzden ilk olarak kadın için harekete geçilerek, öncelikle hastaneye gidilir, bu çare olmadığında da ilkel yöntemlere veya kocakarı ilaçlarına başvurulur. Bazıları ise bunun tersiyle, yani önce geçmişte uygulanan yöntemleri denemekle işe başlar.

İlk olarak tıbbi yöntemlere başvuran kimseler, tıbbın sunmuş olduğu tedaviden ve uyguladıkları ilaç terapisisinden uzun bir zaman sonuç alamadıkları takdirde, insanların tavsiyelerinin de etkisiyle üzerine değişik dinsel ve büyüsel yöntemlere, hocalara ve ziyaret yerlerine başvurur.

Makedonya Müslümanları bir kişinin çocuk sahibi olmasına neyin engel olduğunu düşünüyorlarsa, öncelikle ona göre çare arar. Örneğin, çocuk sahibi olamamaya cin, şeytan, kötü ruhlar, zararlı güçler gibi varlıkların neden olduğu düşünülüyorsa, başvuru çareleri manevi, eğer çocukluk döneminde yaşanan bir soğuk algınlığı veya ağır bir hastalığın neden olduğu düşünülür ise, maddi olmaktadır.

b. Uygulamalar

Meselâ konuyla ilgili dinlediğimiz bir uygulama şöyledir: Çocuk sahibi olamayan kadınlardan biri, halkın tavsiyesi üzerine kocakarılarından birine başvurmuş. Kocakarı ona bir solucan bulup üstü kapalı ve suyla dolu bir bardakta saklamasını, yine evde bir saksıya buğday ekmesini söyler. Buğdayların kırk gün büyümesini beklemesini, kırk gün sonra filizlenmiş olan buğdaylardan kırk gün süreyle birer adet sabahleyin, yemekten önce yenmesini tavsiye eder. Bu esnada, suya koyulmuş olan solucan bardaktan çıkarılacak ve kurutulacaktır. Kurutulmuş olan yılanlık, başkaları tarafından herhangi bir yemeğe karıştırılacak ve yemesi için gizlice çocuk sahibi olamayan kadına verilecektir. Bu uygulama ile kadının derdine çare bulunacağı kabul

edilir.¹ Bu misalde yılancığın ve buğdayların yenilmesiyle, kadının içinde canlı bir varlığın yeni bir canlı varlığa kaynaklık edeceği inancı hâkimdir. Türkiye’de de, türbelerin topraklarından toplanan solucanları yeme geleneği, Bursa’da tespit edilmiştir.²

Başka bir misal de şöyledir: Kocakarılarından birine başvurulur. Kadının direktifleri doğrultusunda şu uygulama gerçekleştirilir: Üç adet örümcek bulunur. Bu örümcekler canlı olarak ekmek içine koyulur. Çocuk sahibi olmayan kadına, ekmekle birlikte canlı örümcekler yedirilir. Haberi olmadan bu örümcekleri yiyen kadının, bu vesileyle çocuk sahibi olacağına inanılır.³ Burada, örümceklerin kadının midesine canlı olarak girmesi ve rahme dokunmasıyla, kadının hamile kalacağı veya çocuk sahibi olacağı kabul edilir. Yine burada dikkat çeken husus, üç sayısının kullanılmasıdır. Bu durum, uygulamanın başka kültürlerden veya dinlerden esinlenmiş bir uygulama olabileceği fikrini aklımıza getirmektedir.

Gostivar ve yöresindeki Müslümanlarda dikkat çeken başka bir uygulamada şöyledir: Çocuğu olmayan kadının göbeğine dikey olarak bir ilek (elek) yerleştirilir. Uzun bir bez parçasıyla ilek, kadının yüreğine bağlanır. Sonra metal bir kaşık ile bağlanmış olan bez parçasını burularak ileğin yürek kısmının daha sıkı olması sağlanır. Metal kaşığın döndürülmesiyle ilekle birlikte yürek de iyice sıkıldıktan sonra kaşık bırakılır ve fazla sıkıntı, kaşığın dönmesiyle tekrar çözülür. Kaşığın dönmesiyle kadının rahminin de döndüğü ve çocuğunun olacağı düşünülür. Daha sonra kadın eve döndüğünde, üç gün süreyle sıcak banyo yapması ve eşi ile birlikte olması istenir. Bu esnada iki-üç hafta, sıcak karanfil suyu içmesi de istenir. Bu uygulamalar ile çocuğun olacağına inanılır.⁴

Bir başka uygulama şöyledir: Çocuğu olmayan kadın, içinde lahana yaprakları bulunan bir kapta su kaynatır. Sıcak bir banyo yaptıktan sonra, lahana yapraklarının bulunduğu kaynamış suyun üzerine oturur. Suyun dumanının ve lahana yapraklarının kokusunun alt taraftan rahme girmesini sağlar. Böylece çocuk sahibi olacağına inanır.

1 Kaynak kişi, Şevale Mustafa, Gostivar.

2 Kalafat, **İslamiyet ve Türk Halk İnançları**, s. 5.

3 Kaynak kişiler, Şevale Mustafa, Hidayet Veyseli.

4 Kaynak kişi, Hanife Nuredini, Şevale Mustafa.

Diğer bazı uygulamalar da şöyledir: Toprakta yapılmış bir çömlek ısıtılır. Isıtılmış kabın içinde ateş yakılır, duman oluşturulur. Sıcak kab, ağız kısmı ile kadının karnına koyulur ve karın çekilir. Bu uygulama ile kadın rahminin yerine getirildiği düşünülür ve artık hamile kalabileceği kabul edilir.

Çocuğu olmayanlar için, hacca giden hacılardan, orada kurban olarak kesilen deve etinden getirmeleri istenir. Gelen et pişirilip çocuğu olmayana yedirilir. Böylece kutsal olduğu kabul olunan ve hac gibi mukaddes bir vazife icra edilirken kesilen devenin eti yendiğinde, söz konusu rahatsızlığın giderileceği düşünülür.

Hamile olamayan kadının karnı üç gün süreyle sabun ile ovulur ve karın sıkı bir şekilde bağlanır. Üç gün zarfında karın sıkı bir şekilde bağlı durur. Bel çektirmek, baş aşağı doğru tutulmak da, hamile kalamayan kadınlar için uygulanan diğer hareketlerdir. Böylece bu uygulamalarla, karın ile ana rahminin birbirlerine yakınlaşacağı, karnın rahme düşeceği, karın ile rahim yollarının açılacağı düşünülür ve böylece hamile kalınacağına inanılır. Buna benzer hareketler İstanbul, Eskişehir, Elazığ illerinde de görülmüştür.⁵

Kocakarı küp veya çömlek içinde bir kâğıt yakar. Kâğıdın dumanı ile küpün içi doldurulur. Küpün ağzını kadının karnına koyar. Küp karında yapışır. Böylece küp ile ovularak kadının karnı düzeltilmeye çalışılır. Yani kadının hamile kalabilmesi için rahmin yerine getirilmesi amaçlanır. Bu uygulama üç gün içinde üç defa tekrar edilir. Kırşehir’de de benzer uygulamalara rastlanmaktadır.⁶

Ölmüş fare, uzun bir müddet kurutulur. Toz haline geldiğinde, çocuk sahibi olmak isteyen kadına gizlice değişik yiyeceklerle karıştırılarak verilir. Bu kocakarı uygulamasının birkaç defa tekrarlanmasıyla çocuk sahibi olacağı kabul edilir.⁷

Bir tuğla parçası ateşte kızdırılıp bir kabın içindeki yaklaşık dört – beş kilo sütün içine koyulur. Çocuğu olmayan kadın da o kabın üzerine oturur. Kabın içindeki süt buharlaşıp kadının alt tarafından geçtiğinde, kadının gebe

5 Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru**, s.145.

6 Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru**, s.143.

7 Kaynak kişi, Şevale Mustafa.

kalabileceğine inanılır. Bu uygulama birkaç defa tekrar edilir.

Ahırdan gübre alınır. Dışarıda bir gübre yığını yapılır. Gübrenin tutuşması için iki hafta beklenir. İki hafta sonra yığın üzerinde bir delik açılır ve çocuğu olmayan kadın, o gübrenin üzerine çıkar. Tutuşmuş olan gübrenin dumanı ve sıcaklığı ile kadın alt tarafını ısıtır. Bu uygulama sabah erkenden yapılır ve üç gün süreyle tekrar edilir.⁸ Bu uygulama ile döllenmenin gerçekleşeceği ve çocuk sahibi olunacağı düşünülür.

Yeşil iken yonca otundan bir demet alınır. Bu demetin sararması için naylon içine koyulur. Yaklaşık iki hafta, yonca naylon içinde tutulur. Sararmaya başlayınca bir kabın içindeki kaynatılmış süte koyulur. Kadın, süttten çıkan dumanın üzerinde durur. Bu uygulama ile süttten çıkan yonca kokulu buharın alt tarafından kadının içine girmesi sağlanır. Uygulama birkaç defa tekrar edilir.

Ateşte kızdırılmış tuğla rakı ile yıkanır. Çocuk sahibi olamayan kadın, bunun üzerine oturur. Bu uygulama ile, tuğladan çıkan rakı buharının kadının alt tarafından içine girmesi sağlanır.

Sıcaklığı dayanılır dereceye kadar inmiş fırınlar üzerine oturmak, dayanılır derecede olan kaynar suyla banyo yapmak da kısırlığı gidermek için yapılan uygulamalardır.

Kocakarılar tarafından, çocuk sahibi olamayan kadınlara üç gün aç iken sabahleyin bir fincan rakı içmesi tavsiye edilir. Veya rakı bir kap içinde kaynatılır. Çocuğu olmayan kadın bu rakı ile bir bez parçasını ıslatır ve karın dibine veya rahmin bulunduğu yere, rakı ile ıslanan sıcak bezi koyar. Bu uygulama birkaç defa tekrarlanır.

Kırgız Türklerinde, çocuk sahibi olamayan kadınlara, sünnet olan bir çocuğun kesilen fazlasını bazen bilinçli olarak bazen ise haberi olmadan gizlice yedirilmesi ve böylece çocuk sahibi olunacağı inancı dikkati çeken başka bir örnektir.⁹

Hamile kalamayan kadınlara daha kalın elbiseler giymeleri önerilir. Zira sıcaklık hamile kalınmasını kolaylaştırdığı düşünülen bir unsurdur.

Valandova ve yöresinde doğal bitkilerle ilaç yapan kocakarılar baş-

8 Kaynak kişi, Şevale Mustafa ve Hanife Nuredini.

9 Polat, **Beşikten Mezara Kırgız Türklerinde...**, s. 56.

vurulur ve onlardan medet istenir. Alınan ilaç istenildiği şekilde kullanıldığında ve ilaççı kadının tavsiyeleri dinlenildiğinde, çocuk sahibi olunacağına inanılır.¹⁰

Ustrumca'nın Yüksek Mahalle ve yöresindeki Müslümanlarda çocuk olması için ilk olarak kocakarı ilaçlarına ve hocaların muskalarına başvurulur. Sonuç alınmadığı takdirde doktorlara yönelinir.

Valandova ve yöresinde yaşayan Türk köylerinde kadınlardan bazıları, kendilerine gelen çocuk sahibi olamayan gençlere, bellerine bağlayıp taşımaları için pamuktan dokunmuş bir iplik verir. Bu iplik kadının tavsiyesi doğrultusunda kullanıldığı takdirde, hamile kalındığı ifade edilir.¹¹

Resne'de yaşayan Müslümanlarda çocuğu olmayan kadınların karınları ebeler tarafından ovulur. Karına masaj yapmakla rahmin düzeleceği ve çocuk sahibi olunacağına inanılır. Bu uygulama ile başarılı olunmadığı takdirde, Kırnçar köyünde bulunan Salih Baba türbesi ziyaret edilir, adak adanır ve dua edilir. Duaları kabul olunursa türbe tekrar ziyaret edilir ve adanmış oldukları şeyler yerine getirilir. Genelde adanılan şeyler büyükbaş veya küçükbaş hayvan olmaktadır. Salih Baba Türbesi, Resne ve civarında yaşayan Müslümanlardan çocuğu olmayanlar tarafından en çok ziyaret edilen ziyaret yerlerinden biridir. Çocuğu olmayanlar, Kırnçar köyündeki Salih Baba türbesinden dertlerine derman bulamadıklarında, Manastır'ın Hasan Baba türbesine giderler. Bu türbeyi ziyaret etmekle dertlerine çare bulacaklarına inanırlar.¹²

Bazı uygulamalar, kadınların dölyatağının soğuklanmış, eğrilmiş veya kapalı olduğu düşünüldüğünde uygulanır. Bel veya karına şişe çekmek, sıcak banyolar yapmak, tütsü veya çeşitli sıcak şeylerin üzerinde oturmak, sıcaklığı dayanılır dereceye inmiş olan fırınlar üzerinde oturmak vb. uygulamalar soğuklamadan çocuk sahibi olunamadığı düşüncesiyle alınan tedbirlerdir.

Kısırlığı gidermek amacı ile kocakarılar, kocakarı ilaçlarına ve ebelere başvurmak Adana, Adıyaman, Ankara, Antalya, Artvin, Bursa, Çorum, Denizli, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, Erzincan, Giresun, Isparta, İçel, İzmir,

¹⁰ Kaynak kişi, Zümbül Veysel.

¹¹ Kaynak kişi, Hacer Halim.

¹² Kaynak kişiler: Resne ve yöresi için: Habibe Mercan ve Hacer Suloca.

Kayseri, Kırklareli, Kırşehir, Nevşehir, Mardin, Sivas, Tekirdağ, Tokat, Trabzon, Tunceli, Urfa, Uşak, Van ve Yozgat'ta görülen uygulamalardandır.¹³

Çocuk sahibi olmak isteyen kadınların bazı hocalara ve yatırlara da başvurdukları görülmüştür. Bunlardan bazı örnekler şunlardır:

Bazı meşhur hocalara gidilir ve meseleyle ilgili bir muska yazması istenir. Yazılan muskayı kadınlar üzerlerinde taşırlar. Böylece derman bulunacağı ümit edilir. Bazı hocalar tarafından ise üç tane muska yazılır. Bunlardan biri, bir bardak içinde suya bırakılır ve daha sonra suyu içilir. İkinci muska kadının entarisinin ön kısmına, tam cinsel organının önüne dikilir. Üçüncü muska ise döşegin veya yastığın herhangi bir yerine dikilir. Bazı hocalara göre ise muskalardan biri erkeğe verilir ve onun tarafından taşınır. Buna benzer bir uygulama Sivas ve çevresinde de görülmüştür.¹⁴

Muska ile ilgili uygulamalarda, muskada var olduğu tasavvur edilen doğurganlık sağlayıcı sihirli kuvvetin, kısır kadına temas yolu ile geçmesi söz konusu edilmektedir. Kadının suyu içmesiyle muskada var olduğu kabul edilen sihirli kuvvetin doğrudan doğruya kadına geçeceği farz edilir. Böylece doğurganlık gücü kazanılacağı düşünülür. Muskanın cinsel organı önüne ve yatak veya yorganın herhangi bir yerine dikilmesi, muskadaki sihirli kuvvetin cinsel ilişki esnasında eşlere geçeceği ve onlara doğurganlık imkânı vereceği inancındandır.

Çocukları doğduktan sonra ölen kadınlar da, değişik hocalara başvurarak **hamele** yazdırırlar. İçinde Kur'an-ı Kerimden ayetlerin yazılı olduğu söylenen **hamele** yuvarlak şeklindeki içi boş bir kâğıt parçasının etrafına yazılır. Katlanıp hamele şekline getirilir hamile kalmış kadının göbeğinin tam ortasında dokuz ay taşınması istenir. Çocuk doğduktan sonra hamele açılır. Yeni doğan bebek, çember şeklindeki hameleden üç defa geçirilir, böylece çoğun yaşayacağı ve uzun ömürlü olacağı düşünülür.

Her yerde olduğu gibi Makedonya genelinde de evlat hasreti ile yanmış olan kadınlar, bir çocuk sahibi olabilmek için başvurmadık yer bırakmazlar. Yörede ün kazanmış imamlara gidip muska yazdırır, eşyalar üfletirler. Bazı

¹³ Mear, *Kıbrıs Türk Toplumunda...*, s. 18.

¹⁴ Sedat Veyis Örne, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*, Ankara 1966, s. 56.

imamlar, bitkilerden elde etmiş oldukları tabii ilaçlar bile hazırlamaktadırlar. Kadınlar imamların bu tavsiyeleri çocuk sahibi olacakları ümidiyle yerine getirirler. Bazı hocalar ise kadının “yapılısı” olup olmadığı bakarlar ve ona göre tavsiyelerde bulunurlar. Yapılısı olan kadınlara dua edip muska yazarlar.

Gostivar ve yöresinde yaşayan bir hoca, hamile kalamayan kadınların yanlarında bir yemek tabağı getirmelerini ister. Bu tabağın etrafına Kuran-ı Kerimden ayetler yazar ve hamile kalıncaya kadar kadının, o tabaktan yemek yemesi istenirmiş.

Yine Makedonya genelinde yatırlarda veya ziyaret yerlerinde mum yakmak ve dua etmek, yatır parmaklıklarına veya kutsal sayılan akarsuların yanındaki ağaçlara ve çalılıklara bez bağlamak da çocuk sahibi olmak için yapılan yaygın uygulamalardandır.

Ziyaret yerlerinin bazılarında, çocuk olması için kadınlar, çocuk elbisesi götürürler. Görevliler getirilen elbiseleri, ermiş kişilerin mezarlarının yanlarına koyarlar. Elbiseler bir gece orada kaldıktan sonra, anne adayı ertesi gün onları almaya gelir. Böylece ermiş kişiler tarafından dua edilerek kutsanan bu elbiseler çocuk sahibi olmadaki yardımcı olacağı düşünülür. Buna benzer bir uygulama ve inanç Amasya’da da vardır.¹⁵

Gostivar ve çevresinde gelin eve geldiği ilk gece, yüzü erkek bir çocuk tarafından oklava ile açılır. Yine aynı oklava ile gelinin sırtına vurulur. Bu uygulama, gelinin erkek çocuk sahibi olması temennisinin bir dışa vurumudur. Buna benzer bir uygulama Romanya’daki Dobruca Türklerinde de görülmüştür.¹⁶ Muş’ta, gelinin eve geldiği ilk gün, kucağına bir erkek bebek verilir veya gelinin yatağında erkek çocuğa üç takla attırılır. Çorum’da da çiftlerin ilk çocuğunun erkek olması için, gerdek gecesinde yataklarına bir erkek çocuk yatırılır.¹⁷ Erkek çocuğunun gelin yatağında yatırılması ile erkek evlat sahibi olunacağı düşüncesi, eski Türk inançlarının bir hatırasıdır.

¹⁵ Kalafat, *İslamiyet ve Türk Halk İnançları*, s. 5.

¹⁶ Önal, *Romanya Dobruca Türkleri...*, s.33; Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru*, s. 143.

¹⁷ Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru*, s.143; Kalafat, *Doğu Anadolu’da ...*, s.77;

Kalafat, *İslamiyet ve Türk Halk İnançları*, s.5.

Erkek çocuğun yatağa yatırılması, Allah'tan istenilen çocuğun cinsiyetinin erkek olduğu mesajının iletilmesine matuftur.¹⁸

Makedonya'nın Kanatlar köyünde, ilerde erkek çocuk sahibi olması için gelinin erkek evine geldiği ilk gece, yatağına bir erkek çocuk yatırılır ve yuvarlatılır. Ardından dileklerinin gerçekleşmesi için, bu çocuğa hediyeler verilir. Anadolu'da da, aynı maksatla, damat evine geldiğinde, gelinin eteğine bir erkek çocuk oturtulur.¹⁹ Bazı bölgelerde ise erkek çocuk olmasını temin için, gerdekten evvel evli çiftlerin yatağına erkek çocuk yattırılır veya gelin geldiğinde, kucağına erkek çocuk verilir.²⁰

Elazığ'ın Hal köyünde çocuğu olmayan kadının rahminin eğri olduğu düşünülürse, düzelmesi için ayakları yukarıya doğru kaldırılır.²¹

Makedonya genelinde gerdek gecesinde çiftler, namaz kılıp çocukları (özellikle erkek) olması için dua ederler. Buna benzer inanış ve uygulamalar Dobruca Türklerinde de görülmüştür.²²

Makedonya genelinde çocuk sahibi olmak isteyenler, Allah'ın rızasını kazanmak için fakirlere, açlara, çıplaklara yardım eder, vakıflara bağışta bulunurlar ve kendileri için dua edilmesini isterler. Dede Korkut değişlerinde de bu inancın izlerine tesadüf edilmektedir.²³

Çocuğu olmayan veya çocukları düşen bazı kadınlar ise, değişik ziyaret yerlerine giderler. Dileklerinin yerine gelmesi için buralarda dua edip adaklar adadıktan sonra dönür yolculuğundan ilk karşılaştığı kişinin ismini sorar ve doğacak olan bebeğe o ismi verirler.

18 Kalafat, *İslamiyet ve Türk Halk İnançları*, s.6-7.

19 Kalafat, *Makedonya Türkleri Arasında Yaşayan Halk İnançları*, s. 20.

20 Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru*, s. 143.

21 Erdentuğ, *Hal Köyünün Etnolojik Tetkiki*, s. 85.

22 Önal, *Romanya Dobruca Türkleri...*, s.33.

23 Kalafat, *Doğu Anadolu'da...*, s.84.

Türkiye ve Türk Dünyasında Kimi Benzer Uygulamalar

Türkiye'nin bazı bölgelerinde çocuğu olmasını isteyen kadın, değişik yollara başvurur. Genç kadın, hatta daha evlenmemiş genç kızlar, çocuğu olup olmayacağını öğrenmek hususunda sabırsızlık göstererek fal türünden bazı işlere tevessül ederler Örneğin, Balıkesir'de Deve Dede ve Çırçır Dede adlı yatırlardan birine giderler. Bir küçük salıncak kurarlar, içine deve biçiminde bir taş yatırır. Salıncak kendiliğinden sallanırsa çocuk olacak, sallanmazsa olmayacak derler.²⁴

Türkiye'de çocuğu olmayan kadınların en yaygın olarak başvurdukları yol ise, yatırları ziyaret etmektir. Yatırlara giden kadınların giriştikleri işlemler çeşitlidir: adak adamak için gitmek, yatırın toprağından suya karıştırıp içmek, çevresinde bulunan kaynaktan su içmek, yatırın etrafındaki ağaç, çalı, parmaklık, pencere demiri gibi şeylere bez bağlamak, dileğini daha açık, daha belirgin belirtmek için yatırın etrafına veya demir parmaklıklarına ufacık bir salıncak asmak, yatırın bulunduğu yerde geceleme veya eşyalarından bazılarını geceleme için bırakmak en yaygın olanlarındandır. Bunların dışında kadınlar çocuk sahibi olabilmek için, kutlu yerler sayılan kayalar, ağaçlar, pınarlar ve ılıcalara da giderler. Yine Hıdırelez gecesi bir gül dalının dibine küçücük bir salıncak asmakla da murada eğrileceği inancı mevcuttur.²⁵

Makedonya'da da bu neviden uygulamalar ve inanışlar yaygındır. Hatta bu amaçla manastırlara gidildiğine bile şahit olunur. En çok ziyaret edilen manastırlardan biri Kırçova'nın (Gırç ova) Saveti Gorgiya (Aya Gorgiya) manastırı, kayalar ise Sveti Nikole kasabasındaki Govedar Baba-Taş, Gostivar kasabasının Simniça köyündeki Kadınlar Taşı, Kırçova'nın Leşniça köyündeki Delik Taş, yatırlar ise, Ohri Tekkesi, Kırçova Tekkesi... gibi yerlerdir.

24 Boratav, 100 Soruda Türk Folkloru, s. 143.

25 Boratav, 100 Soruda Türk Folkloru, s. 123-125.

Evliliğin üzerinden uzunca bir zaman geçtiği halde hâlâ çocuğun geleceğini bildiren belirtiler görünmüyorsa, genç kadınlar kısırlık kuşkusuna kapılır ve bu engeli gidermek için çeşitli yollara başvururlar. Bunlardan bazıları olağanüstü güçlere veya çeşitli büyü işlemlerine yönelmektedir. Böyle durumlarda evvela yatır ziyaretleri gerçekleştirilir. Hikmet Tanyu'nun "*Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri*" isimli kitabında bu konu ile ilgili otuz dokuz ziyaret yerinin tespit ettiğini söylemesi, bu inancın ne kadar yaygın olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Gerçekten de, bütün Türkiye göz önüne alındığında bu sayının ne kadar yüksek olacağı fark edilecektir. Mesela Bergama ve çevresindeki altı yatırdan beşi, bu maksatla kullanılmaktadır.²⁶ Türkiye genelinde kutlu sayılan yerlerin de bu amaçla ziyaret edilmesi söz konusudur. Kutlu yerler, ılıcalar, kaynaklar, değirmen olukları vb. mekânlardan ibarettir. Buralara gidip suyundan içmek, oradan alınan herhangi bir şeyi toprak, böcek... gibi yutmak veya oraların suyu ile yıkanmak gibi işlemlerle, kadının döl sahibi olma yeteneğini kazanacağına inanılır.

Bazı bölgelerde ise çocuğu olmayanlara üç tane muska yazdırılır. Biri suya bırakılır, sonra bu su içilir. İkincisi kadının entarisinin ön kısmına, tam cinsel organının karşısına, üçüncüsü de döşeğinin uygun bir yerine dikilir.

Diğer bir uygulama da, çocuğu olmayan kadın, doğurgan bir kadının çocuğunu eşinin üstüne oturur. Bazı kadınlar ise, çok çocuklu bir kadının kocasının ceketini giyerler.²⁷ Bu gibi durumlarda bazı kimseler ise ilaç ve değişik onarma niteliğini taşıyan tedbirlere başvururlar. Bazıları döl, ya tağının soğuklamış, eğrilmiş veya kapalı olduğu düşüncesiyle, bele şişe çektirir, küllü veya tarçınlı sıcak banyo yaptırır. Tütsü veya çeşitli buğulalara oturmak, ekmek pişirdikten sonra sıcaklığı dayanılır bir dereceye inmiş fırında oturmak gibi yollara başvururlar.²⁸

Kırgızlarda da kutsal kabul edilen ziyaret yerlerine gitme adet ve geleneği oldukça yaygındır. Çocuk sahibi olamayan eşler kutsal kabul edilen

26 Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru**, s. 143, 144.

27 Örnek, **Sivas ve Çevresinde...**, s. 56,57.

28 Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru**, s. 144, 145.

bu yerlere, mezarlara, türbelere, dağlara, taşlara, sulara, ağaçlara yönelerek buraları ziyaret eder ve buralarda bazı ritüelleri gerçekleştirirler. Sonunda da kurban kesip dua ederek çocuk sahibi olmak isterler. Bazıları büyücü ve muskacılarla gidip çocukları olması için muska yazdırırlar.²⁹

Kırgız Türklerinde çocuğu olmayan kadınlara, çocuk sahibi olmuş bir kadının çocuğundan kesilen göbek parçası yedirilir. Yine çok kızı olana erkek, çok erkek çocuğu olan kadına da kız çocuğu olsun diye de kesilen göbekten kadına yedirilir. Erkek olmasını isteyen erkek, kız olmasını isteyen kız çocukların göbek parçası yedirilir.³⁰

Herhangi bir nedenden dolayı dua edip kurban kesme geleneği, eski Türk inanç sisteminde görülen bir uygulamadır. Türklerin, atalarının ruhlarını memnun etmek, onlara isteklerini, dileklerini kabul ettirmek için ziyaret ettikleri yerlerde kurban kestikleri bilinmektedir.³¹

29 Polat, *Beşikten Mezara Kırgız Türklerinde...*, s. 54.

30 Polat, *Beşikten Mezara Kırgız Türklerinde...*, s. 80.

31 Bkz. Ethem Ruhi Fırlı, *Geçmişten Günümüze Halk İnançları Açısından Alevilik-Bektaşilik*, Ankara 1994, s. 59.

Sonuç

Doğum öncesi inanışlar ve uygulamalar konusunda yukarıda verdiğimiz bilgilerden, çocuğu olmayan kadınların değişik yöntemlere başvurdıklarını, bu hususta çeşit çeşit inanışlar geliştirdiklerini söylememiz mümkündür. Makedonya'nın Müslümanların yaşadığı değişik bölgelerinde yapmış olduğumuz araştırmalarda, Türkiye'nin değişik bölgelerinde de görüldüğü gibi, Makedonya'da da inanışın mevcut olduğunu, çocuk sahibi olmak için başvurulanan yöntemler veya yapılan uygulamaların bölgelere göre bir miktar değişiklikler arz ettiğini görüyoruz. Çocuğu olmayan kadınlardan kimileri tıbbın çizmiş olduğu sınırlar içerisinde kalmakta, kimileri ise, tıptan ümidini keserek değişik kocakarı ilaçları yoluyla derdine çare aramaya yönelmektedir. İslam dininin zayıf olduğu bölgelerde bu gibi inanış ve uygulamaların daha yoğun olduğu da bir gerçektir. Çaresizliğin bir sonucu olarak, İslam'ın daha güçlü olduğu yerlerde bile, uygun olmayan bazı uygulamalara başvurulduğu ve değişik inanışların yaygınlık kazanmış olduğu da görülmüştür.

KAYNAKÇA - BIBLIOGRAPHY

- BORATAV, Pertev Naili, **Türk Halk Bilimi II 100 Soruda Türk Folkloru** (İnanışlar, Töre ve Törenler Oyunlar), 2.b. İstanbul 1984.
- ERDENTUĞ, Nermin, **Hal Köyünün Etnolojik Tetkiki**, Ankara 1956.
- FIĞLALI, Ethem Ruhi, **Geçmişten Günümüze Halk İnançları Açısından Alevilik-Bektaşilik**, Ankara 1994.
- KALAFAT, Yaşar, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara 1992.
- KALAFAT, Yaşar, **İslamiyet ve Türk Halk İnançları**, Ankara 1996.
- KALAFAT, Yaşar, **Makedonya Türkleri Arasında Yaşayan Halk İnançları**, İstanbul 1994.
- MEAR, Hüray, **Kıbrıs Türk Toplumunda Doğum Evlenme ve Ölüm ile İlgili Adet ve İnanışlar**.
- NUREDİNİ, Mensur, **Makedonya'daki Belli Başlı Ziyaret Yerleri**, Dinler Tarihi Açısından Bir Değerlendirme, Gostivar 2003.
- ÖNAL, Mehmet Naci, **Romanya Dobruca Türkleri ve Mukayeseleriyle Doğum, Evlenme ve Ölüm Adetleri**, Ankara 1998.
- ÖRNEK, Sedat Veyis, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, Ankara 1979.
- ÖRNEK, Sedat Veyis, **Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki**, Ankara 1966.
- ÖRNEK, Sedat Veyis, **Türk Halk Bilimi**, Ankara 1995.
- POLAT, Kemal, **Beşikten Mezara Kırgız Türklerinde Gelenekler ve Halk İnanışları** (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum 2003.

INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS STANDARDS COMPLIANCE SYSTEM OF MACEDONIA

341.33//.34:006(4/4977)

(1.02 original scientific article)

Dr. Abdülmecit NUREDİN

International University of Struga, Faculty of Law, Department of
Law, Struga, Macedonia. e-mail: anuredin@hotmail.com

ABSTRACT

International human rights law has influenced the creation new standards in post-socialist Europe. Agenda systemic change in transition countries is clearly based on the notion that human rights are a legitimate target for final universal democratic community. Human rights play important role in the transition process in Central and Eastern Europe because they give meaning and context and provide legitimacy of systems that occur and give moral meaning and hope of individual activities.

Harmonization of legislation of the Republic of Macedonia with international human rights standards, is actually closer to solutions of the national legislation to the right European Union. Human rights played an important role in transition process in the country, because they give stimulus and impetus for European integration of the country. In this paper explanations of different dimensions of the human system rights in the country in the transitional period. Human rights, except in the legal aspect and analyze the internal Political social concept as a process of establishing the freedom of mankind.

The second side of this process is democratization of the Republic of Macedonia. Democracy and human rights phenomena closely related to one another. The problem in the country lies not in the legal recognition of human rights, but in their daily exercise. Establishing the rule of law is one of most sensitive and most difficult tasks in the process of building concept of human rights in post-socialist countries.

Keywords: Democracy, human rights, freedoms, the rule of law

ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI STANDARTLARININ MAKEDONYA SİSTEMİNE UYUMU

Dr. Abdülmecit NUREDİN

Makedonya – Struga “Uluslararası Üniversitesi” Hukuk Fakültesi,
Öğretim Görevlisi, e-mail: anuredin@hotmail.com

ÖZET

Uluslararası hukuk, insan hakları hukuku standartlarına ulaşabilmrsi için Post Sosyalist Avrupa ülkelerinde etkili olmuştur. Demokratikleşme sürecindeki ülkelerde,yeni oluşturulmaya çalışılan sistem değişikliğinin, insan hakları evrensel toplumun nihail noktasıdır. İnsan hakları, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin “geçiş” sürecinde etkin rol oynamaktadır. Bu bağlamda, sistemin ortak çıkar ve meşruiyet kazandırmak için uyumlaştırılması, bireysel etkinlikleri tetiklemektedir.

Makedonya Cumhuriyetinin hukuki mevzuatının, Uluslararası insan hakları standartlarına ulaşmasında, AB mevzuatı ile ulusal mevzuatın çalışmaları neticesinde, mevzuattaki sorunların giderilmesi, AB hukuk yapısı bünyesine ulaştıracaktır.

Bu çalışmada, demokratikleşme sürecindeki Makedonya Cumhuriyetinin insan hakları sürecinde geçirmiş olduğu sistemsal evreler açıklanmaktadır. İnsan hak ve özgürlüklerinin incelenmesinde, İnsan haklarının hukuki yönü kadar, sosyo-politik yapı incelenerek insan hürriyeti önemli yere haizdir. Bu işlemin, ikinci tarafı olarak Makedonya Cumhuriyetinin demokratikleşme sürecidir. Demokrasi ve insan hakları birbiriyle bağlantılı bir fenomeni oluşturmaktadır. Makedonya Cumhuriyetinde sorun,insan haklarını düzenleyen yasalar nezninde değil, farklı uygulamalardan ötürü sorun oluşturmaktadır.

İnsan hakları konseptinin inşası ve hukukun üstünlüğü ilkesini post-sosyalist ülkelerde yürürlüğe koymak çok hassas ve zor bir süreçtir.

Anahtar kelimeler: Demokrasi, insan hakları, özgürlükler, hukukun üstünlüğü

LEGISLATION – ISSUES AND CHALLENGES

Harmonization of legislation of the Republic of Macedonia international human rights standards, is actually approximate solutions of national legislation to European Union law. If one considers the numerous international conventions in various areas, particularly in the area of human rights, it can be said that the harmonization of law is general tendency in modern law . Within the European Union harmonization, and unification of law should Realizing the unique space of freedom, security and Justice and the single market in which smooth exercise economic and other functions of the Union . The need for and commitment harmonization of legislation of the Republic of Macedonia EU law is incorporated in the decision of the European Commission of 17 December 2005, when the Republic of Macedonia to be granted status of candidate country to join the European Union.

Process harmonization of legislation of the Republic of Macedonia EU law is a prerequisite for full membership European Union. From the moment when the Republic of Macedonia set for European integration, the EU legal order (including and primary and secondary legal sources) is referenced legal order to which the legal system of the Republic of Macedonia should be approaching. The harmonization of legislation should be establishing a clear and consistent legal system that does not exist Internal conflicts of laws. In certain areas of the law harmonization will entail a need for codification of legislation. The legal system of the Republic of Macedonia covers Despite the Constitution of the Republic of Macedonia in 1991, the laws and bylaws adopted in 1991, and the Federal legislation of the former Yugoslavia which was consistent with the new constitutional and legal order , continue to apply and remain as national

legislation in accordance with Article 5 of the Law enforcement of the Constitution of the Republic of Macedonia.¹ It meant that, over a period of time after Macedonia gained its independence, most federal law as part of the national legislation.

An important step towards the harmonization of legislation The Republic of Macedonia to the EU law is that when making new laws take account of their compliance with European Union legislation. The Rules of the Government Macedonia introduced a requirement for all new laws or legal acts that are proposed to be followed by an overview of their compliance with European law Union.²

This is especially significant having in mind that the Government is dominant authorized proposer of laws passed by the Parliament of Republic of Macedonia.

It is essential to accurately determine how Macedonia may have to accept what is called Law of the European Union, since the harmonization of legislation not a simple transposition of EU measures in domestic legislation. Harmonization of legislation does not completely leveling, but can remain certain differences or specifics. When it comes to harmonization of law in particular area, you should keep in mind that legal norms should to suit the specific conditions of the country in which they are made, otherwise, they will be inapplicable and unenforceable laws.

However, these individual national legislative features should be within the limitations given by the European Union, and will be reduced over time until full EU membership. After harmonization is first step towards unification which means adopting uniform legal rules in certain areas.

Human rights played an important role in transition processes in the

¹ Human Rights Committee, General Comment 34, Freedoms of Opinion and Expression, (21 July 2011, CCPR/C/GC/34).

² Frank La Rue "Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression" (26 April 2011, A/HRC/17/27), page 21, note 3.

country, because they provide stimulus and impetus for European integration of the country. Republic of Macedonia attempt to create a mechanism for protection of human rights, Starting from two main reasons.³ People in Macedonia lived under regime that systematically denies human rights while preached that respect.

The second reason is the intention of the The Republic of Macedonia to join the European Union, and one of capture essential it is to prove that respects and protects human rights. Macedonia is a member of all primary international agreements in the area of human rights.⁴

Constitution Macedonia recognizes international agreements ratified in accordance with the Constitution as part of the internal legal order of the state. Therefore, the new Constitution Macedonia emphasis on human rights. Constitution Macedonia at the beginning gives a broad and systematic performed Charter of rights and freedoms of man and citizen , which begins to civil rights, to continue the political , economic , social and cultural rights as well as constitutional guarantees that fits over the evolution of civil subjectivity in European political history.⁵

With these provisions , political status of every citizen becomes essentially equal , no given the origin and nationality , which the Republic Macedonia , as a social community which comprised members of various nations and nationalities , is of particular importance and in full compliance with the libertarian and democratic spirit of constitutional arrangement.

Constitutional and legal framework Republic of Macedonia in accordance with the European Convention on protection of human rights and fundamental freedoms and the additional protocols in force in the

3 Article 118th Constitution of the Republic of Macedonia.

4 Commission of The European Communities, Brussels, 08.11.2006, SEC (2006)1387, Commission Staff Working Document, The former Yugoslav Republic of Macedonia 2006 Progress Report.

5 Rules of Government (Consolidation), from May 8, 2006 year, (Official Gazette of the Republic of Macedonia no. 51/2006).

Republic of Macedonia from April 1997 year.⁶ The general conclusion of the concept of human rights in the Constitution Macedonia is that it provides a modern, liberal concept of human rights.⁷

HUMAN RIGHTS AND EURO – ATLANTIC INTEGRATION OF MACEDONIA

Due to the success of the process of harmonization of Macedonian legislation with EU law, for consistency, coordination and a clear picture and monitoring process of approximation of legislation in 2007 a national program for the Adoption of the European Union . In order to realize the goal of European integration , Macedonia will have to exert much effort in towards meeting the requirements for entry into the Union . It should be predict the constitutional changes that will allow RM to ship the performance of its sovereign rights to international organizations or communities.

For the EU , the prism of human rights and freedoms , RM should meet the political criteria. Copenhagen criteria clearly established requirements for membership in the European Union, particularly emphasizing the stability of institutions guaranteeing democracy, rule of law, protection of human rights and the rights minority. In this context especially important in the creation and strengthening of institutional mechanisms for the 6 Unofficially, the total number of complaints from the ratification of the European Convention on human rights and fundamental freedoms by the Parliament of 10.04.1997 year ending December 2006 was 726. According to the criteria for admissibility laid down in Article 35 of the Convention as of December 2006 European Court of Human Rights to the Government provided a total of 76 items for response. During 2006, 29 cases were delivered from communicated 76 cases , 29 have been completed , 16 of the judgments and decisions of 13 European Court . The European Court ruled 12 confirmed violation of Convention by the Republic of Macedonia . 4 The court ruled not stated violation of human rights , and 11 European Court found the complaints applicants completely inadmissible and stopped the proceedings.

7 According to the case law of the European Court of Human Rights in 2006, changed Penal Code, the penalty of imprisonment for defamation and slander. During 2006, the provision of the Criminal Procedure Code which anticipated mandatory detention when there is reasonable doubt that the crime was crime that can be punishable - life imprisonment.

protection of human rights and freedoms in the country. In this context, 2006 was established Inter-Ministerial body Human Rights headed by a representative of the Ministry of Justice.⁸ Inter-ministerial body for human rights, seeks to coordinate the efforts of ministries to participate in promoting and providing suggestions regarding the legal regulation in the area of human rights and exchange Information , data and implementing the recommendations of the reports the relevant committees of the United Nations and Council of Europe .

According to The decision body shall inform the Government annually for their work. The establishment of such a body really necessary is a positive step in the promotion of human rights Macedonia . The promotion of human rights is closely related to protection and prevention of possible injury. There is no dispute the real purpose of the promotion of human rights in their protection and prevention as well as possible, and by state. The fact that the Inter-Ministerial Group on Human rights is almost unknown to the wider public, not to speak of the results of its work .

It remains to be hoped that this Inter-ministerial body for human rights is not only a formal requirement, a recommendation made by European Commission or only form without content in order to cover essential shortcomings in terms of human rights , their promotion and protection . Starting from democratic Principles executive in the country should inform the public about the work of this body , undertaken activities and to provide appropriate cooperation in this body NGOs working in the field of human rights .

Also, the degree of success of the primary national human rights institutions (public prosecution, courts , Constitutional Court , the Ombudsman) depend on a number of political, financial and social factors that influence these institutions .

⁸ Government Decision no. 19-1378/1 of 29.03.2006 (Official Gazette br.44/2006)

The judicial system of the Republic of Macedonia was reformed in period 1995-1997, when legislation was largely compliance with international conventions and standards (Council of Europe positively assessed the reforms). Main objectives of the existing reform to strengthen the independence and increase efficiency of the judicial system.⁹ During 2005 and 2006 were implemented major legislative activities provided in reform agenda.¹⁰ Constitutional amendments adopted in December 2005 year provided fundamental changes in the organization and functioning of judicial institutions. The selection and dismissal of judges and prosecutors moved to exclusive jurisdiction of the Judicial Council of the Republic of Macedonia (the majority of its members are elected by the judges of their rows) or the Council of Public Prosecutors. The new legal solutions operationalize new constitutional provisions redefine competence in the selection and dismissal of judges, the composition and powers of the body that will carry out the selection and resolution (Judicial Council of the Republic)¹¹ and changes in organizational structure and powers of the courts.

One significant novelty in the field of judiciary introduction of specialization of the courts. It is a specialized departments and units in the courts, and which should serve the efficiency of the judicial system. Another novelty is establishment of special administrative court competent to decide on legality of the public administration, which came to unloading of the Supreme Court of this kind of items. It also established another Court

9 Strategy for reform of the justice system together with the Action Plan for its implementation (2004-2007)

10 The Law on Courts (Official Gazette of the Republic. Macedonia no.58/06 of May 11, 2006) incorporates the following international instruments: the European Convention for the Protection of Human Rights and Freedoms; Recommendations of the Committee of Ministers of the Council of Europe independence, efficiency and role of judges, the European Charter on the Statute for Judges, the Universal declaration of independence of the judiciary; resolution 1987/23 and resolution No. UNGA. 40/32, 4 / 1.

11 Law on the Judicial Council of the Republic of Macedonia (Official Gazette of the Republic. Macedonia br.60/06 year from 15.05.2006).

of Appeal in Gostivar (despite existing three) to increase the availability of justice to citizens. Although the new law courts are all incorporated international standards relating to trial within a reasonable time, but litigation is too long.¹²

A serious backlog court cases. Courts do not like to pay attention to the fact that justice delayed is injustice . In order to increase efficiency of judicial procedures were introduced significant innovations in litigation and legislation . The novelties introduced in procedural law created the legal prerequisites for accelerating the process by overcoming located weaknesses that contribute to the long duration of the proceedings .¹³ Were also undertaken a number of activities that aim to reduce the number of criminal cases in the courts and to rationalize located problems in the judiciary.¹⁴

12 The law recognized the principle of reasonable time in accordance with Article 6 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Freedoms . It is in line with international and EU the following acts : Joint Action of 22 April 1996 adopted by the Council on the basis of Article K3 of the Treaty on European Union , concerning the definition of a framework for the exchange of judges to enhance cooperation between member states EU joint Action of 29 June 1998 adopted by the Council on the basis of Article K3 of the Treaty on European Union , establishing the Network of European courts Recommendations of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the independence, efficiency and role of judges , the European Charter on the Statute for Judges and the Universal Declaration of independence of the judiciary , Resolution 1987/23 and Resolution No.UNGA . 40/32,4 /1.

13 Here it is important the new Law on Civil Procedure in 2005 (started to be implemented from 29.12.2005) which arose from the need for further upgrading the normative decisions of Civil Procedure and finding appropriate legal mechanisms to enable faster and more effective treatment the courts in disputes of personal , family, work , property , and other civil legal relations , and thus faster final resolution of disputed relationship between legal entities , thus creating greater legal certainty in this area.

14 For example , amendments to the Law on Criminal Procedure of 2004 is made compliance with European legal acts and other international conventions and recommendations of the reports of the Republic of Macedonia (UN Convention against Transnational Organized Crime , the European Convention on Human Rights , the Convention money laundering , search, seizure and confiscation of proceeds of crime , criminal Law Convention on Corruption , the Convention on Cybercrime , the European Convention on the Transfer of sentenced Persons protocol ; GRECO recommendations , guidelines for basic human rights and the fight against terrorism in Council of Europe recommendations of the European Committee for the Prevention of Torture and degrading Treatment or Punishment) .

Adequate progress is made in improving position of national minorities in the Republic of Macedonia. Framework Ohrid Agreement constitutes a framework for development of an integrated multi-ethnic society that guarantee peace , stability and democratic development of the Republic of Macedonia . Framework agreement reaffirmed the sovereignty, territorial integrity and unitary character of the state, and restore the stability of its entire territory, developing mechanisms to further build trust.¹⁵

Framework Agreement entails substantial changes in the constitutional order and legislation aimed at significantly improving the rights of communities, which discourage the motives for conflict Macedonian society along ethnic lines. Furthermore, the principles of Enhanced representation and participation in public life on reintegration of Macedonian society and strengthening cohesion therein.

Equitable representation of citizens belonging to all communities in the state government and other public institutions at all levels with the amendments to the 2001 Constitution was built as one of the fundamental values of the constitutional order.¹⁶ For inclusion of provisions for equitable representation of citizens belonging to all communities were amended and adopted certain laws in order to achieve adequate representation of appropriate equitable However communities. Representation of the community is remarkable. Some progress has been made to the police, where a number of new officers employed in law enforcement.

CONCLUSION

Macedonian problem lies not in the legal recognition of human rights, but in their daily accomplishment. Establishing the rule of law is one of most sensitive and most difficult tasks in the process of building concept of human rights in post-socialist countries. Government done little

¹⁵ Amendment no. VI of the Constitution of the Republic of Macedonia (Official Gazette of RM no.91 year from 11.20.2001).

¹⁶ Adopted and amended the Law on Civil Servants Act, the Ombudsman, Labor Law, Law on Public Enterprises, Law on Public Prosecution, Courts and others.

to establish the rule of right in Macedonia, as an important part of human right. Even rule of law in its narrowest , informal sense never existed in the Republic Macedonia.¹⁷ Higher values and legal conditions were not respected by the government .

The principle of legal certainty and accountability of state officials has no bearing on the Macedonian political and legal life. Organized crime and corruption were still stage of political life. Because of all this, we can conclude that in the country there is still much work to establish full respect of human rights , such as provided in democratic countries . Macedonia should first to begin to build awareness of human rights and a strong public opinion will support the values of law and the rule of law, and then need to improve techniques for improving the human rights. Also building a participatory political culture and the culture of human rights is very important, if not most important for the acceptance of the democratic concept of human political rights in the constitutional system of the Republic of Macedonia. Human rights cannot be passed themselves off from political and social context, but as a process by the establishment of human freedom. The second process a democratization of the Republic of Macedonia. Democracy and human rights phenomena closely related to one another. They actually two sides of an issue. Neither can speak for democracy if there are human rights nor democracy has without respect for human rights . The existence of political democratic system and its institutions are based , among other things, and the achievement of legal protection that fits and ensures for basic human rights . Thus , political and constitutional determination of basic human rights as the core appears the state , which would be democratic. Primary issue of promoting democracy and respect for human rights , which is directly related to the basic principles of democratic society , and it ends in civil society . Creating a civil society, and the thread which forms the Citizens gather, organize and act beyond.

17 For mutual conditionality of the concept of building a human rights, and state law on the other hand, see section on political criteria in the Report of the European Commission: Commission of the European Communities, Brussels, 06.11.2007, SEC (2007) 1432, Commission Staff Working Document The former Yugoslav Republic of Macedonia 2007 Progress Report, p. 7-15.

Within the state, is undoubtedly the hardest part of this global transformation. Insufficient participation of citizens in public affairs consequence of their lack of understanding of civil society and their confidence in the various elements of the organization society. So people need to educate in order to serve their rights, from preschool through so primary, secondary and even up to higher education.

KAYNAKÇA - BIBLIOGRAPHY

Human Rights Committee, General Comment 34, Freedoms of Opinion and Expression, (21 July 2011, CCPR/C/GC/34).

Frank La Rue “Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression” (26 April 2011, A/HRC/17/27), note 3. Article 118 th Constitution of the Republic of Macedonia.

Commission of The European Communities, Brussels, 08.11.2006, SEC (2006)1387, Commission Staff Working Document, The former Yugoslav Republic of Macedonia 2006 Progress Report.

Rules of Government (Consolidation), from May 8, 2006 year, (Official Gazette of the Republic of Macedonia no. 51/2006).

Government Decision no. 19-1378/1 of 29.03.2006 (Official Gazette br.44/2006)

Strategy for reform of the justice system together with the Action Plan for its implementation (2004-2007 year)

Universal declaration of independence of the judiciary; resolution 1987/23 and resolution No. UNGA. 40/32, 4 / 1.

Law on the Judicial Council of the Republic of Macedonia (Official Gazette of the Republic. Macedonia br.60/06 year from 15.05.2006).

Universal Declaration of independence of the judiciary, Resolution 1987/23 and Resolution No. UNGA. 40/32, 4 / 1.

Amendment no. VI of the Constitution of the Republic of Macedonia (Official Gazette of RM no.91 year from 11.20.2001).

European Communities, Brussels, 06.11.2007, SEC (2007) 1432, Commission Staff Working Document The former Yugoslav Republic of Macedonia 2007 Progress Report.

NECATİ ZEKERİYA'NIN LİRİK ŞİİRLERİNDE TASAVVUF ÇİZGİLERİ

821.512.161(497.7).09
(1.01 Original scientific article)

Mr. Tülay ÇAKO

Makedonya – Üsküp “Kiril ve Metodiy Üniversitesi”, Filoloji
Fakültesi Doktora Talebesi, e-mail: tulay_cako@hotmail.com

ÖZET

Necati Zekeriya, İkinci Dünya Savaşından sonra Makedonya ağdaş Türk edebiyatının ilk ve en büyük yazarlarındanır. Şairin ilk şiirleri toplumsal nitelikte eserlerdir. Onlarda halk kurtuluş savaşı, okul ortamı, sevgi, alışılmadık olaylar, değişik yaşıntılar, eski Yugoslavya ulus ile halkları arasındaki kardeşlik birlik ve onların dünya ulusları arasındaki tanıtımıyla ilgili konular ele alınmaktadır.

Sevgi konusu Zekeriya'nın şiirlerinde çok ayrıntılı ve kelimenin en geniş anlamıyla ele alınmıştır. Şaire göre ocuk şiiri, yaratıcı etkinliğe ycelip güzelliğin en yüce ilkesini oluşturan sevgiyi temsil etmektedir. zendirici estetik değerlere ulaştırdığı ve güzellik sırlarını keşfettiği bütün şiirlerin, geleceğimizin teminatı olan çağımızın çocuklarına adanmıştır.

İlerleyen yıllarda, şairin insana yönelik ilgisinin arttığını görmekteyiz. Şairin ilgi merkezinde insanın hümanizmi, hoşėrs, gizemciliği, varoluş felsefesi ve tasavvuf gibi konuların yer aldığını görüyoruz. Bu gibi özelliklerin en belirgin özelliklerini şairin “Sevgi” kitabında buluyoruz. Bu yazımızda kısaca söz konusu kitaptaki şiirlerin bu tür özellikleri üzerinde duracağız.

Anahtar kelimeler: Lirik şiir, tasavvuf, sevgi konusu, ocuk şiiri

MYSTICAL ASPECTS IN THE LYRICAL POETRY OF NECATI ZEKERİYA

Mr. Sci. Tülay ÇAKO

Macedonia – Skopje University of “Ss. Cyril and Methodius” Faculty
of Philology, PhD student, e-mail: tulay_cako@hotmail.com

ABSTRACT

Necati Zekeriya is one of the first and greatest writers of contemporary Turkish literature in Macedonia after the Second World War. The first poems of the writer have social character. They include themes such as National War of Independence, school environment, love, unusual events, experiences, brotherhood and solidarity among the nations and nationalities of the former Republic of Yugoslavia and their affirmation among the nations of the world.

Love as a particular theme is thoroughly elaborated in the poetry of Necati Zekeriya. According to him a poem written especially for children is equal to love, i.e. love which grows up into a creative activity and becomes the highest principle of beauty. Discovering the secret beauties of his poetry dedicated to contemporary children, he carries it to the level of appreciative aesthetic values.

In his latest period, he more and more focuses on themes such as humanism, tolerance, mystery, the philosophy of existence and mysticism. The most distinctive examples of these characteristics can be found in his book of poems entitled “Sevgi” i.e. “Love”. In this article we will try to highlight this sort of characteristics included in the poems of this book.

Keywords: Lyric poetry, mysticism, love matters, children’s poetry

NECATİ ZEKERİYA’NIN LİRİK ŞİİRLERİNDE TASAVVUF ÇİZGİLERİ

Necati zekeriya, İkinci dünya Savaşı’ndan sonra Makedonya’da gelişen Türk şiir ve edebiyatının başta gelen isimlerinden biridir. Yazarın şiir yaratıcılığı, Makedonya çağdaş Türk edebiyatına damgasını vurmuş özelliktedir. Zekeriya’nın özgün şiir yaratıcılığının yankısı, haklı olarak Makedonya Türk şiirini araştıran ve inceleyen çok sayıda araştırmacının ilgisini çekmiş, sanat çevrelerinin dikkatini ve saygısını kazanmıştır.

Lirik bağlamda ise, onun şiiri kısa zamanda okurların gönüllerinde that kurup edebiyat çevrelerimizin zirvesine ulaşmıştır. Şair, kendine özgü şiirsel yenilikleriyle, hafızalarda kalmasını sağlayan bu sırrı, adeta gizlemesini bilmiştir. Onun lirizminin özünde ve temelinde arılığını ve saflığını bozacak hiçbir şey karışmamış olan gerçek şiirin alevleri yanmaktadır. Güçlü duyguların baskısıyla, onun bu lirizmi hararetli, endişeli, fırtınalı ve yer yer tasavvufi bir renge bürünmüş yüksek seslidir. Bu gibi özellikleriyle, onun şiiri şüphesiz, XX. yüzyıl Makedonya Türk şiirinin sanatsal duygusu ve onun yükselen adımı olarak nitelenmelidir.

Zekeriya’nın sanatını ele alan bazı yazarlar, ve edebiyat araştırmacıları, şiirlerin bu yönünün görememiş veya anlayamadığı için şair, bir takım yersiz ve sert eleştirilere hedef olmuştur.¹ “Ancak, Makedonya Türklerinin diğer bazı yazarları gibi, Necati Zekeriya da bu konuyu işlemiş ve bu alanda oldukça başarılı eserler vermiştir. Bu yazımızda, şairin çeşitli nedenlerle şimdiye kadar değinilmeyen bu yönüne açıklık getirmeye çalışacağız.

1. Mustafa Karahasan’ın şairin Sevgi adlı eseri konusunda çok olumsuz bir örüş sergilemektedir. Eleştirmenin tamamen yanlış ve hiçbir dayanağı olmayan bu görüşü, o zamanın Makedonya’ında ha kim olan estetik monizmi esas alan ideolojik eleştirinin bir yankısı olduğunu düşünüyoruz. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Милан Ѓурчинов, „Скица за еволуцијата на книжевно-критичките пристапи во новата македонска литература“, Критички сведоштва (1953-73), Скопје, Култура, 1976, pp. 334-340.

Necati Zekerîya'nın şiirinde, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Makedonya Türk şiirinin ilk dönemine has olan pozitivist ilhamları ağır basmaktadır. Bunun merkezinde de, savaş yaşantı ve görüntülerinin hatıraları yer almaktadır. İlerleyen yıllarda, şairin insana yönelik ilgisinin giderek arttığını görmekteyiz. Dolayısıyla, geçen günlerin yanında yaşananların, yaşananların yanında da, yaşanılanların yan yana olduğunu görmekteyiz. Şairin ilgi merkezinde, insanın hümanizmi, hoşgörüsü, gizemciliği, varoluş felsefesi ve tasavvuf gibi konuların yer aldığını ve giderek, yoğunlaştığını görüyoruz. Bu gibi özelliklerin en belirgin örneklerini şairin “Sevgi” kitabında buluyoruz. Bu yazımızda kısaca, söz konusu kitaptaki şiirlerin bu tür özellikleri üzerinde duracağız.

Adından da anlaşıldığı gibi, kitaptaki şiirlerin ana konusu, klasik Türk şiirine özgü belirgin bir şehvetle işlenen kadına, insana, ve genel olarak insan doğasının aydın yanlarına yönelik sevgidir. Kitap, “Ozan üçgeni”, “Genç kız”, “Kara ak üstüne”, “Damlalar” ve “Oyun” olmak üzere, beş bölüme ayrılmış ve her yönüyle özgün bir şiirsel bütün oluşturmaktadır. Ayrı isimlerle belirlenmelerine rağmen, söz konusu bölümler, “sevgi” denen aynı konunun birbirini tamamlayan birimleridir.

Şiirlerde, şairin güzelliği keşfetmesi, sevgiyi kendine has bir biçimde algılaması, yaşaması, derinleşip onunla kaynaşması, içtenliği, mecazi ifade yeteneği, hayal gücü ve şiirsel üsluba doğru gittikçe açılan özellikleri dile gelmektedir.

Bu şiirlerin sanatsal değeri hakkında, onlara tahlili bir bakışla yaklaşan Mustafa Karahasan²'in dışında, Zekerîya'nın bu şiirleri yeni bir duygu ve anlayışla yazıldığı bildirilmesi yanında³, onlarda “Şair, sevginin duyu tellerini şiirin yüreğine bağladı; duygu denen olguyu ince ince eritti”⁴, gibisinden şimdiye kadar çok sayıda tahmini ve gönül okşayıcı sözler söylenmiş ve iltifatlarla bulunulmuştur.

2 Mustafa Karahasan, “Necati Zekerîya: Sevgi”, Sesler (Üsküp), XI, 1966, pp. 50-55, Birlik Yayınları, 1995, pp. 120-125.

33. Abdülkadir Hayber, “Yugoslavya Türk Halkı Edebiyatından Çizgiler – Necati Zekerîya”ö Sesler, (Üsküp) CLI, 1980, p. 50.

44. Ethem Baymak, “Necati Zekerîya'nın Portresi”. Tuna Akar Serin Serin, Prizren, Bay Yayınları, 1999, p. 70.

Bu kitapta, okuyucuyu düşündüren çok daha belirgin bir şehvete daha karşılamaktayız. Şiirlerin esas ve hareket noktası, **zahiri** ve **tasavvufi** olarak iki çeşit yorumlanabilen aşktır. Şairin büyüklüğü ve şiirlerin gerçek sanatsal değeri aslında bu ikilikte gizlenmektedir. Onlarda, dünyada ne varsa, her şey sevgiyle başlıyor görüşü ağır basmaktadır. Şair şiirde aşkı mutlak değer, hayatın ve dünyada var olan her şeyin (şiarı) belgisi olarak görmektedir. Bu kitapla ilgili Ethem Baymak: “*Necati’ye göre önce sevgi vardı, sonra insan. Ozanın her şeyi sevgi. Yaşamın abecesi gene sevgi*”.⁵ Bu nedenle şair:

“Eğer sözlükten tek bir söz seçmek zorunda kalsaydım
Kuşkusuz bu söz sevgi olacaktı
Eğer dünya yüzünde sevgi olmasaydı
Sanırım onu ben bulacaktım”.

(*Sevgi*, s. 5)

Kitabın önsözü olarak verilmiş olan yukarıdaki dizeler, bir yandan en yüce varlık ve mutlak değer olarak sevgiye işaret ederken, diğer yandan şairin yüceliğini ve gerektiğinde sevgiyle bütünleşebileceğini ima etmektedir. Bu aslında, *yukarıdaki şiirin olduğu gibi, kitaptaki bütün şiirlerin ana motifinin aydınlığa kavuşmasının ilk ipucunu oluşturmaktadır*. İfade ve konu bakımından yukarıdaki dizeler Nesimi’nin:

“Daim Ene’l-Hak söyleyem
Hak’dan çü Mansur olmuşam”.

(*Türk Edebiyatı Tarihi I*, s. 374) ⁶

şeklindeki beytini hatırlatmaktadır. Ancak, şekil bakımından onlar daha çok içerik ve inceliğiyle kuşkusuz olarak Zekeriya’yı büyük ölçüde etkilemiş ve teşvik etmiş olan Hayyam’ın rubailerini ima etmektedir. Dolayısıyla şair, kendisini, hemen ikinci giriş şiirinde anması, kuşkusuz bir tesadüf eseri değildir. Necati Zekeriya’nın yukarıdaki şiiri ile Hayyam’ın

⁵ Ibid.

⁶ Nihat Sami Banarlı, Türk Edebiyatı Tarihi I, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1998, p. 374.

rubailerı arasındaki Konu benzerliğini gösterebilmek için onlardan Türkçe'ye çevrilmiş sadece bir örnek vereceğiz:

“Tanrı evrenin canı, evrense tek bir beden
Melekler bu bedenın duyuları hep birden
Yerde gökte canlı cansız ne varsa bir uzuv
Budur Tanrı birliği, boştur başka bir söylenen”.⁷

Verilen örnekten görüldüğü gibi, ifade ve konu bakımından Zekeriya'nın şiiri Hayyam'ın rubaisiyle tamamen uyuşmaktadır. Bu da dolayısıyla, söz konusu şiirlerin klasik Türk şiir geleneğinin büyük etkisi altında meydana geldiğini göstermektedir. Bunu, onların şekli, onların vecizliği ve Nazım'ın telkin edici ifade biçimi kanıtlamaktadır.

“*Ozan Üçgeni*” bölümünde şair, dünyadaki bütün varlıkları, Makedonya Türk edebiyatının şimdiye kadar hiçbir şairinde görülmemiş olan farklı ve sevgi denen tek bir duygu açısından seyretmektedir. Bu yenilik, bu bölümünün daha ilk şirinden kendini göstermektedir:

“*Büyük ozan değilim ben
Hayyam gibi, Hafız gibi, Nazım gibi örneğin
diyemem sonsuzluk yanadır söylediğim
dediklerimde mutluluk sezilirse
küçük sevinçlerde bulduğum büyük sevinçlerden bu
tutkun olduğumdan da olsa gerek
sevgi genç kızın düşlerinde*

SÜRDÜĞÜ SÜRECE SÜRERSE SÜRESİ ŞİİRLERİMİN

yeterdir

çoktur bile, inanın

(Sevgi, s. 9)

7 Ömer Hayyam, Bütün Dörtlükler, Çev. Sabahattin Eyüboğlu, İstanbul, Cem Yayınları, 1988, p. 183

Bu şiir, Necati Zekeriya'nın şiirinin bir nevi manifestosunu oluşturmaktadır. O aynı zamanda diğer şiirlerinin asıl motiflerinin ve hareket noktalarının keşfedilmesi bakımından bir yol gösterici özelliği taşır. Bu şiirde şair, hayranı olduğu üç büyük ismi (Hayyam, Hafız ve Hikmet) hatırlatarak, bizi mecazi bir biçimde yönlendirmektedir. “Ozan Üçgeni” ismi de, bir yandan adı geçen ustaları, diğer yandan şiirlerin asıl motiflerini ima etmektedir. Dolayısıyla, bu şiirle şair, bize ilhamının asıl kaynağını ve şiirleri doğru anlamının anahtarını adeta keşvetmiş oluyor.

Hiç anlamsız ve hatta şairin her zamanki olumlu yaklaşımına ters gibi görünen bazı şiirlerde farklı bir renkliliğin sezilmesi, açıkça, onların tasavvufi bir bağlamda söylendiğini göstermektedir. Bu renklilik, söz konusu şiirlerde bu dünya ile öteki dünya tabloları, dini ve dindışı ülküleri arasında yeni ilişkiler kurma bakımından sınırsız imkanlar sağlamaktadır. Şair, her iki düzey arasında mükemmel bir bağ kurabilmektedir. O kadar ki, bu şiirlerde en dindışı olan örneklerin bile belirgin bir “dini” hava yansıtmalarını sağlayabilmektedir. Şiirlerdeki iki anlamlılık ve her iki düzey arasındaki kuşku, bilinçli olarak uyanık ve etkin tutulmakta; kelime anlamlarının değişmeye ve kesinleşmeye her zaman açık ve hazır olduğunu söyleyebiliriz. Şiirlerinin bu gibi özellikleri yüzünden, Necati Zekeriya'nın bu kitabındaki şiirlerde kesin bir tasavvufi yorum aramak mümkün olmadığı gibi, kesin bir dindışı yorumu yapmak da mümkün değildir. Tasavufta bu tabii bir olaydır. Çünkü, Anamari Şimel'in de belirttiği gibi: “*İran veya Türk şiirinde harfiyen kabul edilebilen tasavvufi yaşantılar beklenemediği gibi, bütün bir tasavvuf sistemini de oluşturmak mümkün değildir*”⁸. Dolayısıyla, “Şair Üçgeni” bölümünün ilk şiirinde sevginin tanımı şaire göre şöyledir:

“Sevgisinden uzak kıskanç askere mektup neyse
sevgi de bana odur

8 Anemari Şimel, “Ruza i Slavuj: Persiska i turska mistična poezija”, **Sufizam**, Priredili , Darko anaskovič i Ivan sop, Beograd, Prosveta, 1981. Pp. 153-159.

dal SEVGİ budak SEVGİ yaprak SEVGİ
SEVGİ benim umudum
SEVGİ benim onurum
SEVGİ benim ölümüm
umutları da sevgide gördüm
onurları da
ölümleri de

(Sevgi, s. 10)

Bir sayısıyla işaret edilmiş olan birinci şiirde şair, sevgiye her şeyden önce **büyük harflerle** yazılmış yegane veya mutlak bir gerçek olarak bakıyor. Şair sevgiyi hem ebediyete uzanan somut bir kavram, hem de ebediyetin geniş çapta soyut bir kavramı olarak belirtiyor. Şair sahip olduğu coşkun hayal gücüyle “*sevgi*” ile “*kıskanç askerin mektubu*” arasında bir mukayese yaparak sevginin gücünü sergilemeye çalışıyor. Bu varsayıma dayanarak, onun hayal gücü tasavvufi bağlamda mutlak ve ebedi aşka dair abartılmış bir tablo oluşturmaktadır.

Bu şekilde meydana gelmiş olan tablonun aracılığıyla şair büyük harflerle yazılmış olan Sevgide **tomurcuğu** da, **dalı** da, **yaprağı** da, ideal olan ebedi aşka ulaşmak için gelişen varlıklar olarak görmektedir. İdeal aşkın hakkında bu şekilde oluşan tabloda sonra, şair, birinci şahıstaki olumlu yanıtlarıyla (*sevgi benim umudum, benim onurum, benim ölümüm, umutları da sevgide gördüm, onurları da, ölümleri de*) kendisinsin sevgiye büyük bir özenle sım sıkı bağlı olduğunu göstermektedir. Başka bir deyişle, sevgi belirtisini, bazen **zahiri** ve **tasavvufi** şeklinde de yorumlanabilen veya bazen **mutlak gerçek** olan üçüncü düzeyin de, eklenebilmesi mümkün olan **manevi - maddi - manevi** sevgi üçgeni çerçevesinde sergilemektedir. Bu şiirlerle, Zekeriya gerçek zeminden büyük ölçüde ayrılmaya yüz tuttuğunu, ve coşkun hayal gücüyle, tasavvuf şiiri yazma eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Şiir, şaire göre, tasavvuf aşkının şiirsel tanımı demektir Şair, tasavvuf aşkıyla ilgili çizdiği tabloyu, bize mecazi bir şekilde sergilemeye çalışıyor. Tablo tasvirine somut doğadan aldığı mecazlarla başlayarak, manevi doğadan alınan başka araçlarla ilerleyerek, asıl amaca, yani, başlayacağı yeni mecazi hayata doğru tedrici bir biçimde devam etmektedir.

İkinci şiir, birinci şiirin tasvirinin devamını oluşturmaktadır. Aradaki fark, bu şiirdeki mecazlar, insanın manevi dünyasından alınan daha isabetli mecazlar olmasındadır. Ayrıca, tasavvuf çizgileri daha belirgindir. Şair, aşkı bize mutlak bir değer, yani, değişmeyen bir doğa kanunu olarak algılayıp sunuyor. Bu nedenle, tuttuğu yoldan kendisini kimsenin alıkoymamasını, ve elinde olmayanı (sevgiden) uzak kalmasını kendisinden istenmemesini rica ediyor:

“Ne olur aramayın elimde olmayanları benden
(Nizamların kanunların üstünde değilim ben)
Ne olur alıkoymayın beni tuttuğum yoldan”.

(Sevgi, s. 11)

“Benim tek bir şey var bildiğim SEVGİ

.....
Sevgiden yoksun yaşanmaz inanın”.

(Sevgi, s. 13)

Şair, sevgiye alışıp onsuz yaşayamadığını, ve özellikle onun, herkesin saygı duyması gerektiği bir doğa kanunu olduğunu hatırlatarak, bu yoldan kendisini alıkoymakta kimsenin ısrar etmemesini istiyor. Bu bağlamda, yukarıdaki dizeler, Fuzuli’nin gazellerinden alınmış bir beyti anımsatmaktadır:

“Işık derdiyle hoşem el çek ilacından tabib
Kılma derman kim helakim zehri dermanundadır.”⁹

9 Prof. Ali Nihat Tarlan, Fuzuli Divanı Şehri I, Ankara, Kültür ve turizm Bakanlığı Yayınları: 640, 1000 Temel Eser

Dizisi: 120,1985, p. 304. Tabib (hekim) burada da maddi beden hastalıklarını tedavi edendir. Aşk hastalığı ise manevidir. Aşk tedavi edince aşık manen ölür.

Bu şiirlerde seven ve sevilen birbirinden ayrı düşünülemez. Seven kişi sürekli olarak ricada ve niyazda bulunurken, sevilen de naz yapmakla meşguldür. Bunun derinliğine inerek arka planda sevginin bir bütün olduğu sırrı ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, aşkın bütünlüğü birliği bu zıdiyete dayanıyor. Güzellik, aslında sabit bir kavram olmasına rağmen, yine de sevgi ve heyecan olmadan tam anlamını kazanamaz. Sevenin bir bütünlüğe ulaşabilmesi için bir sevilene ihtiyacı vardır ki bu, tasavvuf şairlerinin yorumlarına göre, ilahi aşkın ta kendisidir. Bu bölümün üçüncü şiiri “Ozan Üçgeni” aynı görüşün somut bir örneği olarak yorumlanabilir:

“Bilin ki sevgiden başka gücüm yok benim
ama sevgi hileden korkar nedense
oysaki hileye sevmeyi sevgi öğretmiştir.” (Sevgi, s. 12)

Yukarıdaki alıntıdan da görüldüğü üzere, bu bölümün bütün şiirleri konu bakımından birbirini tamamlayarak güçlü bir tasavvuf zemini oluşturuyorlar. Yukarıdaki örneğin ilk mısrası ne ilginç ki ünlü divan şairimiz Fuzuli’nin gazellerinden birinin ilk beytinin ilk mısrasına çağırışım yapmaktadır:

“Hasılım yoh ser-i kuyunda beladan gayrı”¹⁰

Şair devamlı olarak sevgiyi her varlıkta gördüğünü, ve hayatında tek bir şeyi bildiğini, onun da sevgi olduğunu hatırlatmaktadır. İnsan kişiliğinin bu tür asilleştirilmesi ve zenginleşmesi, O’nun büyük harflerle en büyük şiirleşmesi demektir. O, dünyada var olan her şeyi O’nda gördüğünü ve Onsuz yaşaya-mayacağını bildirmektedir:

“Benim tek bir şey var bildiğim SEVGİ
oysa bugün ekmek kadar herkese gerek
Sevgiden yoksun yaşanmaz inanın

10 Мухаммед Нурдоган, Фузули – Поезијата од јазикот на Љејља и Меџнун, препев: Фадил Хоџа, Гостивар, “Призма“, 1997, pp. 8-9.

kendi kendime sevgiyle ant içtim
güzel havaların ozanı değil
yaşamı güzelleştiren ozan olacağım.” (Sevgi, s. 13)

Zekeriya sevgiyi ekmekle karşılaştırmaktadır. İnsan, ekmeksiz yaşayamadığı gibi, sevgisiz de yaşayamadığını ve onun bugün, her şeyden önemli olduğunu hatırlatmaktadır. Bu yüzden de, “***güzel havaların ozanı değil, yaşamı güzelleştiren ozan olacağına ant içtiğini***” bildirmektedir. Bu anda, insan varlığına yansıyan ilahi güzelliğin mükemmelliğini oluşturan gerçek aşkla, geçici aşk arasında sanatsal bir uyumun sağlanıldığı görülmektedir.

Aşkın, hayata ve genel olarak topluma karşı adil, dürüst, etkin ve girişken olması gerektiğini vurgulayan şair, onun, sadece toplum olaylarını sergileyen pasif bir kronikisi olarak değil, derinliklerine ve temelindeki özüne inip, etkin bir biçimde değiştirmeye ve güzelleştirmeye yeltenmesi gerektiğine işaret eder. Ancak, şiirlerde bütün bunlara, şaire göre, sadece ve sadece kişisel ve toplumsal ile zahiri ve ilahi arasında değişen sevgiyle ulaşmak mümkündür. “***Ne olur darıltmayın beni***” adlı şiirinde:

“Yalan söylemek g oluyor bugün
sevgilerin umutların ölümlerin üstüne
başkasını aldatabilirim belki
ama kendimi asla
Çünkü inciye kimse vermedi bana
aradım, aradım, aradım
bir ayağı yalınayak kumlarda dolaşan
genç kızın yüreğinde buldum.” (Sevgi, s. 14)

Yukarıdaki şiir ve özellikle son üç mısra, sadece hatırlatmakla kalmayıp:

“Ey kalp! Biz bir uçtan bir uca aradık sorduk,
Sevgiliyi senin içinden başka bir yerde asla görmedik.”¹¹

şeklindeki dizelerinde görüldüğü gibi, adeta yedi buçuk asır öncesinden Mevlana Celalettin Rumi’nin ağzından dökülürcesine gözler önünde sergilenmektedir.

Onun sevgisi sadece tek bir güzele, genç bir kıza yönelik değildir; o sadece insana bile yönelik değil; bilakis o, yeryüzündeki bütün varlıklara yönelik bir sevgidir. Ağacın ürünü, tomurcuğun çiçek açması, rüzgarın esmesi, ve hatta yaprağın sallanması bile onun için memnuniyet ve mutluluk demektir. Çünkü o her şeye sevgiyle bakmasını bilmektedir.

Yukarıdaki örnekte sevgi tek bir güç olarak sergilenmiştir. Ancak, o da hileden korkmaktadır. Oysa ki, sonu sonunda hileye de sevmeyi sevgi öğretmiştir. Yukarıdaki dizeleri daha dikkatli gözden geçirirsek, onların İslam ilahiyatının özünü oluşturan bazı dini düşüncelere yönelttiğini göreceğiz.

Şair, şiiirlerde bu dünya ile öteki dünyayla ilgili tablolar ve dini ile dünyevi görüşler arasında yeni bağlar kurabilmesi bakımından sınırsız imkanlar sağlayan bu gibi sembollerden çok ustaca yararlanmaktadır. Bu şiiirlerde, şairinin kendine has şehveti ile tasavvufi renklilik arasında belirgin bir kaynaşma göze çarpmaktadır. O kadar ki, onları tasavvufi şiiirler mi, yoksa erotik şiiirler olarak mı anlamak ve yorumlamak gerektiği konusunda okuyucuyu bir kuşku ve ikircimliğe düşürmektedir.¹²

Netice itibariyle, Necati Zekeriya’nın lirik şiiiri, güçlü duyguların baskısıyla, hararetili, endişeli, fırtınalı ve yer yer, tasavvufi bir renge bürünmüş yüksek seslidir. Bu gibi özellikleriyle, onun şiiiri şüphesiz, XX. yüzyıl Makedonya Türk şiiirinin sanatsal duygusu ve onun yükselen adımı olarak nitelenmelidir.

11 Prof. Dr. Cavit Sunar, “Celalettin Rumi”, Ana Hatlariyle İslam Tasavvufu Tarihi, Ankara, Ankara İlahiyat Fakültesi Yayınları: 143, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1978, pp. 83-88, (85).

12 Anemari Şimel de İran lirik şiiirinde buna benzer bir duruma işaret etmektedir. (Bu konuda daha fazla bilgi için bkz.: Anemari Şimel, op. Cit., p. 154.)

KAYNAKÇA – BIBLIOGRAPHY

Banarlı, Nihat Sami. Türk Edebiyatı Tarihi I. İstanbul : Milli Eğitim Basımevi, 1988.

Baymak, Ethem. "Necati Zekeriya'nın Portresi". Tuna Akar Serin Serin. Prizren: Bay Yayınları.(1999).

Hayber, Abdülkadir. "Yugoslavya Türk Halkı Edebiyatından Çizgiler- Necati Zekeriya."Sesler :(Üsküp) 151 (1980)

Hayyam, Ömer. Bütün Dörtlükler. Çev. Sabahattin Eyüboğlu. İstanbul: Cem Yayınları, 1988.

Karahasan, Mustafa."Necati Zekeriya:Sevgi". Sesler(Üsküp) 11 (1966)

Nurdoğan, Muhammed. Fuzuli:Поезијата од јазикот на Љејља и Меџнун.Прев. ФадилХоџа. Гостивар:Призма, 1997.

Sunar, Cacit."Celaleddin Rumi".Ana Hatlariyle İslam Tasavvufu Tarihi. Ankara:Ankara Üniversitesi Basımevi, 1978.

Şimel, Anemari."Ruja i Slavuj:persijska i turska mistična poezila".Darko Tanasković, Ivan Šop prir.Sufizam. Beograd :Prosveta, 1981.

Tarlan, Ali Nihad. Fuzuli Divan Şehri I.Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985.

ÖNCÜ (AVANGARD) EDEBİYAT AKIMI VE GENÇ KALEMLER

821.512.161:050.488

(1.02 Owerwiev scientific article)

Mr. Turan ÇELEBİ

Kalkandelen Devlet Üniversitesi, Felsefe Fakültesi, Şarkiyat Bölümü, Öğretim Görevlisi

ÖZET

Türk dili ve edebiyatının önemli dönemlerinden birinin ortaya çıkmasında payı olan “Yeni Lisan” hareketinin etkisi günümüzde de devam etmektedir. Halkın anlayacağı bir dilin kullanıldığı Millî edebiyat düşüncesi bu hareketin etkili tavrıyla ortaya çıkmıştır.

Yeni Lisan hareketi, Genç Kalemler dergisinin yazarları tarafından düşünülmüş ve ileri görüşlü bir tavırla başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiştir.

Kendi devrinde önemli düşünür ve sanatçılar tarafından tepki gösterilen bu hareket ve temsilcilerinin ortaya koyduğu tavır, edebiyat kuramlarından öncü (avangard) edebiyat kuramı çerçevesinde değerlendirilebileceği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Avangard, Genç Kalemler Dergisi, Yeni Lisan hareketi*

AVANGARD LITERARY MOVEMENT AND THE YOUNG PENS (GENÇ KALEMLER)

Mr. Sci. Turan ÇELEBİ

Tetovo State University, Faculty of Philosophy, Department of Oriental Studies

ABSTRACT

Influence of “Yeni Lisan” (New language) movement, which is one of the important movement in Turkish Language and Literature, has been going on still in recent years. National literature thought has appeared as a result of this movement.

“Yeni Lisan” movement has been constituted and performed in a successful way by writers of Genç Kalemler magazine. It can be seen that this movement and attitude of its’ represents which were opposed by significant thinkers and artificiers of its time can be evaluated in the frame of avant-garde (öncü) literary theory.

Keywords: *Avant-garde, Genç Kalemler magazine, new language of movement*

GİRİŞ

Günümüz Türk edebiyatının ve yazı dilinin oluşumunda önemli rol oynamış olan Genç Kalemler dergisi, kısa süren yayın hayatına rağmen edebiyat tarihimizde büyük iz bırakmıştır. Genç Kalemler dergisi “Yeni Lisan” davasını, ilk sayısından itibaren ortaya atmış ve etkili bir politikayla bunu benimsetmeye çalışmıştır. Fecr-i Âtî sanatçıları başta olmak üzere birçok sanatçı, bu “Yeni Lisan” anlayışına tepki göstermiştir.

Millî edebiyatın ilk adımlarını oluşturan Genç Kalemler, bu edebiyatın özünü oluşturan “Yeni Lisan” davası ile “Öncü” (avangard) bir rol üstlenmiştir. Ömer Seyfettin, Ali Canib ve Ziya Gökalp’in yazdığı “Yeni Lisan” makaleleri ve bu konudaki itirazlara cevap niteliğindeki birçok makale dergide yer almıştır.

GENÇ KALEMLER DERGİSİ VE YENİ LİSAN DAVASI

Osmanlı devletinin büyük toprak kayıplarına sebep olan, Fransız İhtilali sonrasında, özellikle çok uluslu devletleri derinden etkileyen milliyetçilik akımı, XX. Yüzyılın başlarında Genç Kalemler dergisinin etkisiyle edebiyat ve dile de yansımıştır. Bu dergi, II. Meşrutiyet sonrasında 1911 yılında Selanik’te çıkmaya başlamıştır.

“Ali Canib gibi gençlerin çıkardıkları bu dergi, ‘Millî Edebiyat’ deyimini ilk defa ortaya atarak, böyle bir edebiyat yaratma görevini de üzerine alır. Millî bir edebiyat oluşturmak için, edebi dilin millileştirilmesinden başlayarak, ‘Yeni Lisan’ davasını ortaya atar. Genç Kalemler, ilk sayısından son sayısına kadar başmakalelerinin temel hedefi ‘yazı dilini konuşma diline yaklaştırmak’ ve böylece ‘yazı dili ve konuşma dili ikiliğini ortadan kaldırmak’ olan ‘Yeni Lisan’ meselesine ayırdığı gibi, zaman zaman, diğer sütunlarını da bu konu etrafındaki münakaşalara ayırmış. Meseleyi tam bir ciddiyet ve ısrarla yürütmeğe çalışmıştır.”¹

1 Kenan Akyüz, **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri**, İstanbul: İnkılap

Genç Kalemler dergisi, aynı Millî duyguları taşıyan üç ismi bir araya getirir: Ali Canip, Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp.

Ali Canip’le Selanik’te irtibata geçen Ömer Seyfettin; onu, kafasında tasarladığı “yeni lisan” fikrine destek vermeye çağırır. Ali Canip bunun üzerine Ömer Seyfettin’i Genç Kalemler dergisine davet eder. Ziya Gökalp’i de yanlarına alan bu iki yazar, “Yeni Lisan” fikrini ortaya atarlar.

“Yeni lisan davası ilk sayının başmakalesini Ömer Seyfettin’in ‘Yeni Lisan’ adıyla kaleme almasıyla başlar. Fakat ortak fikrin ürünü olduğunu belirtmek ve merak uyandırmak adına makalenin sonuna bir isim yazmak yerine soru işareti koyulmuştur. İkinci sayının başmakalesi ise Ali Canip ve Ziya Gökalp tarafından yine ‘Yeni Lisan’ adıyla ortak bir makale olarak kaleme alınır.”² Bu makalede de imza yerine soru işareti kullanılmıştır.

Yeni Lisan makalelerinin sonunda imza bulunmaması ve bu makalelerin üç ismin katkısıyla oluşturulması, konunun bireyselleştirilmesi yerine ortak düşüncenin ortaya çıkarılması çabasını göstermektedir.

“Yeni Lisan” makalelerinde ileri sürülen görüşler şu şekilde özetlenebilir:

1. Dilimize yerleşmiş olanlar hariç; Arapça, Farsça tamlamalar ve gramer kuralları asla kullanılmayacaktır.
2. Halk dilinde yerleşmiş olan Arapça ve Farsça sözcükler kullanılacak ama bu dillerden yeni sözcükler alınmayacaktır.
3. Konuşma ve yazı dili İstanbul Türkçesi olacaktır.

ÖNCÜ (AVANGARD) EDEBİYAT AKIMI

“Fransızca ‘avatgarde’ sözcüğü, yürüyen bir askeri birliğin en önünde giden, birliğe yol açan öncü grubu anlamında askeri bir deyim olarak doğmuş ve giderek bütün Batı dillerine, kültür ve sanat yaşamına bir düşün ve yaşam tarzı olarak girmiştir.”³ “Böylece siyaset ve sanatta köklü değişimlerin

Yayınları, 1995, s. 167.

2 Yusuf Ziya Öksüz, **Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi**, Ankara: TDK Yayınları, 1995, s. 91.

3 Orhan Cebrailoğlu, “*Modern-Postmodern Sürecinde Plastik Sanatlarda Estetik*

öncülüğünü yapanlar için de kullanılmaya başlanmıştır.”⁴

Kuramlaşma süreci romantizm, realizm gibi akımların da olduğu XIX. yüzyılda gerçekleşen avangard kuramının yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi, “köklü değişimlerin öncülüğü” anlamında kullanıldığı görülmektedir.

“Avangardist durum ya da tutum yeniliği bir temel kültür ve sanat ilkesi olarak kabul eder ve geleneksel duygu, düşünce ve fikir formlarına tümüyle karşı çıkar.”⁵ “Avangardın yabancılaşması yeni bir hareketin öncüsü olarak eskiye reddiye düzmekle başlar.”⁶ Bu yönüyle avangard sanatçıda “yenilik” güdüsünün yanında geleneğin klişe olmuş formlarına kesin bir karşı çıkış söz konusudur.

“Avangardlar sadece yıkıcı değildir; aynı zamanda yapıcı ve teklif vericidirler. Avangardlık durağan değil dinamik bir tavidir. Sanatlarının umuma şamil olmasını isterler. Avangard kuramı sanat adına toplumun alması gereken yolu, izlemesi gereken rotayı ima eder, gösterir. Avangardların karakteristik eylemlerinden biri de birer manifesto ya da ona benzer metinler yayımlamalarıdır.”⁷ Bu sayede avangard kendisine bir yol haritası çıkarmış olur. Bildiri (manifesto), yapılacak eleştirilere karşı avangardın tavrını netleştirirken toplumu da benimsetmek istediği tavidan haberdar eder.

“Geleneğe karşı savaşan avangardı; ressam estetikçi Vasili Kandinsky seçkincilik (elitisizm), tarihselcilik (historicism) ve öznel-ifadecilik (expressidnism) üçgen metaforuyla özetler.”⁸ Bu tanımlama, sanatçıların öncü rol üstlenip üstlenmedikleri konusunda kriter olarak kullanılmıştır.

Arayışlar ve Sanatçının Avangard Tutumu”, GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Ankara: 2009. Cilt 29, Sayı:1 s. 130.

4 Ali İhsan Kolcu, *Edebiyat Kuramları (Tanım-Tenkit-Tahlil)*, Ankara: Salkımsöğüt Yayınları, 2008, s. 145.

5 Orhan Cebraioğlu, agm. s. 130.

6 Ali İhsan Kolcu, age. s. 149.

7 Ali İhsan Kolcu, age. s. 148, 149, 157, 166.

8 Ali İhsan Kolcu, age. s. 153

Üç kavramı Kolcu şöyle açıklar:

“Avangardın seçkinciliği onun cesaret ve dehasıyla mayalanan öncü tavrında yatar. Sanatın hayatla bulanık ilişkisini yeniden kurma çabası sırasında olmadık suçlamalarla karşılaşabilir. Tarihselciliği, sanatçının önerdiği yeni anlayış kendi zamanında kabul görmeyebilir, anlaşılmayabilir ya da farklı algılanabilir. Öznel ifadecilik ise öznel olanın dışa vurulması hadisesidir.”⁹

Avangardın tavrı yukarıdaki bilgiler çerçevesinde şu maddelerle özetlenebilir:

1. Geleneğin kalıplarına karşı çıkması ve köklü değişimin öncüsü olması,
2. Yeniliğin, özünü oluşturması, yıktığı şeyin yerine teklif getirmesi ve manifesto ya da benzer bir metinle tavrını ortaya koyması,
3. Kendisine karşı suçlamalara seçkin bir tavırla direnmesi (seçkinciliği),
4. Zamanında tam anlaşılamaması (tarihselciliği),
5. Öznel ifadesini dışa vurabilmesi.

GENÇ KALEMLER VE ÖNCÜ (AVANGARD) TUTUM OLARAK YENİ LİSAN DAVASI

Yukarıda sıraladığımız öncü tutumlarından hangilerinin Genç Kalemler’de bulunduğunu görebilmek için bu maddeleri sırayla şöyle inceleyebiliriz: Genç Kalemler’in ilk makalesinden itibaren son sayısına kadar “Yeni Lisan” düşüncesi net bir tavırla ortaya konulmuş ve eleştirilere cevap verilmiştir. Yeni Lisan düşüncesiyle Türkçenin sadeleşmesi adına bir çağır açmak hedeflenir. Dolayısıyla Arapça ve Farsçanın arasında kalan ve Osmanlıca adı verilen Türkçe, yeni bir şekil alacaktır. Altı asrı aşkın süredir devam eden geleneğin artık kalıpları yıkılacak ve dilde köklü bir değişim ortaya

⁹ Ali İhsan Kolcu, age. s. 153, 154.

çıkarılacaktır. Bu sayede halkın da anlayacağı bir edebiyat oluşacaktır. Ömer Seyfettin, Yeni Lisan davasının Türkçeyi sadeleştirirken Arapça ve Farsçanın etkisinden kurtulmaya çalışırken, daha önceki dönemlere dönmeyi kastetmediğini de kesin bir dille şöyle belirtir: “Buhârâ-yı Şerif”teki henüz bedai bir hayat süren, müthiş bir vukufsuzluğun, korkunç bir taassubun karanlıkları içinde uyuyan bundan bir düzine asır evvelki günleri yaşayan kavimdaşlarımızın yanına mı gidelim? Bu bir intihardır.”¹⁰ Dolayısıyla Yeni Lisan davasının amacı eski Türkçeye de dönmek değildir. Burada asıl hedef köklü bir değişim ortaya koyarak, yani her türlü geleneğin kalıbı kırılarak halkın anlayacağı bir dil ile millî bir edebiyat ortaya koymaktır. Bu yönüyle Genç Kalemler’in Yeni Lisan davasıyla geleneğin kalıplarına tam bir karşı çıkışı ve köklü değişimin öncüsü olması söz konusudur. Yeni lisan düşüncesinde Arapça ve Farsçadan gelen ve yerleşmiş sözcükler hariç Türkçede karşılığı bulunan bütün sözcüklerin atılması savunulur. Ayrıca savundukları görüşlerin ilk uygulayıcısı da kendileri olur. “Yeni lisanla yazılan şiirin bir kısmında, hususiyle yeni lisanın ilk şairi Ali Canib’in manzumelerinde arayınız, bakınız hiç kusur bulabilecek misiniz?”¹¹ Bu yönüyle öncü bir tavır olarak, yenilik ve yeniliğin uygulanması düşüncesi, Genç Kalemler sanatçılarının hedeflerinin özünü oluşturmaktadır.

Yeni lisan makalelerinde Ömer Seyfettin, Ali Canip ve Ziya Gökalp yeni lisanın nasıl oluşturulacağına dair görüşlerini defalarca yazmışlardır. Yıkma çalıştıkları üç dilin birleşimi olan dilin yerine, sade dil ile ilgili tekliflerini sunmuşlardır. İlk sayıda yayımlanan ve Eski Lisan, Edebiyatımız, Millî Edebiyatımız, Şarka Doğru, Garba Doğru, Bugünkü, Hastalıklar, Tasfiye, Nasıl?, Milliyete Doğru, Tasfiye Sarfı, İsimler ve Sıfatlar, İmla, Gaye, Ey Gençler, Netice alt başlıklarını içeren “Yeni Lisan” makalesi tam bir bildiri niteliğindedir. Bu bildiri, eskiyi, yeniyi ve sorunları ele alır. Cözümleri sunar ve hedef kitle olan gençlere seslenir. Bir bildiriye sahip

¹⁰ Ömer Seyfettin, **Bütün Eserleri 13 Dil Konusunda Yazılar**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1989, s. 25.

¹¹ Ömer Seyfettin, age. s. 36.

olması ve bunu sonraki makalelerde de desteklemesi Genç Kalemler'in bu yönden de avangard olduğunu gösterir.

Genç Kalemler'in 9. sayısındaki “Yeni Lisana Dair” adlı makale şöyle bir sitemle başlar: “Şimdiye kadar yeni lisana birçok itirazlar edildi. Bunların hepsini tetkik ettim. İçlerinde ilmî ve fennî mahiyeti haiz bir tane bulamadım.”¹² Bu ifadelerde, konuyu bilimsel yönden ele alan birisiyle tartışıp davasını ilmî delillerle ispat etmek isteyen öncü tavrın isyanı vardır. Yoksa cehaletini bağırarak, hakaret ederek gizlemeye çalışan bir eleştirmenden ne kendisi faydalanacaktır ne de toplum.

Derginin 22. sayısında çıkan bir makalede ise “Edebiyatta yeni bir tarz vücuda getirmek isteyenler ne kadar hakarete uğruyorlar.”¹³ şeklinde, saldırıların çokluğuna dikkat çekilir.

Ömer Seyfettin, öncü tanımına uyan bir tavırla bu tür tepki ve eleştirilere “Dünün teceddütperverleri bugünün muhakkak teceddütgirizleridir.”¹⁴ diyerek cevap verir. Bu yönüyle Kandinsky'nin de belirttiği, öncünün “kendisine karşı suçlamalara seçkin bir tavırla direnmesi” tanımlaması Genç Kalemler'de görülmektedir.

Genç Kalemler dergisiyle ortaya atılan Yeni Lisan davasına “Edebiyat-ı Milliye” başlıklı yazısıyla İstanbul'dan ilk itiraz Köprülüzade Mehmet Fuad'tan gelmiştir. Köprülüzade, bu davanın boş bir gürültü, boş askerlerle sürüklenen Babil Kulesi olduğunu ifade eder. Hatta “Bence bu gibilerin en büyük kabahati, ancak yirminci asırda dünyaya gelmelerindedir.”¹⁵ der ki bu durum, önerilen yeni anlayışın kendi zamanlarında kabul görmemesi yönüyle Genç Kalemler'in avangardlığının Kandinsky'nin bahsettiği tarihselcilik tarafını ortaya koymaktadır.

12 Ömer Seyfettin, age. s. 33.

13 Ömer Seyfettin, age. s. 38.

14 Ömer Seyfettin, age. s. 47.

15 Yusuf Ziya Öksüz, age. s. 115.

Yusuf Ziya Öksüz, yeni lisan davasının zamanında anlaşılamadığını şöyle ifade eder: “Bu cereyan, önceleri zorla ortaya çıkarılmış suni bir hareket halinde görülmüşse de, bunun böyle olmadığını, bu cereyanın gittikçe derinleşmesi ve yayılması açıkça ortaya koymuştur.”¹⁶

Ömer Seyfettin dergideki bir yazısında “Ben yeni lisan hakkında ettiğim ilmî itminânı daha geniş ve parlak göstermek için karşında ciddi bir muarız arıyorum.”¹⁷ der. Bir başka yazıda Ali Canib, eleştirilere sert bir dille cevap verirken “Türk dilinin ancak Türkçe olabileceğini ve birkaç dilden meydana gelmiş bir dilin yaşamayacağını söylemek istediği yazısına, oldukça ağır bir başlangıç yapar.”¹⁸

Kâzım Nami ise Yakup Kadri’nin bir makalesine “Yakup Kadri Bey, Yeni Lisan’ın reddettiği şeyleri bize isnad ediyor. Biz hiçbir vakit, dilimizi ırsi, kisbi bütün itiyadlarından tecrid edeceksiniz, yeni lehçeniz olacak demedik. Biz dilimizi tabii olmayan cereyanlardan kurtarmak istiyoruz.”¹⁹ sözleriyle cevap verir.

Bütün bunlar öncü bir rol üstlenmiş olan Genç Kalemler dergisi sanatçılarının bir doğal olmayanın ya da bir taklidin peşinden gitme düşüncesinde olmadıklarını, aksine kendi özgün duruşlarını ifade etme çabası içinde olduklarını gösterir. Avangard bir tutum olarak Genç Kalemler’de bu gibi öznel ifadenin dışı yansıtılması birçok makalede açıkça görülmektedir.

16 Yusuf Ziya Öksüz, age. s. 112.

17 Ömer Seyfettin, age. s. 41.

18 Yusuf Ziya Öksüz, age. s. 115.

19 Yusuf Ziya Öksüz, age. s. 122.

SONUÇ

Edebiyatımızda Genç Kalemler dergisiyle bir araya gelen, öncü topluluk olarak karşımıza çıkan Ali Canip, Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp; yukarıda bahsedilen tavırlarıyla Türkçenin sadeleşmesi, Millî Edebiyat ve Beş Hececiler gibi grupların oluşması, Fecr-i Âtî'nin dağılması ve Cumhuriyet döneminde dil devriminin ortaya çıkması sonuçlarını oluşturan öncü bir tavır sergilemişlerdir.

Kendi dönemlerinde ilk anda Fuat Köprülü, Yakup Kadri gibi isimler tarafından anlaşılamamış olsalar da daha sonra bu gibi isimler tarafından da benimsendikleri görülür. Fecr-i Ati grubundan birçok ismin Millî edebiyata geçiş yapmalarında Genç Kalemler sanatçılarının önemli katkısı olmuştur.

Özellikle Vasili Kandinsky ve Peter Bürger'in tespitleri doğrultusunda incelediğimiz Türk edebiyatında “öncü” (avangard) özelliğe sahip bir topluluk olarak karşımıza çıkan Genç Kalemler'in yazarlarının ortaya koydukları fikir yazıları, şiir ve öyküleriyle de birey olarak incelendiklerinde yine birer öncü oldukları görülecektir.

KAYNAKÇA - BIBLIOGRAPHY

Akyüz, Kenan. **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri**, İstanbul: İnkılap Yayınları, 1995.

Cebraioğlu, Orhan. “*Modern-Postmodern Sürecinde Plastik Sanatlarda Estetik Arayışlar ve Sanatçının Avangard Tutumu*”, GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Ankara: 2009. Cilt 29, Sayı:1 s.:127-139.

Kolcu, Ali İhsan. **Edebiyat Kuramları (Tanım-Tenkit-Tahlil)**, Ankara: Salkımsöğüt Yayınları, 2008.

Öksüz, Yusuf Ziya. **Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi**, Ankara: TDK Yayınları, 1995.

Parlatır, İsmail - Nurullah Çetin, **Genç Kalemler Dergisi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

Seyfettin, Ömer. **Bütün Eserleri 13 Dil Konusunda Yazılar**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1989.

.

DERGİNİN YAYIN İLKE VE PRENSİPLERİ:

-ADEKSAM'ın Uluslararası Hakemli İlmi Araştırmalar Dergisi HİKMET, öncelikle Makedonya, Balkanlar, Türkiye ve Türk Dünyası'yla ilgili eğitim, dil, din, kültür, sanâî, milli ve manevi değerler, toplumsal, sağlık ve sosyal sorunlar, ekonomi, çevre, spor ve medya konularını içeren makale, inceleme ve kitap tahlillerini yayınlar.

-Dergide yayınlanacak yazılar öncelikle özgün, orjinal, analitik ve ilmi objektiviteyi kendinde taşımalıdır.

- Dergiye gönderilen yazıların dipnotları ve kaynakçası ilmi standartlara uygun olması gerekir.

- Yazılarla birlikte yazarın özgeçmişi ve makalenin kısa bir özeti Türkçe ve İngilizce gönderilmelidir.

- **Yazılar, bilgisayarda yazılıp hem kağıda dökülmüş olarak (12 punto, satır arası 1.5 dipnotları sayfa sonunda 10 puntolu olmak üzere, Türkçe ve İngilizce özetleri ve anahtar kelimeler dahil 16 sayfayı geçmemek şartıyla), hem de elektronik formatta gönderilmelidir.**

- Dergiye gönderilen yazıların yayınlanıp yayınlanmaması konusu ve hakkı HİKMET'e aittir.

- Bu dergide ifade edilen görüş ve fikirler yalnız yazarlarına aittir. Bu görüşler, her zaman ADEKSAM'ın genel düşünce ve görüşlerini yansıtan metinler olarak mütalaa edilemezler.

- Bu dergide yayınlanan makale ve yazılar kaynak gösterilmek şartıyla iktibas ve atıf şeklinde kullanılabilir.

- Bu dergi Bilim ve Hakem Kurulu tarafından değerlendirilir.

- Derginin dili Türkçe ve İngilizce'dir.

DERGİNİN TİRAJİ: 1000 adettir.

İSTEME VE YAZIŞMA ADRESİ:

ADEKSAM, Koço Zozi (Purdeler) Sokağı no: 4

1230 GOSTİVAR - MAKEDONYA.

e-posta: iletisim@hikmetdergisi.org, hikmetdergisi@hotmail.com

editör e-posta: hocafadil@hotmail.com

web: www.hikmetdergisi.org, www.adeksam.org

Tel:+389 42 214319

Basımevi: MATICA - Üsküp, Makedonya

JOURNAL PUBLISHING PRINCIPLES:

ADEKSAM's international scientific research journal "HİKMET" ,begins with Macedonia , Balkans , turkey, and about Turkish world's education, language , religion, culture, industry, national and moral values , communal, health and social issues, sports and media topics. Publishes the researching and the book reviews.

- The blogs that will publish in the article firstly has to be original , analytical, and include the scientific objectiveness in it.
- The sent texts should be appropriate for the scientific standards.
- Sent texts should include the writer's cv ,also the English and Turkish versions of the text summary.
- **Texts should be typed in computer also printed in the paper (12 punto 1.5 space in between ; footnotes at the end ; including English and Turkish summaries .the entire blog maximum 16 pages) and should be sent by an e-mail.**
- Only the "hikmet" journal has publishing rights of the sent texts.
- In these texts' opinions and thoughts belong to the text writers . Therefore those cannot be charged as the Adeksam's general opinions and thoughts.
- This is a refereed joornal.
- The article's languages are Turkish and English.

CIRCULATION OF JOORNAL: 1000

DEMAND AND CORRESPONDANCE ADDRESS:

ADEKSAM, Koço Zozi (Purdeler)street number: 4
1230 GOSTIVAR - MACEDONIA.

e-mail: iletisim@hikmetdergisi.org, hikmetdergisi@hotmail.com

editor in Chief e-mail: hocafadil@hotmail.com

web: www.hikmetdergisi.org, www.adeksam.org

Tel:+389 42 214319

Printing house: MATICA – Skopje, Macedonia

